

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK ANABİLİM DALI

**REALİST İTTİFAK TEORİLERİ BAKIŞ AÇISINDAN DOĞU
AKDENİZ MESELESİNE YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ceyda KURT

Çorum - 2024

**REALİST İTTİFAK TEORİLERİ BAKIŞ AÇISINDAN DOĞU AKDENİZ
MESELESİNE YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ**

Ceyda KURT

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Sami KİRAZ

Çorum 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Ceyda KURT tarafından hazırlanan “**Realist İttifak Teorileri Bakış Açısından Doğu Akdeniz Meselesine Yönelik Türk Dış Politikasının Analizi**” adlı tez çalışması 25/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Doç.Dr. Sami KİRAZ)

.....

(Doç.Dr.Mustafa Onur TETİK)

.....

(Doç.Dr. Adem ÖZER)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Ceyda KURT'un Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof.Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Ceyda KURT

REALİST İTTİFAK TEORİLERİ BAKIŞ AÇISINDAN DOĞU AKDENİZ MESELESİNE YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

Ceyda KURT

ORCID: 0000-0003-2979-6586

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2024

ÖZET

Doğu Akdeniz, tarih boyunca stratejik bir deniz havzası olma özelliğini korumuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren bölgede keşfedilen zengin enerji kaynakları, Doğu Akdeniz'i, son yıllarda enerji açısından büyük bir öneme sahip hale gelmiştir. Bu bölge, zengin doğal gaz ve petrol rezervlerine ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Kıbrıs adası çevresi, Mısır, İsrail ve Lübnan açıklarında büyük doğal gaz ve petrol rezervlerini barındırmaktadır. Ancak bu enerji kaynaklarının keşfi ve çıkarılması, bölge ülkeleri arasında hem avantajları hem de güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda enerji kaynaklarının çıkarılması için kıta sahanlığı ve deniz yetki alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ancak bu konu bölge ülkeleri arasında anlaşmazlıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle GKRY ve Türkiye arasındaki kıta sahanlığı sınırları konusunda ciddi anlaşmazlık mevcuttur. Enerji kaynaklarının paylaşılması ve uluslararası pazarlara aktarılması noktasında bölge ülkeleri arasında çıkar çatışmaları yaşanmaktadır. Her ülke, kendi enerji kaynaklarını en iyi şekilde kullanmak istemesi bölge ülkeleri arasında hem iş birliği fırsatlarına hem de çatışma risklerine yol açmaktadır. Bu çalışma, 2018 ile 2021 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümün sebeplerini tehdit dengesi teorisi çerçevesinde incelemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sert güç temelli dönüşümünün nedenleri ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Libya ile ittifak kurmaya iten faktörler analiz edilmektedir. Bu bağlamda, ittifak kavramının literatürdeki tanımları incelenmiş ve realist ittifak teorilerinin bu kavramı nasıl değerlendirdiği açıklanmıştır. Stephen Walt'un tehdit dengesi teorisi, Türkiye'nin dış politikasındaki dönüşümü açıklamada eksiklikler olduğu görülmüş ve bu eksiklikler İnşacı ve Neoliberal teorilerden faydalanılarak tamamlanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin Doğu

Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşüm, bölgede oluşan ittifaklarla paralel olarak tehdit algısına yönelik bir dengeleme davranışı geliştirdiği gözlemlenmiştir

Anahtar Kavramlar: Doğu Akdeniz, Enerji, Tehdit Dengesi, İttifak, Sert Gc,

Bilim Kodu: 114108

**ANALYSIS OF TURKISH FOREIGN POLICY TOWARDS THE EAST A
MEDITERRANEAN ISSUE FROM THE PERSPECTIVE OF REALIST THEORIES OF
ALLIANCE**

Ceyda KURT

ORCID: 0000-0003-2979-6586

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

June 2024

ABSTRACT

The Eastern Mediterranean has remained a strategic maritime basin throughout history. Especially since the 2000s, the rich energy resources discovered in the region have made the Eastern Mediterranean of great importance in terms of energy in recent years. This region is home to rich natural gas and oil reserves. Especially around the island of Cyprus, off the coast of Egypt, Israel and Lebanon, there are large natural gas and oil reserves. However, the discovery and extraction of these energy resources has brought both advantages and security problems among the countries in the region. Accordingly, the continental shelf and maritime jurisdiction areas should be determined for the extraction of energy resources. However, this issue causes disputes among the countries in the region. In particular, there is a serious dispute between the SCGA and Turkey over the continental shelf boundaries. There are conflicts of interest among the countries in the region in terms of sharing energy resources and transferring them to international markets. The fact that each country wants to make the best use of its energy resources leads to both cooperation opportunities and conflict risks among the countries in the region. This study analyzes the reasons for the transformation in Turkey's foreign policy towards the Eastern Mediterranean between 2018 and 2021 within the framework of the balance of threat theory. It also analyzes the reasons for Turkey's hard power-based transformation in the Eastern Mediterranean and the factors that pushed Turkey to form an alliance with Libya in the Eastern Mediterranean. In this context, the definitions of the concept of alliance in the literature are examined and how realist alliance theories evaluate this concept is explained. Stephen Walt's balance of threat theory has been found to have

deficiencies in explaining the transformation in Turkey's foreign policy and these deficiencies have been complemented by utilizing constructivist and neoliberal theories. As a result, it is observed that Turkey's foreign policy transformation towards the Eastern Mediterranean has developed a balancing behavior towards threat perception in parallel with the alliances formed in the region.

Key Terms: Eastern Mediterranean, Energy, Balance of Threats, Alliance, Hard Power

Science Code: 114108

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamın her aşamasında engin bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen ve tezimin oluşmasında ilgili ve özenle davranan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Sami Kiraz hocama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Kıymetli önerileri ve eleştirileri ile tezimin son halini almasında değerli katkıları olan sayın Doç.Dr. Mustafa Onur TETİK ile Doç.Dr. Adem ÖZER hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yüksek lisans tez yazım sürecinde tezi tamamlayacağıma olan inancımı kaybettiğimde dostum Duygu ÇEBİ'nin tavsiyesi üzerine tanıştığım yaşam koçu Tuğba KAHRAMANOĞLU sayesinde kendi potansiyelimi görmemi sağlayarak tezi tamamlamam için beni yüreklendirdiği için şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, bana inancını ve desteğini esirgemeyen teziminin gidişatı çerçevesinde yerverilmemiş olsada grafikleri hazırlamamda kıymetli vaktini ayırıp destek olan değerli arkadaşım Talipcan TÜRK'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin son kontrollerinin yapılmasında desteklerini esirgemeyen Hitit Üniversitesi Arş. Gör. Mehmet ERDOĞAN ile değerli arkadaşım Duygu ÇEBİ'ye şükranlarımı iletirim.

Hitit Üniversitesinde bana ders veren tüm hocalarıma, bölümümüzün ve lisansüstü eğitim enstitüsünün idari personeline desteklerinden dolayı teşekkür ederim. En önemlisi Yüksek lisans sürecim boyunca desteklerini her daim hissettiğim canım aileme sonsuz minnetimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Ceyda KURT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
HARİTA DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE İTTİFAK KAVRAMI

1.1. Temel Kavramlar ve Kavramsal Çerçeve.....	5
1.1.1. İttifak kavramının genel çerçevesi.....	5
1.2. Uluslararası İlişkiler Kuramlarında İttifak Kavramı.....	7
1.2.2. Realist kuramlarda ittifak kavramı.....	7
1.2.2.2. Neorealizm (Yapısal Realizm).....	8
1.3. Tehdit Dengesi Kuramı.....	12
1.4. Neoliberalizm.....	15
1.5. İnşacılık.....	17
1.6. Tehdit Dengesi Kuramının Türk Dış Politika Analizine Uygunluğu.....	19

2. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİNİ ANLAMAK

2.1. Doğu Akdeniz'in Önemi.....	23
2.1.1. Coğrafi sınırları.....	24
2.1.2. Tarihi önemi.....	24
2.1.3. Günümüzde Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi.....	25

2.2. Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz'in Önemi.....	27
2.3.Doğu Akdeniz'de Kıyıdaş Devletlerin Tutumu	29
2.3.1.Yunanistan.....	30
2.3.2.Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	34
2.3.3.Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	36
2.3.4.İsrail.....	38
2.3.5.Lübnan	40
2.3.6.Mısır	41
2.3.7.Libya.....	43
2.3.8. Suriye.....	44
2.4.Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye Karşı Oluşan İttifaklar ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu	44
2.5.Bölge Dışı Aktörlerin Doğu Akdeniz Politikası.....	47
2.5.1. ABD.....	47
2.5.2.Rusya Federasyonu	49
2.6. Uluslararası Örgütlerin Doğu Akdeniz Politikası	51
2.6.1. Avrupa Birliği.....	52
2.6.2.NATO.....	54

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DOĞU AKDENİZ

3.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri.....	59
3.1.1. Askeri Faaliyetleri.....	59
3.1.2. Ekonomik ve siyasi faaliyetleri.....	62
3.2. Türk Dış Politikasındaki Dönüşümün Sebepleri.....	63
3.2.1. Stephen Walt tehdidin dört unsuru bağlamında açıklanması.....	68
3.2.2. Toplam güç.....	68
3.2.3. Coğrafi yakınlık	71
3.2.4.Saldırgan güç	75
3.2.5. Saldırgan niyet.....	78

3.2.6. Karşılıklı bağımlılık	81
3.2.7. Kimlik ve söylem.....	83
3.3.Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin Geleceği İçin Öneriler	84
SONUÇ/DEĞERLENDİRME	87
KAYNAKLAR.....	89

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm Gösterir Çizelge	8

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil

Sayfa

Şekil 3.1. Yunanistan'ın Askeri Harcamalar (GSYİH'nin Yüzdesi) 77

HARİTALAR DİZİNİ

Haritalar	Sayfa
Harita 2.1. Yunanistan'ın İlan Ettiği Hidrokarbon Ruhsat Sahaları Gösterir Harita.....	31
Harita 2.2. Türkiye Yunanistan MEB'ini Gösterir Seville Haritası.....	32
Harita 2.3. Yunanistan İle Mısır'ın Belirlediği MEB İlanını Gösterir Harita.....	33
Harita 2.4. GKRY'nin Ruhsat Sahaları ve Türkiye'nin Deniz Yetki Alanlarının Çakıştığı Sahayı Gösterir Harita	34
Harita 2.5. Kıbrıs'ın Tartışmalı Sahalarını Gösterir Harita	36
Harita 2.6. KKTC Tarafından TPAO'ya Ruhsat Verilen Sahaları Gösterir Harita	37
Harita 2.7. İsrail ile GKRY Arasında MEB Sınırlandırmasına İlişkin BM'ye Bildirilen Anlaşmada Yer Alan Harita.....	39
Harita 2.8. İsrail İle Lübnan Arasındaki İtilaflı Bölgeyi Gösterir Harita.....	40

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AMAN	İsrail Askeri İstihbaratı
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı
CAATSA	ABD'nin Hasımlarına Yaptırım Yasası
DYMA24	Dynamic Manta Tatbikatı
East-Med	Doğu Akdeniz Boru Hattı
EMGF	East Mediterranean Gas Forum
EOKA	Kıbrıs Mücadelesi Askeri Örgütü
GFP	Global Fire Power
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HHRM	Yunanistan Hidrokarbon Kaynaklar Yönetimi
ITG	Doğal Gaz Enterkonnektörü
IMET	Uluslararası Askeri Eğitim
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MİLGEM	Milli Gemi
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RMMO	Rum Milli Muhafız Ordusu
SCP	Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
USGS-US	Amerikan Jeoloji Araştırma Merkezi
UMH	Ulusal Mutabakat Hükümeti
YAP	Yenilenmiş Akdeniz Politikası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
DAGF	Doğu Akdeniz Gaz Forumu
NAVTEX	Navigational Telex

GİRİŞ

Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik açıdan günümüzde ve tarihsel geçmişinde her daim önemi artan bir deniz havzası olmuştur. Antik çağlarda, Antik Yunan, Roma ve Bizans medeniyetleri bu bölgede varlıklarını sürdürürken önemli ticaret ve kültürel kesişim noktası haline gelmiştir (Yaycı,2020, s.18). Bununla birlikte önemli tarihi olaylardan olan Haçlı Seferleri yine bu coğrafyada yaşanmıştır. Osmanlı imparatorluğunun genişlemesine paralel olarak denizlerde gücünün artmasıyla birlikte Doğu Akdeniz'deki varlığı ve egemenliği uzun yıllar sürmüştür (Özçelik,2020,s.59). Doğu Akdeniz, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunduğu için deniz ticareti açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı gibi önemli boğazlara yakınlığı nedeniyle Doğu Akdeniz, uluslararası ticaretin ana rotası haline gelmiştir (Kedikli ve Çalağan, 2017,s.122). Akdeniz havzasının doğusunda yer alan Doğu Akdeniz, Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti(KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetim(GKRY), Mısır, İsrail, Lübnan, Libya ve Suriye gibi ülkeleri içine alır. 2000'li yıllarla birlikte bölgede keşfedilen zengin enerji kaynaklarının varlığı Doğu Akdeniz havzasını enerji kaynakları açısından da önemli bir bölge haline getirmiştir. Buna bağlı olarak bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının çıkarılması, paylaşılması ve uluslararası pazarlara aktarılması noktasında bölge ülkeleri arasında çıkar çatışmaları yaşanmaktadır. Aynı zamanda bölge dışı ülkeler de bu enerji kaynaklarına olan ilgilerini artırmıştır. Bu doğrultuda bölge ülkeleri arasında egemenlik hakları, kıta sahanlığı sınırları ve deniz yetki alanları konusunda çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum, Doğu Akdeniz'deki tansiyonun yükselmesine ve çatışma rüzgârlarının esmesine neden olmuştur.

Devletler, ulusal amaçlarına kendi yetenekleri ve kaynaklarıyla ulaşamadıkları noktalarda, tarihsel olarak birbirleriyle ittifaklar kurma eğilimindedirler. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde ittifak olgusu her zaman önemli bir rol oynamıştır ve ittifaklardan bahsetmeden uluslararası ilişkilerin dinamiklerini analiz etmek zordur. Bu çalışmada Realist ittifak teorilerinin ittifak kavramını nasıl ele aldığına değinilecektir. Doğu Akdeniz'deki devletlerin bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanmak için ittifak oluşturma yollarına başvurdukları görülmektedir. Bu doğrultuda bölgede ki deniz yetki alanlarına yönelik ilk uyuşmazlığın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Türkiye arasında yaşandığı görülmektedir.

Bu konuda GKRY'nin 2000'li yıllar ile birlikte bölgede tek taraflı MEB ilanında bulunması, bunu takiben bölge ülkeleriyle ikili anlaşmalar yoluyla deniz yetki alanlarını kendi çıkarları çerçevesinde belirleme yoluna gitmesi ile bölgedeki tansiyonu artırmış ve deniz yetki alanlarındaki sorunu daha da karmaşık hale gelmiştir (Başeren, 2010, s.10-12). Türk dış politikası, 2000'li yıllara kadar büyük ölçüde Kıbrıs sorunu üzerinden şekillendiği görülmektedir. Ancak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Adası etrafında hidrokarbon kaynakları araştırmaya başlaması, tek taraflı olarak Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etmesi ve ikili ittifaklar kurmasıyla Doğu Akdeniz'deki durum karmaşıklaşmıştır. Bununla

birlikte, Yunanistan'ın 22 Ağustos 2011 tarihinde çıkardığı ve Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adaları ile Anadolu arasındaki orta hattı sınır olarak kabul eden kanunla tam yetki tanınması, bölgedeki dinamikleri daha da çeşitlendirmiştir (Yalım, 22.11.2018). Bu gelişmeler, Türk dış politikasının Doğu Akdeniz'e yönelik politika dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Yunanistan'ın Seville Üniversitesine hazırlatılan harita çerçevesinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Akdeniz körfezine hapsedilmesine yönelik revizyonist girişimlerini sürdürmesine bağlı olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası Yunanistan'ın bölgeye yönelik revizyonist girişimlerini önlemek üzerine şekillenmiştir. Bununla birlikte Türkiye Anadolu Yarımadasının doğal uzantısından kaynaklandığını savunduğu deniz yetki alanları ile Yunanistan'ın egemenlik iddia ettiği deniz alanları büyük ölçüde çakıştığını ifade etmiştir (Avcı, 2021,s.5).

İki ülkenin kendi egemenlik alanlarında bulunduğunu iddia ettikleri deniz alanında sismik araştırma yapmak üzere sondaj gemilerini bölgeye göndermeleri, 2018 yılında başlayan gerilimi 2021 yılına kadar sürdürmüş ve yer yer askeri gemilerin de dâhil olduğu müdahalelere sahne olmuştur. Son dönemlerde Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının tespit edilmesi, kıyı ülkelerinin doğal gaz arayışına yol açmıştır. Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının tespit edilmesi doğrultusunda kıyı ülkelerinin doğal gaz arayışına neden olmuştur. Bu nedenle İsrail'in Doğu Akdeniz bölgesinde yapmış olduğu çalışmalar sonucunda Leviathan ve Tamar bölgelerinde zengin doğal gaz yataklarına rastlanmıştır (Kesgin, 2015,s.208). Türkiye ile İsrail ilişkilerinin gergin olması hasebiyle İsrail, bölgede tespit edilen doğal gaz'ı Avrupa pazarına ihraç edilmesi noktasında yeni arayışlara yönelmiştir. Bu bağlamda, İsrail diğer kıyı ülkeleri ile Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmaları imzalayarak, Tamar ve Leviathan gaz sahalarından elde edilen doğal gaz'ın Avrupa'ya ihracını sağlamak için adımlar atmıştır. 2010 yılından itibaren, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, bölgede keşfedilen doğal gaz'ın Avrupa pazarına aktarılmasında stratejik bir rol oynamak amacıyla Mısır ve Yunanistan ile ayrıca İsrail ve Yunanistan ile üçlü zirve toplantıları düzenlemiştir. Bu toplantılar, GKRY'nin enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıma konusundaki önemini pekiştirmek ve bölgede keşfedilen enerji kaynaklarını Avrupa pazarına entegre etme düşüncesine destek olmak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Yaycı,2020,s.114).

Fakat bölgedeki aktörler, enerji kaynaklarından faydalanma hakkı konusunda KKTC'nin varlığını yok sayarak, bu kaynaklardan elde edilen iktisadi değerlerin kullanımında bölgede yaşayan Türk halkının çıkarlarını ihlal etmektedir. Bu durum Akdeniz'de gerilim giderek artmasına sebep olmaktadır. Mevcut durum Türkiye ile KKTC arasında yapılan anlaşmalar ile doğan yetki alanlarının varlığına karşı ihlal olarak nitelendirilmektedir. Avrupa Birliği'nin enerji tedariki konusunda Rusya'ya olan önemli derecede bağımlılığı ve bu bağımlılığını azaltmak için enerjide kaynak çeşitliliği arayışı içerisindedir. Bu bakımdan Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları için AB en ideal pazar olarak görülmektedir. Bölgedeki doğal gaz'ın Avrupa'ya taşınması noktasında, Yunanistan'ın öncülüğünü yaptığı East-Med projesi gibi bölgedeki ittifaklarda Türkiye'ye yer verilmemiştir. Özellikle 2019 yılında kurulması için girişimlerin başlatıldığı ve 2020 yılında uluslararası örgüt statüsü kazandırılan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda, Doğu Akdeniz'e en uzun kıyı sınırına sahip olan Türkiye yer bulamamıştır. Bütün

bu arka plan üzerinden inşa edilen bu çalışmanın temel araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir.

- 2018 yılı ile 2021 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki sert güç temelli dönüşüm yaşanmasının sebepleri nelerdir?
- Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Libya ile ittifak kurmaya iten unsur nedir?

Bu çalışmanın konusu, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfi sonrasında ortaya çıkan ikili ve çok taraflı işbirlikleri bağlamında Türkiye'nin perspektifini ele almaktadır. Bölgede yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin bölgede dışlanmaya çalışıldığı yönünde bir algının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu duruma bağlı olarak Türkiye'nin dış politikasındaki dönüşüm parametrelerini analiz edilmesini sağlayacak Stephen Walt'ın "Tehdit Dengesi Teorisi" çalışma için en uygun teori olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Walt'ın tehdit dengesi kuramı, devletlerin ittifak oluşturmalarını etkileyen faktörleri coğrafi yakınlık, toplam güç, saldırı gücü ve saldırgan niyet bulunmaktadır. Ancak, bu faktörlerin yanı sıra kimlik, karar alıcıların söylemleri ve karşılıklı bağımlılığın etkisi de ittifak oluşumunu şekillendiren önemli unsurlardır. Bu bağlamda İnşacı yaklaşımın öncelediği kimlik, devletlerin dış politika tercihlerini etkileyen bir faktördür. Bunun dışında liberalizmin ileri sürdüğü karşılıklı bağımlılık ise devletlerarasındaki ilişkileri şekillendiren bir başka faktördür. Ekonomik, askeri veya diğer alanlarda birbirine bağımlı olan devletler, ittifak oluşturma eğilimindedir. Sonuç olarak, tehdit dengesi teorisi ittifak oluşumunu anlamak için önemli bir temel sağlasa da sadece güç ve coğrafi faktörleri değil, aynı zamanda kimliği, karar alıcıların söylemlerini ve karşılıklı bağımlılığı da dikkate almak gerekmektedir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, devletlerarasındaki ittifakların doğasını şekillendirir. Bu nedenle Türk karar alıcıların söylemleri bölgedeki ittifak dengelerini etkilerken karşılıklı bağımlılık Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasını sorgulamaya itmiştir. Buna bağlı olarak inşacı yaklaşım ve neoliberalizm gibi teorilerle birlikte ele alındığında, Türk dış politikasındaki dönüşümü açıklama noktasında daha kapsamlı bir analiz sağlamaktadır.

Bu konuda literatüre bakıldığı zaman Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki dış politikası üzerine ve 2018 sonrası bölgedeki gelişmeler üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, özellikle Türkiye'nin bölge politikasındaki dönüşümünü, Libya ile kurulan ittifak ve bölgede gelişen ikili ve çok taraflı ilişkilerin analizi üzerinden ele almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin 2018 yılı sonrası Doğu Akdeniz politikasındaki dönüşümünün tehdit dengesi kuramı ile liberal ve inşacılık yaklaşımlarını kullanarak analiz edildiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte İttifak kuramları, kendi başına geniş bir araştırma alanı teşkil etmektedir ve Türkiye'de bu konu üzerine yeterince çalışma yapılmamış olması, bu çalışmayı önemli hale getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, tehdit dengesi teorisi, inşacılık ve liberalizm perspektifleri çerçevesinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümü farklı bir örnekle inceleyerek alana katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma alandaki bu boşluğu doldurma gayesindedir. Bu çalışma, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış

politikasındaki dönüşümü örnek olay incelemesi yöntemini kullanarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. 2018 ile 2021 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarını derinlemesine incelenecek ve bu inceleme teorik çerçeve ile ilişkilendirecektir. Elde edilen sonuçlar ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu örnek olay incelemesinde belirli bir olayı veya durumu derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yöntem, genellikle nitel araştırmalarda kullanılır ve araştırmacılara olayın bağlamını anlama ve sonuçlar çıkarma fırsatı sunmaktadır (Aydın, 2021).

Bu kapsamda birinci bölümde uluslararası ilişkilerde ittifak kavramı literatürü incelenecek. Ardından realist kuramlarda ittifak kavramı ele alınacak ve neorealizm bağlamında gücün doğası ve kullanımı üzerine iki temel yaklaşım olan savunmacı (defensive) realizm ve saldırgan (offensive) realizm kavramlarına değinilecektir. Mearsheimer'ın güç merkezli yaklaşımı ile Waltz'ın güvenlik odaklı defansif realizmi arasındaki farklılıklar, uluslararası ilişkiler teorisindeki güç ve güvenlik kavramlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Her iki neorealist yaklaşımın ittifaka bakış açılarının incelenmesi ile karşılaştırmalı bir analiz sunulması hedeflenmiştir. Bu bölümde, çalışmanın teorik temelini oluşturacak olan tehdit dengesi teorisine değinilecektir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu dış politikasını ve ittifaklarının analizine yardımcı olacak neoliberalizm ve inşacılık teorilerine değinilecektir. Son olarak tehdit dengesi kuramının Türk dış politika analizine uygunluğuna değinilip birinci bölümün bitirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümde geçmişten günümüze Doğu Akdeniz'in önemine ve konumuna değinilecektir. Ardından Türk dış politikasında Doğu Akdeniz'in öneminden söz edilmiştir. Sonrasında Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş devletlerin bölgeye yönelik politikalarına yer verilmesi konunun genel önemini anlaşılması için yerinde olacaktır. Bu bölümde Türkiye'ye karşı oluşan ittifaklara ve Doğu Akdeniz Gaz Forumunun kuruluş amacı ve genel özelliklerine yer verilerek Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasındaki dönüşümün gerekçelendirilmesi için zeminin oluşturulması sağlanmıştır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'de bölge dışı aktör olarak ABD ve Rusya Federasyonu'nun bölgeye yönelik faaliyetleri incelenmiştir. Son olarak uluslararası örgüt olan AB ve NATO'nun Doğu Akdeniz'e yönelik hedefleri ve faaliyetlerinden söz edilip ikinci tamamlanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askeri, ekonomik ve siyasi faaliyetlerine odaklanılmıştır. Bu bölümde, çalışmanın teorik kısmını oluşturan Stephen Walt'un tehdit dengesi teorisi bağlamında Türk dış politikasındaki dönüşüm analiz edilmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikasının analizinde Cumhurbaşkanının söylemleri ve Dışişleri Bakanlığı açıklamaları önemli veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin öncelikli tehdit algısını oluşturan Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin faaliyetleri de bu analizin merkezinde yer almıştır. Dönüşümün arkasındaki faktörlerin analizi ise Stephen Walt'un dört unsurunun yanı sıra ekonomik unsurlar, kimlik ve lider algısının etkisini içermektedir. Ancak tehdit dengesi teorisi, bu faktörleri yeterince açıklamamaktadır.

Bu nedenle çalışmada İnşacılık ve Neoliberalizm teorileri, bu boşluğu doldurmak amacıyla kullanılmıştır. Bu bölümde Neoliberalizm'in öncelikli olarak vurguladığı karşılıklı bağımlılık unsurunun ve İnşacı yaklaşımın öncelikli olarak vurguladığı kimlik ve söylemlerin Türk dış politikasındaki dönüşüme etkisi ele alınmıştır. Çalışmanın sınırlılığı 2018 yılı ile 2021 yılı arası Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümü içerse de konunun güncel bir mesele olmasından kaynaklı son dönemdeki gelişmelere de çalışmada değinilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırmayı, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, örnek olay incelemesine başvurulurken betimsel ve tarihsel araştırma yöntemleri ile belgeye dayalı veri analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada Türkiye'nin 2018 ile 2021 yılları arasında Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki sert güç unsurlarına kayma yaşanmasının temelinde Stephen Walt'un dört unsuru bağlamında incelendiğinde bölgede oluşan ittifaklara Türkiye'nin dâhil edilmeyişinden kaynaklı bir tehdit algılaması ile bununla birlikte coğrafi yakınlık unsuru bağlamında değerlendirildiğinde en yakın komşusu olan Yunanistan'ın askeri harcamalarını ve Türkiye aleyhine ittifaklarda bulunması Türkiye açısından güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Bu sebepten Türkiye'nin bölgede askeri bir güç unsurlarını arttırma yoluna gitmesine sevk ederken Libya ile anlaşma imzalamasını elzem kılmıştır. Türkiye dış politikasındaki dönüşümü Stephen M. Walt'un Tehdit Dengesi Teorisi bağlamında açıklamak ve Türkiye'nin bölgedeki ittifak politikasının Doğu Akdeniz'de kendisine yönelik oluşan ittifakların ortaya çıkardığı tehdide yönelik bir dengeleme politikası olduğu söylemek mümkündür. Bu çalışmanın hipotezi: Türkiye'nin 2018 ile 2021 arasında izlemiş olduğu sert güç temelli dış politikasının temelinde tehdit algısı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye dış politikasında ilkeli bir bakış açısıyla hareket etmesi sonucuyla bölgedeki işbirliklerinde yerini alamamıştır iktidar partisinin ve Cumhurbaşkanının söylemlerinden ötekileştirici ve kimlik üzerinden dış politika anlayışının sürdürülmesi bölgede Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmüştür. 2021 sonrası bu politikasındaki hataların farkına varılması sonrası Mısır, Yunanistan ile ilişkiler normalleştirilmesi için adımlar atılmıştır. Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemini günümüzde de korumaktadır. Ancak, bu bölgedeki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ve iş birliği yapılması gerekmektedir.

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE İTTİFAK KAVRAMI

1.1. Temel Kavramlar ve Kavramsal Çerçeve

Bu bölüm, ittifak oluşum dinamikleriyle ilgili temel kavramları tanımlayan literatürü özetlemektedir. İncelenen kavramlar arasında, ittifaklarla ilişkili “Güç Dengesi” ve “Tehdit Dengesi” (balance of threats) gibi terimler ile “Normlar ve İdeolojiler” gibi dış politika çıktıları şekillendiren unsurlar bulunmaktadır. Literatür incelemesinin ardından, bu çalışmada ele alınan spesifik tanımlar ve kavramlar incelenecektir.

1.1.1. İttifak kavramının genel çerçevesi

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde “İttifak” kavramı her dönem önemini koruyan bir konu olmuştur. Günümüz uluslararası ortamında devletlerin izolasyonist türünde bir politika izlemeleri oldukça zor görülmektedir. Devletlerin daimi tarafsızlık ve tarafsızlaştırılmış durumları haricinde, uluslararası ortamda bulunan devletlerin büyük çoğunluğu dış politikalarını sürdürülebilirlik için ittifak oluşturma stratejisinden yararlanma eğilimindedirler (Sönmezoğlu, 2012, s. 423). Devlet olgusunun ortaya çıkış tarihine paralel olarak devletlerarasındaki ittifak kurma kavramının da tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Buna örnek olarak Eski Çin ile Hindistan arasındaki birimler aracılığıyla oluşan ittifaklardan söz edilirken Eski Yunan şehir devletlerinin birbirleriyle süren mücadelelerinde ittifaklar meydana getirdikleri bilinirken Orta Çağ’ın sonlarına doğru gelişme gösteren İtalya şehir devletleri arasında yaşanan çatışmalarda ittifakın çeşitli türlerinin örneklerine rastlanmaktadır (Sönmezoğlu, 2012, s. 424).

İttifak kavramının genel tanımına değinilecek olursa: “İki ya da çok taraflı devlet arasındaki karşılıklı güvenlik konularında beraber çalışmak için oluşturulmuş antlaşma(lar)dır” şeklinde ifade edilmiştir (Tuğtan,2013,s.170). Graham Evans ve Jeffrey Newnham yazdığı uluslararası ilişkiler sözlüğü kaynağında ittifak kavramı (Alliance) şöyle tanımlanmaktadır: “çoğunlukla devletlerarasında olmak üzere, iki aktör ya da daha fazla aktörün arasında olabileceği gibi, güvenliklerine yönelik karşılıklı olarak algıladıkları meselelere yönelik iş birliği yoluna gidilmesi üzere yapılan resmi antlaşma olarak tanımlanmıştır (Evans,2001,s.325-327). Hans Morgenthau’a göre, A devleti ile B devleti kendi konularını korumak veya kendi konularından daha üstün seviyeye gelmek için üç yol tercih edebilmektedir. Bunlar; kendi gücünü arttırmayı tercih etmek ya da diğer devletin gücünü kendi gücüne dahil edebilmeyi sağlama veya diğer devletin kendi gücünü başka bir devletin gücüne katmasına engellemeye çalışmak şeklindedir (Morgenthau, 1970, s. 34). Morgenthau’ya göre İlk yolu tercih eden devletler silahlanma yarışına girerler. İkinciye ya da üçüncüyü tercih eden devletler ise ittifak

politikasının yolunu izlediklerini vurgulamıştır (Morgenthau, 1970, s.35). Neorealizmin kurucu isimlerinden olan Kenneth Waltz ise devletlerarası ittifak oluşturmayı güç dengesi (balance of power) teorisiyle açıklama yolunu tercih etmiştir.

Waltz, uluslararası sistemde anarşiyi kabul eder ve devletlerarasındaki doğal durumun savaş hali olduğunu ifade eder. Bu bağlamda bazı devletlerin her an güç kullanma potansiyeline sahip olması, devletlerarası güç dengesizliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, zayıf olan devletlerin güvenliğini hatta varoluşunu büyük ölçüde riske atmaktadır (Waltz,1979,s.102-103). Bununla birlikte, devletlerin güçlü düşmanlarına yönelik olarak öncelikli hedeflerinin düşmana karşı gücünü iç dengeleme (internal balancing) ile arttırmaya yönelik eğilim gösterdiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda iç dengeleme ile yeterli güç dengesini oluşturamayan devletler, birbirleriyle iş birliği yapmaması için güçlü nedenlere sahip olsalar bile ortak düşmanlarına karşı dış dengeleme(external balancing) yolunu tercih ederek ittifak oluşturabileceklerini ifade etmiştir (Waltz,1979,s.118). Bu doğrultuda Waltz, dünya düzeninin geçici olduğunu ve bozulan dengelerin bir gün tekrar eskiye döneceğini ileri sürmektedir (Waltz,2000,s.755). Stephen Walt ise devletlerin ittifak oluşturmasında uluslararası güç dağılımı ve sistemin önemini vurgulasa da devletlerin ittifak oluşturacakları devleti belirlerken Walt'un ifade ettiğinin dışında farklı etkenleri de dikkate aldıklarını ifade etmiştir.

Bu doğrultuda neorealizmin güç dengesiyle ifade ettiği ittifak olgusunu, Stephen Walt ise tehdit dengesi teorisiyle açıklamıştır. Walt'a göre ittifaklar, dengeleme veya peşine takılma (bandwagoning) şeklinde iki türlü oluşmaktadır. Walt, devletlerin ittifak oluşturmak için iki durumdan birini tercih etmesini belirleyen şeyin güçten ziyade tehdit olgusunun varlığı olduğunu vurgulamıştır (Walt,1987,s.32-33). Buna bağlı olarak devletler en büyük tehdide yönelik başka bir güç ile ittifak oluşturarak dengeleme eğiliminde olmuştur (Walt, 1987, s. 21). Başka bir deyişle Walt, dengelemenin temel açıklayıcı değişkeni olarak güç dağılımının yerini tehdit düzeyi ile yer değiştirmektedir. Walt'a göre güç teoride önemli bir dengeleme kaynağı olarak kabul edilse de, dengeleme ve peşine takılma daha çok tehditlere verilen yanıtlar olarak görülür. Bu nedenle devletlerin oluşturabileceği tehdit düzeyini etkileyen diğer faktörleri de göz önünde bulundurmak önemlidir. Bu faktörler arasında toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetler yer almaktadır (Walt, 1987, s. 22). Bununla birlikte Walt'ın dört unsuru içinde devletlerin niyet algısının, ittifak oluşturma eğilimlerini büyük ölçüde etkilediğini özellikle belirli ülkelerin saldırgan niyetlerinin olduğuna dair inancın varlığı bölgesel ittifak seçimlerini açıkça etkilemektedir (Walt, 1987, s.170). Bir ittifak, üyelerin kabaca eşit kabiliyetlere sahip olup olmamasına bağlı olarak simetrik veya asimetrik tehdit oluşturabileceğini vurgulamaktadır (Walt, 1987, s. 167). Bu bağlamda Walt ittifakın tanımını iki ya da birçok devlet arasında güvenlik temelli bir iş birliğine yönelik oluşturulmuş resmi/gayri resmi bir oluşum olarak tanımlamıştır (Walt,1987,s.12s). Walt ittifak tanımına gayri resmi düzenlemeleri eklemesinin sebebini ise özellikle çağdaş devletlerin, resmi ittifaklardan kaçınarak esneklik ve özerklik sağlamayı tercih edebileceğini bunun da dış

politika analizini noktasında önemli vakaları göz ardı etmemize yol açabileceğini vurgulamaktadır (Walt,1987,s.12).

Bu çalışma kapsamında, Stephen Walt'ın tehdit dengesi kavramı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki dış politika değişikliklerini analiz etmek için temel teori olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda, ittifak kavramı önem arz etmekte olup, sonraki bölümde teorik çerçeve dâhilinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.2.Uluslararası İlişkiler Kuramlarında İttifak Kavramı

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini Stephen Walt'ın tehdit dengesi kuramı oluşturacaktır. Bu bağlamda, çalışmada ele alınan teorinin doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için uluslararası ilişkiler disiplininin varoluşundan bu yana temel teorilerden biri olan Realist teori kısaca açıklanacaktır. Ardından, Neorealizmin ittifak oluşumunu nasıl ele aldığına Kenneth Waltz'ın öncüsü olduğu Savunmacı (Defensive) yaklaşımın bakış açısıyla değinilecektir. Aynı zamanda, defansif realizme karşı John J. Mearsheimer'ın saldırgan (Offensive) Realizmin ittifak oluşumuna bakış açısına da değinilerek karşılaştırmalı bir analiz sunulacaktır.

1.2.2.Realist kuramlarda ittifak kavramı

Realizm, I. Dünya Savaşının sona ermesi ile idealizmin temel argümanı olan uluslararası barış ve güvenliğin teminine yönelik geliştirdiği varsayımlarının geçerliliğini yitirmesine paralel olarak uluslararası sistemi açıklamaya yönelik yeni bir bakış açısı sunmak üzere gelişim göstermiştir. Bu bağlamda idealizmin barışı temin etmede ileri sürdüğü argümanları eleştirmesiyle gelişim gösteren realizm II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde temel konu haline gelen güvenlik olgusu realizmi dikkat çekici bir teori haline getirirken Soğu Savaş döneminde hakim olan çatışma eksenli uluslararası politikaya karşı devletlerin dış politika yaklaşımlarını analiz etmek için realizm öncelikli olarak başvurulan ana teori olmuştur.

Bu noktada tek tip realizmden söz etmek mümkün değildir. Realizm, tarih boyunca dönemsel gelişmelere ve uluslararası sistemdeki dönüşümlere ayak uydurma çabası içersinde olmuştur. Bu dönüşümler, kuramın açıklayıcılığının zaman içinde eleştirilmesi ve değişen dünya koşullarıyla birlikte şekillenmeye devam etmiştir. Realist düşünce, bu evrimsel süreçte hem içsel hem de dışsal faktörlerin etkisi altında olmuş ve farklı yorumlarla gelişim göstermiştir. Çizelge 1.1. de Realist teorilerin genel çerçevesi gösterilmektedir.

Çizelge:1.1 Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm

Teori	Epistemoloji ve Metodoloji	Uluslararası Sisteme Bakış	Birimler	Bağımlı Geğişken	Temel Nedensel Mantık
Klasik Realizm	Tümevarım teorileri; Siyasetin doğası üzerine felsefi düşünce veya ayrıntılı tarihsel analiz	Biraz önemli	Farklaştırılmış	Devletin dış politikaları	Güç dağılımı veya çıkarların dağılımı dış politikayı belirler
Neorealizm	Tümden gelim teorileri; Niteliksel ve bazen niceliksel yöntemler kullanarak rakip hipotezleri sınamak	Çok önemli; doğası gereği rekabetçi ve belirsiz	Farklaşmamış	Uluslararası politika çıktıları	Göreceli güç dağılımı (bağımsız değişken) uluslararası sonuçlar (bağımlı değişken) belirler
Neoklasik Realizm	Tümdengelimci teorileşme; nitel yöntemler kullanarak rekabetçi hipotezleri test etmek	Önemli anarşinin sonuçları değişkendir ve bazen karar alıcılara göre belirlenir	Farklaştırılmış	Devletlerin dış politikaları	Göreceli güç dağılımı (bağımsız değişken) yerel sınırlamalar ve elitlerin algıları (ara değişkenler) vasıtasıyla dış politikayı (bağımlı değişken) etkiler

Kaynak: Lobell, S. E. Ripsman, vd.(2009), s.20. akt: Kiraz,2020, s.672.

1.2.2.2.Neorealizm (Yapısal Realizm)

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla birlikte, uluslararası ilişkiler disiplini içinde klasik realizm, gelenekselcilik ve davranışsalcılık arasındaki bilimsellik münazaraları devam ederken, liberal düşünce akımı ivme kazanmaya başlamıştır. Savaşın getirdiği yıkım, devletlerarası ilişkilerin siyasi açıklamalarında karşılaşılan güçlükleri artırmış ve bu durum, alternatif teorik çerçevelerin geliştirilmesine olan ihtiyacı pekiştirmiştir. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte, liberalizmin uluslararası ilişkileri açıklama kapasitesi ciddi bir sınavdan geçmiş, bu da realist teoriye yönelik yeniden değerlendirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda, Kenneth Waltz'ın "The Theory of International Politics" adlı eseriyle tanıttığı Neorealizm, çift kutuplu dünya düzenin anlaşılabilmesi için, geleneksel realizmin birim düzeyindeki (devletlerin) açıklamalarına ek olarak, uluslararası sistemin yapısının da dikkate alınması gerektiğini söyleyerek yeni bir perspektif ortaya koymuştur (Waltz, 1979). Kenneth Waltz'ın neorealizmi, yayımlanmasının ardından disiplinin baskın kuramı olarak kabul edilmiştir. Bu teorik evrim, uluslararası ilişkilerin anlaşılması ve analizi alanında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir.

Kenneth Waltz, uluslararası ilişkiler teorisine dair ilk önemli katkısını İnsan, Devlet ve Savaş(Man, the State, and War) adlı eseriyle 1954 yılında sunmuştur (Waltz,1954,s.223). Bu çalışmasında savaşın nedenlerini incelemek ve savaşları sonlandıracak çözümler önermek için üç farklı analitik seviyeden yaklaşmanın mümkün olduğunu savunmuştur: İlk olarak, insan doğasını temel alarak; ikinci olarak, devletin içyapısını temel alarak ve üçüncü olarak, uluslararası sistemin anarşik yapısını temel almaktadır. Waltz, bu üç perspektifi "uluslararası ilişkilerin üç imgesi" olarak adlandırmıştır ve bu kavramsal çerçeve, onun 1959 yılında yayımlanan eserinde detaylandırılmıştır (Waltz,1954, s.223). Bu çalışmanın kapsamı gereği Neorealizmin ittifaka bakış açısı çerçevesinde sınırlı anlatım tercih edilmiştir.

Kenneth Waltz, devletlerarası ilişkilerde ittifakların rolüne dair şüpheli bir yaklaşım benimsemektedir. Ona göre, devletlerarasındaki doğal durum savaşa eğilimlidir ve uluslararası politikanın anarşik yapısı, devletlerin iş birliği yapma kapasitelerini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Waltz, devletlerin uluslararası arenada izledikleri politikaların, kendi kendine yardım etme (self-help) ve görece kazanç (relative gain) ilkeleri çerçevesinde şekillendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin ittifak kurma eğilimleri, bu iki temel prensip tarafından belirlenen stratejik hesaplamaların bir sonucu olarak görülmektedir (Waltz 1979, 101-105). Bu bağlamda devletler, diğer devletlerin niyetlerine dair kesin bilgiye sahip olamadıklarından, güvenlik ikilemi (security dilemma) ile karşı karşıya kalırlar ve bu durum, ittifak oluşturma eğilimlerini belirgin bir şekilde etkiler (Waltz 1979, s.101-105).

Klasik Realist düşünürler, mücadelenin ve savaşın insan doğasının kaçınılmaz bir parçası olduğunu savunur. Morgenthau, devlet adamlarının sürekli güç arayışında olmasını ve güç elde etmeye çalışmasını "rasyonel" bir davranış olarak görür ve bu perspektiften güç, her zaman bir amaç olarak kabul edilir. Buna karşılık, Kenneth Waltz'ın neorealist yaklaşımı, devletlerin davranışlarının bu varsayım ile çeliştiğini iddia eder. Waltz, gücün arzulanmasının insan doğasından ziyade, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını ileri sürer. Ona göre, devletlerin güç peşinde koşmaları, içgüdüsel bir eğilimden değil, uluslararası sistemin yapısal koşullarından kaynaklanan bir rasyonalitedir. Bu yapısal koşullar, devletlerin hayatta kalma ve güvenliklerini sağlama arayışını şekillendirir ve bu nedenle güç, bir amaçtan ziyade bir araç haline gelir. Bu bağlamda, Neorealizm'e göre ittifaklar, devletlerin güvenliklerini pekiştirmek ve güç dengesini sürdürmek adına gerçekleştirdikleri stratejik tercihlerdir. Waltz'un güç dengesi teorisi, devletlerin uluslararası arenada temel aktörler olarak kendi varlıklarını sürdürme ve evrensel hâkimiyet gibi nihai hedeflere ulaşma çabalarını açıklamaktadır (Waltz, 1979, s.128). Waltz, dengenin bozulması durumunda ise güç dengesinin tekrar tekrar oluşacağını öngörmektedir (Waltz,1979, s.128).

Neorealizm, gücün doğası ve kullanımı konusunda iki temel yaklaşımı içerir: savunmacı (defensive) realizm ve saldırgan (offensive) realizm. Mearsheimer'ın güç merkezli yaklaşımı ile Waltz'ın güvenlik odaklı defansif realizmi arasındaki farklılıklar, uluslararası ilişkiler teorisindeki güç ve güvenlik kavramlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Her iki

neorealist yaklaşımın incelenmesi, uluslararası ilişkiler teorisinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Savunmacı(Defensive)Realizm

Kenneth Waltz'ın Neorealizm teorisi, genellikle Savunmacı Realizm olarak adlandırılan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Kenneth Waltz'ın Neorealizm anlayışında, güç bir amaç değil, devletlerin güvenliğe ulaşmalarını sağlayan bir araç olarak ele alınır. Neorealizm, aktörlerin davranışlarının temel belirleyicisi olarak anarşik uluslararası sistemi işaret eder ve bu çerçevede devletlerin güç unsurlarına olan ihtiyacını açıklar. Ona göre ittifak davranışı ise devletlerarasındaki güç dengesinin bozulması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devletler sistem içerisinde oluşan güç dengesizliğine iç (internal balancing) veya dış dengeleme (external balancing) olmak üzere iki şekilde cevap verirler. İç dengelemede askeri ve ekonomik kapasite gibi iç dinamiklerini güçlendirme; dış dengelemede ise, ittifaklar kurarak ve rakip ittifakları bozarak dış politika manevraları yaparak karşıt aktörlerin ittifaklarını zayıflatma şeklinde olduğunu vurgulamaktadır (Waltz, 1979, s.118). Waltz, ittifak davranışının sergilendiği dış dengelemede devletlerin peşine takılma (bandwagoning) veya dengeleme (balancing) gibi iki karşıt davranış gerçekleştirdiğini aktarmaktadır.

Bu bağlamda devletler güç dengeleme yoluna gitmektedirler. Devletlerin temel kaygısı olan güvenlik arayışının ittifakların oluşmasını zorunlu kılabileceğini ifade eden Waltz, ittifakların bütün çıkarlar olmasa da bazı çıkarlarda ortaklaşan devletlerarasında oluşacağını belirtmektedir. Waltz, ortak çıkarları olumsuz olarak etiketleyen bu çıkarı bir başka devletten duyulan korku olarak tanımlamaktadır. Waltz, ayrıca müttefiklerin çıkar ve bunlara dair politik yönelimlerinin hiçbir zaman özdeş olamayacağına dikkat çekerek ittifakların bir uzlaşma ürünü olduğu, ek olarak bir ittifak üyesinin farklılıklar kurmaya veya bir şekilde başka bir ittifak üyesi ile iş birliği yapmaya çalıştığında, kendi müttefiklerinin bundan tedirgin olacağını aktarmaktadır (Waltz, 1979, s.166). Kenneth Waltz'ın neorealizm teorisine göre, devletlerin artan güç ihtiyaçları, diğer devletlerarasında rahatsızlık yaratma potansiyeline sahiptir. Bu durum, uluslararası ilişkilerde güçler dengesi sisteminin ideal olduğu varsayımını destekler. Waltz, anarşik bir uluslararası ortamda güvenliğin en önemli unsur olduğunu belirtir. Bu bağlamda; güç bir amaç değil, güvenliğe ulaşmak için kullanılan bir araçtır; siyasi aktörler, zayıf koalisyonlara katılmaktansa, güçlerini koruyacak ve artıracak stratejileri tercih ederler. Güç, bir amaç haline gelmek yerine, faydalı bir araç olarak kalmalıdır. Eğer devletler sadece güçlerini artırmaya odaklansaydı, daha güçlü devletler topluluğuna katılma eğilimi göstererek güç dengesinin oluşmasını engellemiş olacaktı. Ancak, gerçekte böyle bir durum meydana gelmez; zira devletler, daha güçlü koalisyonlara katılmak yerine, onları dengeleme çabası içinde olurlar ki bu da sistemin teşvik ettiği bir davranıştır. Waltz'a göre sistem devletleri peşine takılma değil dengeleme davranışına sevk etmektedir (Waltz, 1979, s.126). Bu dengeleme daha çok iç dengeleme olarak tezahür eder, zira Waltz'a göre kendi kapasitelerini

bilen devlet için iç dengeleme yoluna başvurmak dış dengelemeye başvurmaktan daha güvenli ve kesin bir yol olarak değerlendirilmektedir (Waltz, 1979, s.168). Waltz'un görüşünü özetlemek gerekirse, anarşik sistem içerisindeki devletler güvenliği önceler ve sistem içerisindeki güç dengesizlikleri oluştuğunda dengeleme davranışı sergilerler. Tehdit kaynağına karşı iç dengeleme her ne kadar öncelersede kendi iç kaynakları ile bunu sağlayamayan devletler dış dengeleme yani ittifak davranışını tercih ederler. Burada amaç "güçlerin birikimi" (aggregation of power) yoluyla büyük güce karşı birden fazla devletin bir araya gelmesi ve tehdit kaynağının dengelenmesi yani güç dengesinin sağlanmasıdır (Waltz,2009,s.195-196). Waltz, ne kadar zorlayıcı olursa olsun, bir devletin kendi iç dinamiklerini güçlendirme çabasını, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki yaşanan silahlanma yarışı ile örneklendirir (Waltz,1996, s.53-54). Bu duruma bağlı olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ardından yaşanan dönüşüm, Waltz'ın teorisinin eleştirilere maruz kalmasına neden olurken, uluslararası ilişkilerin geleceğini tahmin edemediği yönünde eleştirilmiştir (Elman,1996,s7-8).

Saldırgan (Offensive)Realizm: Günümüzde Neorealizmin önemli temsilcilerinden olan John J. Mearsheimer, devletler uluslararası sistemde ne kadar güç istemektedir sorusuna Kenneth Waltz'ın savunmacı realizminden farklı olarak saldırgan realizm görüşüyle cevap vermiştir. "Büyük Güç Siyasetinin Trajedisi" adlı eserde, Mearsheimer tarafından açıklanan yaklaşım Neorealist teoride Saldırgan Realizm olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşımı Mearsheimer, beş temel varsayım özelinde açıklamaya gitmiştir. Mearsheimer'a göre uluslararası sistem anarşik kabul edilmektedir. Büyük güç olarak ifade edilen devletlerin çoğunlukla tabiatları gereği saldırgan kabiliyetler geliştirme eğilimindedir. Buna bağlı olarak devletler birbiri niyetlerinde hiçbir vakit emin olamazlar. Bu sebepler devletlerin en önemli amacı her zaman bekalarını yani hayatta kalmalarını sağlamayı sürdürmek olmuştur. Bu nedenler büyük güçlerin rasyonel hareket ettiklerini ifade etmiştir (Mearsheimer,2001, s.30).

Mearsheimer'a göre, bu varsayımlar temelinde, devletler geliştirmesi muhtemel üç genel davranış kalıbı ortaya çıkmaktadır. İlki devletler birbirlerinden korkma eğilimindedir. Bu korkuya bağlı olarak devletler arasında güven oluşmamaktadır. Bu durum ittifak oluşturma eğilimlerini etkilemektedir. İkinci olarak, devletler güvenliklerini sağlama noktasında başka bir devlete itimatta bulunmazlar bunun nedeni ise uluslararası sistemde devletlerin yardımına gelecek bir hakim merci bulunmamaktadır. Üçüncüsü ise devletlerin niyetlerinden hiçbir zaman emin olunamayacağını bu sebepten güven ortamının sağlanamamasından dolayı kendine yardım(self-help) durumunun yaygın olduğu uluslararası sistemde devletler, kendilerinin hayatta kalmalarını sürdürmek için sistemdeki en güçlü devlet olmak için mücadele etmesi gerektiğini savunmaktadır (Mearsheimer,2001,31).

John Mearsheimer, Savunmacı realizmin devletlerin güç dengesini koruma eğilimini eleştirmektedir. Mearsheimer teorisine göre, devletler uluslararası sistemdeki konumlarını güçlendirme ve paylarını artırma yönünde çaba göstermelidir. John Mearsheimer, uluslararası

ilişkiler teorisinde, iki kutuplu yapının ve nükleer caydırıcılığın sağladığı istisnai güvenlik koşulları haricinde, devletlerin sürekli bir güvensizlik durumu içinde olduğunu öne sürer. Mearsheimer'a göre, bu güvensizlik ortamı, devletleri kendi görece güçlerini artırma yönünde politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. Bu politikalar sonucunda artan güçler, diğer devletlerin tehdit olarak algılanmasına yol açmaktadır. Buna bağlı olarak sürekli bir güvenlik ikilemi yaşanmaktadır. Mearsheimer, bu sürekli güvenlik ikileminin devletleri ittifak kurmaktan ziyade savaş durumuna sürüklediğini savunur (Mearsheimer,2001,s.31). John Mearsheimer, uluslararası sistem içerisinde devletlerin ulaşabileceği zirve noktanın, sistemi domine edebilecek bir hegemonya kurmak olduğunu ileri sürer. Ancak, Mearsheimer'a göre, çeşitli engeller nedeniyle küresel hegemonyanın elde edilmesi neredeyse imkânsız bir hedeftir. Bu bağlamda, büyük güçlerin gerçekçi hedeflerinin, kendi bölgesel hegemonyalarını tesis etmek ve nüfuz alanlarını genişletmek olduğunu savunur. Mearsheimer'ın teorisine göre, bölgesel hegemonya kavramı, devletlerin ittifaklara katılma konusunda isteksiz olmalarını da açıklar; zira bu durum, kendi bölgesel üstünlüklerini koruma ve genişletme amacıyla çelişebilmektedir (Mearsheimer,2001s.33).

1.3.Tehdit Dengesi Kuramı

Tehdit dengesi kuramı, Realist gelenek içindeki tartışmalar ve Neorealist kuramın açıklama yeteneğindeki eksiklikler nedeniyle ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, Tehdit dengesi kuramının önermelerini değerlendirmeden önce, Neorealizmin ampirik olaylar karşısındaki eleştirilerinin nedenleri ve bu eleştirilerin mahiyeti üzerine bir inceleme yapmak, teorik anlayışı derinleştirecektir. Tehdit dengesi kuramı, Neorealizmin iki kutuplu dönemin sona ermesi hakkındaki yetersiz açıklamalarına yönelik eleştiriler üzerine temellerini oluşturmaktadır. Kenneth Waltz, ifade ettiği üzere diğer devletlere göre güçsüz konumda olan devletler, güçlü aktörün hegemonuna karşı ittifak oluşturma yolunu tercih ettiği bu sebeple güce karşı bir dengeleme yolunu başvurduklarını vurgulamıştır. Lakin Waltz'un ifade ettiği gerekçeler özünde haklı alt yapıya sahip olduğu söylene de bir takım eksikliklerinin olduğu yönünde eleştirilmektedir (Ersoy,2021,s.186).

Bu konuda eleştiri getirenlerden biri de Stephen Walt olmuştur. Walt, Neorealizmi devletlerin kapasite dağılımını göz önünde bulundurarak Güç Dengesi yoluna başvurduklarını ancak ittifak seçimlerini şekillendiren diğer faktörleri göz ardı ettiğini bu sebeple çoğu zaman dengenin oluşmadığını açıklamıştır (Walt, 1988, s.280). Bununla birlikte güç dengesi teorisi öncelikle büyük güçlerin davranışlarıyla ilgili bir teori ise, o zaman daha küçük devletlerin ittifak tercihlerinin nasıl açıklanacağı yönünde eleştiri getirmiştir (Walt,1987,s.5). Walt'un Güç Dengesi teorisine yönelik bir diğer eleştirisi ise Waltz'un dengeleme (balancing) ve peşine takılmasına (bandwagoning)karşı olmuştur. Waltz dengeleme ve peşine takılmayı genellikle güç açısından çerçevelenmek olarak değerlendirilmiş ve dengeleme, zayıf tarafla uyum olarak görülmüş bu doğrultuda bandwagoning, daha güçlü olanı seçmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Ancak Walt bu görüşün ciddi şekilde kusurlu olduğunu çünkü hükümet liderlerinin güçlü tehditler ile muhtemel müttefikin belirlenmesinde diğer faktörlerin göz ardı edildiğini devletlerin yalnızca güce tepki olarak ittifak yapmadığını, devletlerin güç karşısında ittifak yapmak yerine yalnız, devletlerin en tehdit algıladığı güce karşı ittifak kurduğunu söylemiştir (Walt, 1985,s.8-9). Buna örnek olarak güçsüz bir devlet farklı nedenlere bağlı olarak diğer devletlere oranda fazla tehlikeli ise, devletler diğer güçlü devletlerle ittifak yaparak dengeleyebileceklerini ifade etmiştir (Walt, 1985,s.8-9). Bu bağlamda güç dengesi teorisinin iyileştirilmesi olarak gören Walt, tehdit dengesi kuramını ileri sürmüştür (Walt,1987,s.3). Walt'un Tehdit Dengesi teorisine göre devletler tek başlarına güce karşı bir dengeleme değil tehdide karşı bir ittifak oluşturarak dengeleme yoluna gitmektedirler (Walt,1987s.148). Bununla birlikte Walt'a göre anarşik uluslararası sistem içerisinde devletler kendilerini korumak için ittifak oluşturmaktadırlar (Walt,1987,18). Walt, devletlerin dengeleme yönünde davranış geliştirmesinin iki temel unsuru bulunduğundan söz etmektedir.

İlk olarak Potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilen hegemonu çok güçlenmeden önce dizginlenmemesi devletlerin hayatta kalmalarını riske atabileceğini ifade ederken ikinci unsur ise zayıf tarafa katılmak yeni üyenin etkisini arttıracak ve potansiyel tehdidin etkisizleştirilmesinde önemli olduğu vurgulanmıştır (Walt, 1985,s.18). Walt'a göre devletlerin dış politika davranışını algıladığı tehditler ile tehdit algıladığı devletin gücü belirleyici olmaktadır. Buna bağlı olarak devletlerin tehdit algılama düzeyini etkileyen unsurlar bulunmaktadır. Stephen Walt bu unsurları: toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü, saldırgan niyetler olarak ifade etmiştir (Walt,1987,s.5). Buna bağlı olarak diğer devletlerin gücünün tehdit unsurunu oluşturmasını etkileyen diğer devletin nerede bulunduğu, neler yapabileceğine ve gücü nasıl kullanıldığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Toplam Güç: Bir devletin toplam kaynaklarının büyüklüğü (nüfus, endüstriyel kapasite, askeri güç ve teknolojik gelişmişlik gibi faktörler dahil) o devletin diğer devletler için potansiyel bir tehdit seviyesini belirleyen önemli bir göstergedir. Bu kaynakların genişliği, devletin stratejik manevra kabiliyetini ve uluslararası arenada etki gücünü artırır. Dolayısıyla, geniş kaynaklara sahip bir devlet, diğer devletler tarafından dikkatle izlenmekte ve stratejik hesaplamalarda önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Walt, 1985,s.9).Devletlerin sahip olduğu güç, tehdit unsuru olarak algılanmasının yanı sıra, aynı zamanda bir ödül mekanizması olarak da işlev görebilir. Büyük güçlere sahip devletler, düşmanlarına yaptırım uygulama veya müttefiklerini ödüllendirme yeteneğine sahiptirler. Bu bağlamda, bir devletin toplam gücü, diğer devletler tarafından hem dengeleme çabalarının hem de bandwoning (peşine takılma) arayışlarının bir motivasyonu olarak görülebilir. Güç, bu anlamda, uluslararası ilişkilerde hem çekim hem de itme faktörü olarak işlevsel bir rol üstlenmektedir (Walt, 1985, s. 3-43).

Coğrafi Yakınlık: Devletler, yakın coğrafi komşuluklarından kaynaklanan tehditlere karşı koymak için iş birliği yapma eğilimindedir. Güç projeksiyonunun etkinliği mesafeye bağlı olarak azaldığından, coğrafi yakınlıkta bulunan devletler, daha uzak mesafelerdeki devletlere

kıyasla daha büyük bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Bu durum, uluslararası ilişkilerde güvenlik dinamiklerini şekillendiren temel bir faktördür ve devletlerin dış politika stratejilerini belirlerken göz önünde bulundurdıkları kritik bir husustur (Walt,1988, s. 283). Toplam güç kavramı çerçevesinde, yakın tehditler, devletlerin dengeleme veya bandwagoning (peşine takılma) gibi stratejik yanıtlarını tetikleyebilir. Yakın tehditlerin dengeleme tepkisini harekete geçirmesi durumunda, dama tahtası desenine benzer karmaşık ittifak ağlarının oluşumu muhtemel bir sonuçtur. Bu ağlar, devletlerin güvenlik endişelerine yanıt olarak ortaya çıkar ve uluslararası sistemde güç dengesinin sürekli bir yeniden yapılandırılmasına yol açar. Yakın güç kaynaklı tehditlerin bandwagoning (peşine takılma) eğilimine yol açtığı durumlarda, bu, genellikle 'etki alanı' olarak adlandırılan bir fenomenin oluşumuna neden olur. Özellikle güçlü komşuları tarafından zorlukların üstesinden gelme kapasitesi sergilendiğinde, büyük güçler tarafından sınırlanan küçük devletler, dengeleme stratejilerine başvurmak yerine, bandwagoning (peşine takılma) yolunu tercih edebilecek kadar savunmasız hale gelebilirler. İttifak seçimleri, analistlerin 'nesnel' değerlendirmelerinden ziyade, aktörlerin subjektif tehdit algılarına dayanarak daha da karmaşık bir hal alır. Bu, uluslararası ilişkilerdeki güç dinamiklerinin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir boyuttur. Coğrafi konum ve teşvikler, bir devletin diğer devletlere yönelik tehdit algısını şekillendiren temel faktörlerdir. Bir devletin sunduğu tehdit açıkça belirginleşmediği sürece, farklı devletler, potansiyel müttefikleri ve düşmanları farklı biçimlerde algılayacaklardır. Bu durum, uluslararası ilişkilerdeki güvenlik stratejilerinin ve ittifak yapılarının oluşumunu etkileyen bir dinamiktir ve devletlerin dış politikaya yönelik aldığı kararlarda önemli bir rol oynamaktadır (Walt,1988, s. 284).

Saldırgan Güç: Devletlerin tüm diğer koşulları sabit kaldığında, geniş saldırı gücüne sahip devletler, askeri olarak daha zayıf veya yalnızca savunma odaklı yeteneklere sahip olan devletlere kıyasla, ittifak oluşumlarını daha fazla teşvik eder. Bu durum, uluslararası ilişkilerde güç ve güvenlik algılarının nasıl şekillendiğini ve devletlerin ittifak tercihlerinin altında yatan stratejik hesaplamaları nasıl etkilediğini göstermektedir (Walt,1985, s.11). Özellikle, geniş saldırı gücünün varlığı, devletlerin acil olarak algıladıkları tehditleri dengelenmek amacıyla diğer devletlerle ittifaklar kurmalarını gerektirebilir (Walt,1985, s.11-12). Diğer yandan, geniş saldırı gücü hızlı fetihleri mümkün kıldığında, savunmasız devletler direnme konusunda az umut görebilirler. Dengeleme stratejileri, müttefiklerin yeterince hızlı bir destek sağlayamayacağı durumlarda anlamsız görünebilir. Bu, 'etki alanları' fenomeninin oluşmasının başka bir nedenidir: Büyük saldırı kabiliyetine sahip ve potansiyel müttefiklerden uzakta bulunan sınır devletleri, dengeleme ittifaklarının pratikte işlevsiz olduğu durumlarda, bandwagoning (peşine takılma) stratejisine yönelmeye zorlanabilirler. Bu durum, uluslararası ilişkilerde güç dengesi ve stratejik ittifakların oluşumunu etkileyen önemli bir faktördür (Walt,1985, s.11-12).

Saldırgan Niyet: Son olarak, Saldırganlık izlenimi veren devletler, diğer devletleri kendi aleyhlerine dengeleme stratejileri geliştirmeye teşvik edebilir. Aslında, nispeten sınırlı

kapasitelere sahip devletler dahi, eğer yeterince agresif olarak algılanırlarsa, dengeleme tepkisini tetikleyebilirler (Walt,1985, s.11-12). Bu bağlamda, niyet algısı, ittifak tercihlerinde kritik bir öneme sahiptir. Bir devletin düzeltilmesi mümkün olmayan bir şekilde agresif olduğu düşünüldüğünde, diğer devletlerin onun bandwagoning (peşine takılma) ihtimali düşüktür. Gerçekten de, eğer bir saldırganın niyetleri değiştirilemiyorsa, diğerleriyle bir denge oluşturmak, muhtemel bir mağduriyetten kaçınmanın en etkili yoludur. Özetle, bir devlet ne kadar agresif veya yayılmacı olarak algılanırsa, o devletin karşısında bir koalisyon oluşturma ihtimali o kadar yüksektir (Walt,1985, s.11-12). Bununla birlikte, Walt'un teorisine göre, müttefik desteğinin güvence altında olduğu ittifaklarda istismar (free-riding) veya sorumluluk devri (buck-passing) eğilimleri artma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, bir devletin saldırgan olarak algılanması durumunda, diğer devletlerin bu algıya karşı dengeleme stratejileri geliştirme eğilimi güçlenecektir. Savaş durumlarında ise, bir tarafın zaferinin yakın olduğu algısı, diğer devletlerin zaferin eşiğindeki tarafa yönelik hareket etme eğilimlerini artırabilir. Bu dinamikler, uluslararası ilişkilerde ittifak yapılarının ve devletlerarası stratejik etkileşimlerin anlaşılmasında temel unsurlardır (Walt,1987,s.33).

Bu çalışma, Türk Dış Politikasındaki dönüşümü tehdit dengesi perspektifinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tehdit dengesi teorisi, devletlerin ittifak davranışlarının algıladıkları tehdit tarafından belirlendiğini öne sürer. Ancak bazı eleştirmenler, bu teorinin ampirik kanıtlarla yeterince desteklenmediğini savunmaktadır. Bununla birlikte bir diğer eleştiri ise devletlerin tehdidi değerlendirirken toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı gücü ve saldırgan niyet parametrelerini kullanabileceğini belirtir Fakat bu kriterlerin nasıl belirlendiği ve hangi faktörlerin daha ağırlıklı olduğu konusunda eleştiriler bulunmaktadır. Algılanan tehdit faktörleri, farklı devletlerarasında değişebilir ve bu nedenle teorinin genel geçerliği sorgulanabilir. Kimliğin nasıl oluştuğu liderin algısının nasıl belirlendiğini anlatmadığı için teorideki bu boşluk inşacılık ve liberalizm teorisinden faydalanılarak doldurulmaya çalışılacaktır.

1.4. Neoliberalizm

Realist teoriye göre, devletler arasındaki ittifaklar, ortak bir tehdide karşı koymak amacıyla kaynakları birleştirir. Eğer ortak bir tehdit mevcut değilse, ittifak içinde kalmak için pratik bir neden bulunmamaktadır. Realistler, bu durumun nedenlerini açıklamada yetersiz kalırken, Realizmin başlıca rakibi olan liberalizm, bu sorunun üstesinden gelmeye yönelik çözümler sunmaktadır. Liberal teoriler, uluslararası sistemin çatışmacı doğasının bir zorunluluk olmadığını savunarak realizmin temel varsayımlarına meydan okumaktadır. Bu yaklaşımlar, dünya siyasetini pozitif toplamlı bir oyun olarak görür ve mutlak kazançların ön planda olduğunu öne sürer. Liberal perspektife göre, devletlerin asıl odak noktası, komşu devletlerin kazanımlarından ziyade kendi uluslararası konumlarını güçlendirmektir. Ayrıca, liberalizm, askeri gücün uluslararası ilişkilerde her zaman merkezi bir rol oynamaması gerektiğini

vurgulayarak, realizmin güç politikası üzerine kurulu analizine alternatif bir bakış açısı sunar (Dolye,1986,s.1163). Robert Keohane ve Joseph Nye, karmaşık karşılıklı bağımlılık (Complex Interdependence) teorisini formüle ederken, devletlerarası ilişkilerde askeri konuların yanı sıra insan hakları ve ekonomik meselelerin de eşit derecede önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu teoriye göre, karşılıklı bağımlılığın artmasıyla birlikte, uluslararası alandaki çeşitli konuların birbiriyle iç içe geçtiği ve bu nedenle hepsinin aynı analitik dikkatle ele alınması gerektiği savunmaktadır (Keohane ve Nye, 2012,s.7). Karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramına göre, uluslararası ilişkilerde devletlerin birbirine o kadar bağlı olduğunu savunulur ki, çatışma artık maliyetli ve pratik olmayan bir seçenek haline gelir. Bu durum, devletlerin iş birliği ve müzakere gibi barışçıl yöntemlere yönelmesine neden olur. Liberal teori, uluslararası sistemi sıfır toplamlı olmayan bir oyun olarak görür ve iç politikanın dış politika üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, özellikle liberal demokrasilerin savaşmaktan kaçınma eğiliminde olduğunu vurgular. Bu nedenle, liberalizm, ittifakların ve uluslararası iş birliğinin uzun vadeli ve sürdürülebilir olabileceğini öne sürmektedir (Keohane ve Nye, 2012,s.7-8). Liberal teorisyenler, iş birliğinin devletlerin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmenin en etkili yolu olduğunu savunurlar. Bu anlayış çerçevesinde, ittifakların sadece uzun ömürlü olabileceğini değil, aynı zamanda uzun ömürlü olmaları gerektiğini ileri sürerler. İş birliği yoluyla, devletlerarası ilişkilerde karşılıklı yarar sağlanabilir ve bu da ittifakların sürdürülebilirliğini destekler (Keohane ve Nye, 2012,s.1-8).

Bu nedenle, ittifakların ulusal çıkarlara daha etkin bir şekilde hizmet ettiği yönündeki algı, çok taraflı iş birliklerinin oluşturulmasının, tek taraflı hareket etmekten daha üstün olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, ittifaklar sadece askeri meselelerle sınırlı kalmayıp, daha geniş bir yelpazede yer alan sorunlar etrafında da şekillendirilebilir. Son olarak, ittifakların sürdürülebilirliği, ilişkinin tüm katılımcılar için fayda sağlamaya devam etmesine bağlıdır (Wiltse,2021, s.136). Hem realistler hem de liberaller uluslararası sistemi farklı şekillerde yorumlarlar. Realistler, anarşinin devletlerin rekabetçi ve bağımsız hareket etmelerine yol açtığını savunurken, liberaller iş birliğinin ulusal çıkarlara hizmet ettiğine ve genellikle daha etkili olduğuna inanırlar (Ersoy,2021,s.189). Liberaller için, iş birliği genellikle tek taraflı eylemden daha tercih edilir bir yöntemdir. Realistler ve liberaller, uluslararası sistemin bazı özelliklerinin kaçınılmaz olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu, sistem içindeki bazı dinamiklerin ve yapıların değişmez olduğu anlamına gelir. Liberaller, ittifakları değerlendirirken bireysel çıkarlardan ziyade kurumsal yapıları ön planda tutarlar. Keohane ve Nye'in vurguladığı karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisi, ülkeler arasındaki sıkı bağların savaş ihtimalini azalttığını savunarak ittifaklar bağlamında önem kazanmaktadır (Wiltse,2021, s.141). Bu doğrultuda liberaller iki önemli para metreye bakıyorlar. Birincisi, müttefikler arasında anlamlı bir iş birliği sağlamak için resmi kurumların gerekli olduğunu savunurlar. İkincisi, ittifakların her zaman barış yanlısı olmasalar da çatışmaları çözmek için barışçıl yollar sağladıklarını vurgulamıştır (Wiltse,2021,s.136). Liberallerin perspektifinden, ittifakların oluşum ve işleyişinde iki temel unsur öne çıkmaktadır. İlk olarak, müttefikler arasındaki etkili

iş birliğinin tesis edilmesi için resmi kurumların varlığı vazgeçilmezdir. Bu kurumlar, çeşitli devletlerarasında koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştırarak, ortak hedeflere ulaşmada kritik bir role sahiptir. İkinci olarak, ittifaklar her ne kadar her zaman barışı desteklemese de, çatışmaların çözümünde barışçıl mekanizmalar sunarlar. Bu mekanizmalar, diplomatik müzakerelerden uluslararası hukuka kadar geniş bir yelpazede yer alabilir ve devletlerin çatışma durumlarını yönetmelerine olanak tanır. Böylece, ittifaklar sadece askeri bir güç gösterisi olmanın ötesinde, uluslararası ilişkilerde iş birliği ve barışın sürdürülmesine katkıda bulunurlar (Wiltse,2021, s.136-138). Çalışmanın genel çerçevesini oluşturan Türkiye'nin dış politikasındaki dönüşüm parametrelerini analiz edilmesini sağlayacak temel teoriyi Stephen Walt'un "Tehdit Dengesi Teorisi" oluşturmaktadır. Bununla birlikte Walt'un teorisi bu dönüşümü ve bölgedeki ittifakları açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenden Neoliberal teorinin yukarıda değinildiği üzere ileri sürdüğü karşılıklı bağımlılık devletlerarasındaki ittifak oluşumunu etkilemektedir. Ekonomik, askeri veya diğer alanlarda birbirine bağımlı olan devletler, ittifak oluşturma eğilimindedir. Bu bağımlılık, devletlerin birbirlerine olan güvenini artırabilir ve ittifak oluşumunu teşvik edebilir. Yukarıda değinildiği üzere liberalizm, ittifak oluşumunu daha geniş bir perspektiften ele almaktadır. Liberal teorisyenlere göre, demokratik devletlerarasında daha fazla iş birliği ve ittifak oluşumu görülmektedir. Bu, demokratik devletlerin benzer değerleri paylaşması ve barışçıl çözümlere yönelik aynı doğrultuda eğilim göstermesiyle ilgili olarak değerlendirilmektedir.

1.5. İnşacılık

İnşacı yaklaşım, geleneğine göre toplumsal gerçeklik olgusu, sosyal olarak inşa edilmiş bir süreç olduğunu ve uluslararası ilişkiler sisteminin de bu bağlamda gelişmiş "sosyal inşa" süreci olduğunu savunmaktadır. Sosyal inşacılara göre, egemen kurallar, normlar, kimlikler ve söylemler, bu alanın temel açıklayıcı kavram ve teorik kategorileridir. Bu yaklaşım, geleneksel sabit yapıların yerine, toplumsal gerçekliğin sürekli olarak yeniden oluşturulduğunu vurgularlar (Küçük,2021,s.361.). Bu sebeple İnşacı yaklaşımı, sosyal varlıkların anlam ve değerlerle birlikte inşa edildiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, bireyler ve devletler, sadece somut varlıklar olarak değil, aynı zamanda onlara yüklenen anlamlar ve değerlerle birlikte var olduklarını, geleneksel sabit yapıların yerine, toplumsal gerçekliğin sürekli olarak yeniden oluşturulduğunu ileri sürmektedir (Rumelili,2021,s.154).

İnşacı yaklaşım, uluslararası güç dengesine yönelik algıların ise, "Ben" ve "Öteki" kimlik tanımlarıyla şekillendiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle, kimlik ve güç dengeleri birbirinden ayrıştırmaz. İnşacılara göre, kimlik tanımları değiştiğinde, güç dengesine yönelik algılar da değişim gösterir (Rumelili,2021,s.155). Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin sosyal ve kültürel yapısını, devletlerin seçimleri ile bu davranışlarına yön veren temel parametrenin kimlik olduğu kabul edilir (Rumelili,2021,s.159). Bu açıdan İnşacı yaklaşıma göre kimliğin tanımı, devletin ya da ulusların tarihsel bir sürecin ürünü ile siyasal dönüşümün içerisinde inşa edilen

ve zaman gerektiren bir süreç olarak ifade edilmiştir (Kiraz,2014,s.224). Bu doğrultuda devletin kimliğini ulusun ortak algısı ve devletler arasındaki ortak anlayış inşa ederken devletin bu süreçte oluşan kimliği o devletin menfaatlerini, dış politika hedeflerini belirlemede önemli rol üstlenmektedir (Kiraz,2014, s.225).

Sosyal inşacılık yaklaşımı, dış politika analizinde kimliğin inşa sürecine odaklanır ve normlar, kültür ve sosyal kavramların dış politika kararlarını şekillendirmedeki rolünü vurgulamaktadır (Kiraz,2014,s.225). İnşacı yaklaşıma göre kimlik, devletlerin çıkar tanımlarını, tehdit algılarını ve tercihlerini şekillendiren önemli bir faktördür. Aynı zamanda inşacılara göre devletlerin tehdit algıları, kimlik algılarıyla paralellik göstermektedir (Rumelili,2021,s.159). Alexander Wendt, 1994 yılında yayımladığı çalışmasında, ülkelerin kolektif kimlikler inşa edebileceğini ve bunu kimlik tanımını geniş bir şekilde ifade ederek oluşturulabileceğini öne sürmüştür. Bu iddiasını Avrupa Birliği (AB) örneği üzerinden açıklama yoluna gitmiştir. Wendt, bu kolektif kimlik ülkeler tarafından ne kadar yaygınlaştırılırsa uluslararası ilişkilerin sosyo-kültürel çevresinde sistemik bir dönüşüm meydana getirebileceğini ve bu sürecinde devletlerarasında dostluk ilişkileri norm haline geleceğini ifade etmiştir (Rumelili,2021,s.160). Uluslararası sosyal kültürel yapının bir diğer önemli unsuru da söylemler(discourse)dir. İnşacı yaklaşıma göre dil ve söylem kalıplaşmış anlam yapıları ve ifade normları içerir. Buna bağlı olarak gerçeklik algısı da bu kalıplaşmış kurallar ve normlar çerçevesinde ifade edilerek karşı tarafa aktarılmaktadır. Bu doğrultuda egemen veya hakim söylemler gerçekliği ve bireylerin kimliklerini inşa ederken, bu normların dışına çıkan tanımlamalar, ifade ve iletişim eylemini güçleştirdiği öne sürülmüştür (Rumelili,2021,s.158-157). İnşacılar egemenlik, insan hakları, anarşi, demokrasi gibi kavramlar üzerine söylemleri barındıran devletlerin diğer devletlerle ilişkilerini şekillendirmeye devam ettiğini söylemektedir (Rumelili,2021,s.157). Bu doğrultuda aktörler genellikle kendi ve öteki ile iletişime geçmeden çoğunlukla söylemsel uygulamalarla ya da imgelerle inşa ederler ve bu imgelerin doğasına göre, kedileri ve öteki için, belli bir davranışı olası ya da imkânsız kılan, anlam ve kimlik inşa ederler (Bozdağlıoğlu,2012,s.136). Bu durum devletlerin, gerçekte karar verme sürecinde büyük etkiye sahip olmaktadır özellikle devletlerarasındaki ilk temas ve ilk temas sonraki etkileşimin gidişatını büyük ölçüde kimlik ve anlayış şekillendirmekte olduğunu inşacılar ifade etmiştir (Bozdağlıoğlu,2012,s.136-137). Bu konuda en önemli aracın söylem olduğunu ifade eden inşacı yaklaşım savunucuları, söylemin yanında algıların (perceptions), ülkelerin dış politika yapma süreçlerini anlamlandırmada kullanılan temel değer olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte inşacılar, dış politika yapımında algıların kurucu (constitutive) bir role sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda inşacılara göre algılarımız, olguları anlamlandırma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır ve bu da sosyal gerçekliğin oluşumunu etki etmektedir. Bu konuda algılarımız; imaj, inanç ve niyetlerle bağlantı halinde olurken kabul görmüş önceki algılarımız bugünkü algımızı şekillendirir (Jerwis, 1968, s.273).

İnşacılara göre uluslararası ilişkilerin analizi için başvurulması gereken öncelikli olgu, algılardır. Bu algılar, sosyal bir inşa süreci ile oluşur ve uluslararası ilişkilerin temelini oluşturur. Algılar, devletlerin birbirlerini nasıl gördüğünü, tehditleri nasıl değerlendirdiğini ve politika tercihlerini nasıl şekillendirdiğini belirler. Bu bağlamda, algılar, uluslararası ilişkilerin anlamını ve dinamiklerini anlamada kritik bir rol oynar (Kiraz,2014, s.225). Uluslararası ilişkilerde devletlerarası çatışma konusunda ise İnşacı yaklaşımın bakış açısı, çatışmanın ortaya çıkış nedenine eğilim göstermektedirler. Buna bağlı olarak çatışan tarafların kimlik inşasını nasıl gerçekleştirdiğini, tarafların birbirleriyle düşman kimlik algılarının nasıl devamlı yeniden üretildiğini, ihtilaf konusunun ne derece önem atfedildiğini incelemektedirler (Rumelili,2021,s.168).

Bu bağlamda inşacı yaklaşımın çatışma analizi, taraflar arasındaki Ben/Öteki ayrımlarının, Ötekinin bir tehdit olarak algılanmasını sağladığını ve Ötekine yönelik şiddeti meşru kıldığını şeklinde ifade edilebilir. Çözumsuzlüğün sebebini ise taraflarca anlaşmazlıklara atfedilen anlamların sebep olduğunu söylemektedirler. Bu sebeple devletlerin tehditlere karşı dış politika çıktıları oluşturmalarına etki eden faktörler arasında, devletin kimliği, ulusal çıkar tanımı ve tehdit algıları ile sosyal inşa süreçleri arasındaki yakın ilişki önemlidir. Bu faktörler, dış politika analizini etkileyen kritik unsurlardır (Rumelili,2021,s.168-169). Neoliberal teori kısmında değinildiği gibi Türk dış politikasında yaşanan dönüşümü analiz etme noktasında

Stephen Walt'ın "Tehdit Dengesi Teorisi" temel teorik alt yapıyı oluştursa da bu dönüşümün parametrelerini analiz etmedeki eksikliği Neoliberalizm ve İnşacı yaklaşımın ile doldurmayı hedeflenmektedir. Bu bağlamda Walt'ın tehdit dengesi kuramı unsurları arasında coğrafi yakınlık, toplam güç, saldırı gücü ve saldırgan niyet bulunmaktadır. Ancak, bu faktörlerin yanı sıra kimlik, karar alıcıların söylemleri devletlerin karar alma mekanizmalarını ve ittifak tercihlerini şekillendiren önemli unsurlardır. Bu bağlamda İnşacı yaklaşımın önelediği kimlik, devletlerin dış politika tercihlerini etkileyen bir faktördür. Bu doğrultuda yukarıda açıklandığı üzere kimlik, devletlerin kendilerini nasıl tanımladıkları, hangi değerleri benimsedikleri ve hangi gruplara ait oldukları gibi konuları içermekteydi bu doğrultuda devletlerin ittifak oluşturup oluşturmadığına veya hangi devletlerle ittifak kurduğuna etki etmektedir. Bununla birlikte uluslararası ilişkileri ve devletlerin dış politika yapımını analiz etme iddiası bulunan inşacılık için söylem en önemli araçlarından. Bu nedenle karar alıcıların söylemleri de ittifak oluşumunu etkileyen önemli faktörlerdendir. Devlet liderleri, kamuoyuna yönelik yaptıkları açıklamalar, diğer devletlerle ilişkilerini şekillendirebilmektedir.

1.6.Tehdit Dengesi Kuramının Türk Dış Politika Analizine Uygunluğu

Geleneksel realist güç dengesi yaklaşımının vakalar üzerinden incelendiğinde yeterli açıklama gücüne sahip olmadığını savunan Walt, ittakların kurulmasında temel belirleyicinin tehdit dengesi olduğunu ve bu tehdidinde dört unsuru bulunduğunu iddia etmiştir. Teorinin dört

nesnel faktörü, toplam güç, coğrafi yakınlık, ve potansiyel tehdidi belirlemek için saldırı gücü ve bu potansiyele anlam vermek için saldırı niyetinin yorumlanması şeklinde açıklamıştır (Walt,1987, s.5). Türkiye, perspektifinden konuya bakıldığı zaman Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfiyle birlikte yaşanan ikili ve çok taraflı işbirlikleri, bölgede saf dışı bırakılmaya çalışıldığı algısının oluşmasına neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasındaki değişime sebep olmuştur bu nedenden Türk dış politikasındaki dönüşüm tehdit dengesi unsurlarıyla analiz edilmesini gerektirmektedir.

20'inci yüzyılın başlarından itibaren deniz alanlarında teknolojinin hızla gelişmesiyle bölgede yeni enerji sahalarının keşfiyle birlikte Doğu Akdeniz enerji merkezli çatışmaların odak noktası haline gelmiştir. Bölgede keşfedilen hidrokarbon yataklarının çıkarılması, taşınması ve paylaşılması konusundaki anlaşmazlıklar sınır ve sınır ötesi ülkelerin bölgeye ilişkin politikalarındaki çelişkiler nedeniyle bir çatışma alanı haline gelmiştir. Kıyı devletleri arasında çok taraflı deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda bir anlaşmanın bulunmayışı Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf olmaması bölgedeki çatışmanın hukuk önünde çözümünü engellemektedir (Erener ve Soydemir, 2021,s.108). Doğu Akdeniz'de enerji keşifleri ve aranması 2000'li yıllarda başlanmıştır. İsrail'in 2009 yılında Tamar ve Leviathan sahalarında tespit ettiği doğal gaz alanlarını takiben 2011 yılın da MEB(Münhasır Ekonomik Bölge) koordinatlarını gösterir bir listeyi BM(Birleşmiş Milletler)'e bildirerek MEB ilanı uluslararası alanda duyurmuştur (Kesgin, 2015,s.208).

Bununla birlikte bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları arayışına yöneldiği görülmektedir. Bölgede keşfedilen ve varlığı tahmin edilen kaynakların çıkarılması ve dış pazarlara aktarımının sağlanması konusunda iş birliği mekanizmaları hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Walt'un dört unsuru bağlamında Türkiye perspektifinden analiz edildiğinde Yunanistan'ın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile koordineli iş birliği yürütmesi ve bölgede sondaj faaliyetlerinde bulunması Türkiye tarafından kasıtlı olarak anlaşılmakta ve bu durum Walt'un coğrafi yakınlık unsuru bağlamında tehdit olarak değerlendirilip bu duruma karşı Türkiye'nin dengeleme yoluna gitmesini teşvik etmektedir. Bu nedenle, Türkiye Doğu Akdeniz'deki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu duruma sebep olan olay ise, GKRY'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarını gasp eder şekilde mısır ile 2003'de Lübnan ile 2007'de ve 2010'da İsrail'le MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamış olmasıdır (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, 2007). Bu doğrultuda GKRY, 2007 yılında kabul ettiği yasa da ilan ettiği MEB'i içerisinde 13 adet petrol arama ruhsat ihalesine çıkmıştır (Yaycı 2020, s.41). Bu süreçle beraber Türkiye garantörü olduğu KKTC'nin haklarının gasp edilmesi ile GKRY ve Yunanistan ile çakışan deniz yetki alanlarının varlığı sebebiyle bölgedeki kendi aleyhine gelişmeleri kendi egemenlik haklarına yönelik tehdit olarak görmektedir.

Bölgede yaşanan enerji keşiflerin, doğal gazın Avrupa pazarlarına taşınmasını gündeme getirmiş ve çeşitli güzergâhlar üzerinde anlaşmalar planlanırken iki önemli proje öne çıktı biri East-Med projesi diğeri sıvılaştırılmış doğal gazın(LNG) dış pazarlara ulaştırılması şeklindedir

(Kiraz, 2023,s.104). Bu doğrultuda GKRY, Yunanistan ve Mısır arasında 2003 yılında gelişen ilişkilere 2010'dan sonra İsrail'in dahil edilmiş, GKRY ile Mısır-Yunanistan ile GKRY-İsrail-Yunanistan üçlüsünün aynı amaca hizmet etmeyi hedefleyen zirve toplantıları gerçekleştirmişlerdir (Yaycı,2020,s.114). Bununla birlikte toplantılarda iş birliğinin bir örgüte dönüştürülmesi için mutabık kalındığı yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. Bu politika çerçevesinde Ocak 2019 tarihinde GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, Mısır enerji bakanları tarafından değerlendirilen EMGF (East Mediterranean Gas Forum), kurulmuştur (Emgf.org). Bu toplantılara ve foruma Türkiye'nin dahil edilmemesi ve ileriki bölümde ayrıntısıyla değinilecek olan toplantıların içeriğinde Türkiye aleyhinde açıklamalara yer verilmesi Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy'un yaptığı açıklama doğrultusunda forumun amacının bölgesel iş birliğine hizmet etmek olmadığını çünkü bölgedeki ülkelerin hepsini temsi edecek bir oluşum olacak ise bölgenin önemli aktörü olan Türkiye'nin ve KKTC'nin foruma davet edilmemesi Doğu Akdeniz'in barış ve istikrarı için katkı oluşturmayacağını ifade etmiştir (T.C.Dışişleri Bakanlığı No:292,2019). Bununla birlikte Mısır'ın GKRY ile deniz yetki alanları anlaşmasının benzerini Yunanistan ile 6 Ağustos 2020 tarihinde imzalamış (United Nation, 06.08.2020) olması Türkiye'nin bölgede oluşan ittifaklarda yalnız bırakılmak istendiğini algılamaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin tehdidi dengeleme yoluna gitmesine yol açmıştır. Bu konu diğer bölümlerde Türkiye'nin izlemiş olduğu iç ve dış dengeleme politikalarına değinilecektir. Türkiye'nin perspektifinden bakıldığında Doğu Akdeniz'de siyasi, askeri ve ekonomik temelli ittifakların dışında bırakılması doğrultusunda 2000'li yıllarda ılımlı bir dış politika tercih eden Türkiye, Kıbrıs Türk halkının sorunlarının görülmemesi nedeniyle 2017 yılından sonra bölgedeki varlığını güçlendirecek adımlarını arttırmıştır (T.C.Dışişleri Bakanlığı,2017).

Buna bağlı olarak Türkiye'nin dış politikasındaki dönüşüm parametrelerini analiz edilmesini sağlayacak Stephen Walt'un "Tehdit Dengesi Teorisi" çalışma için en uygun teori olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Walt'ın tehdit dengesi kuramı, devletlerin ittifak oluşturmalarını etkileyen faktörler arasında coğrafi yakınlık, toplam güç, saldırı gücü ve saldırgan niyet bulunduğuna değinilmiştir. Ancak, bu faktörlerin yanı sıra kimlik, karar alıcıların söylemleri ve karşılıklı bağımlılığın etkisi de ittifak oluşumunu şekillendiren önemli unsurlardır. Bununla birlikte liberalizmin ileri sürdüğü karşılıklı bağımlılık ise devletlerarasındaki ilişkileri şekillendiren bir başka faktördür. Sonuç olarak, tehdit dengesi teorisi ittifak oluşumunu anlamak için önemli bir temel sağlasa da sadece güç ve coğrafi faktörleri değil, aynı zamanda kimliği, karar alıcıların söylemlerini ve karşılıklı bağımlılığı da dikkate almak gerekmektedir.

Bu faktörlerin bir araya gelmesi, devletlerarasındaki ittifakların doğasını şekillendirir. İnşacı yaklaşım ve liberalizm gibi teorilerle birlikte ele alındığında, tehdit dengesi teorisi ittifak oluşumunu açıklama noktasında daha kapsamlı bir analiz sağlamaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerindeki bozulma sebebi olarak politika yapıcılarının Yunanistan'ın tehdit olduğu yönündeki algısının varlığı etkili olmaktadır. Bu

doğrultuda Yunanistan'ın yanında duran bir devletin görece gücünden ziyade, bu gücün algısı Türkiye'nin politikalarını şekillendirmektedir. Türk toplumunda ve karar alıcılarında tarihsel Yunanistan algısı liderin dış politika kararlarına etki edebilmektedir. Her iki ülkede ideolojik ve tarihsel miras algıları Türkler Yunanlıları, Yunanlılar'da Türkleri "öteki" olarak görmeleri ikili ilişkilerin gelişiminde en büyük engeli teşkil etmektedir.

Bu durumun Türkiye'nin İsrail algısında da benzer olduğu görülmektedir. İsrail'in Filistin halkına zulmüne karşı Türk karar alıcıların ve Türk halkının sessiz kalmaması ikili ilişkilerin gelişimini engellemiştir. Ancak Kahire'de yapılan "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" toplantısına Filistin hükümetinin katılması Türkiye'nin dış politika stratejisini sorgulamaya itmiştir (Sözcü,2019). Bu sebeple İsrail ile diplomatik ilişkilerin tekrar canlandırılması için adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu durum liberalizm teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde her iki ülkenin ekonomik ve siyasi menfaatine olacaktı fakat İsrail ile Türkiye ilişkilerinin şekillenmesinde Filistin meselesi katalizör görevi görmesi hasebiyle, İsrail'in 7 Ekim 2023'de Filistin'e savaş açması ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin dış politika oluşumunu tekrar ülke içerisindeki siyasal İslam kanadı şekillendirmeyi sürdürmektedir. Doğu Akdeniz'de Türkiye aleyhine oluşan ittifak bloğu, Türkiye'nin tehdidi dengeleyici bir politika üretmesine yol açmıştır

2. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİNİ ANLAMAK

Doğu Akdeniz, 2000'li yıllardan sonra keşfedilen yeni enerji kaynaklarıyla birlikte bölgesel çatışmaların arttığı ve birçok küresel aktörün güç mücadelesi verdiği bir bölge haline gelmiştir. Bölgede karmaşık ikili ve çok taraflı ilişkiler, enerji kaynaklarının çıkarılmasını ve bölgesel refahın sağlanmasını engellemektedir. Bu karmaşık süreci anlaşılır kılmak için bütüncül bir çerçeve çizmek gerekmektedir. Bu doğrultuda bu bölümde, Doğu Akdeniz'in tarihsel, coğrafi, stratejik önemine değinirken aynı zamanda çalışmanın konusunu oluşturan Türk Dış Politikası'nda Doğu Akdeniz'in önemine de değinilecektir. Öncelikle, Türk Dış Politikası'na etkisinden dolayı bölge ülkelerinin ayrı ayrı Doğu Akdeniz'deki politikalarına değinilecektir. Bu doğrultuda, Doğu Akdeniz'de bölge dışı ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'deki konjonktüre olan etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Doğu Akdeniz'in Önemi

Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik açıdan yazılı tarihin her döneminde önemi her daim korunan bir deniz havza olmuştur. Verimli Hilal denilen Mısır, Anadolu ve Mezopotamya gibi önemli bölgede bulunması, bölgeye olan ilgiye artı olarak birçok medeniyetin hakim olmak için mücadele ettiği bir bölge haline gelmiştir (Özçelik,2020,s,58).Bu bölgenin önemi, coğrafi konumu, enerji kaynakları ve çatışma alanlarıyla yakından ilişkilidir. Akdeniz coğrafyası dünya ticaretinin yaklaşık üçte birini bünyesinde barındırmasıyla uluslararası ticarete oynamış olduğu tarihi ve cari rol ile birlikte çok önemli deniz ulaşım ve kesişme noktası konumundadır (Şahin ve Günar,2021,s15). Doğu Akdeniz'in batısında Cebelitarık Boğazı, kuzeyinde boğazlar ve güneyinde Süveyş Kanalı olmak üzere denizler arası bağlantıyı sağlaması ve dünya deniz ticaretinin önemli bir kısmının bu bölgede gerçekleşmesi hasebiyle deniz ticareti kontrolüne sahip olmasını sağlamıştır (Kedikli ve Çalağan,2017,s.122). Doğu Akdeniz'in önemini arttıran bir diğer mesele ise enerjidir. Son yıllarda Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama çalışmaları gerçekleştiren ABD Jeolojik Araştırma Merkezi (USGS-US Geological Survey) yayınladığı raporda Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan Levant Havzası'nda petrol ve doğal gaz kaynaklarının varlığının tespit edildiğini duyurmuştur (Yaycı,2020,s.11-12). Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz Bölgesi küresel güç olmak isteyen ülkeler ile bölgedeki enerji kaynaklarından pay almak isteyen bölge ülkelerinin güç mücadelesi yaşadığı yer haline gelmiştir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'de keşfedilen zengin enerji kaynaklarına hakim olma, bu kaynakları uluslararası pazarlara ulaştırılmasında etkin aktör olma isteğinde olan küresel aktörler için vazgeçilmez bir konum haline gelmiştir (Kedikli ve Çalağan,2017,s.124).

2.1.1.Coğrafi sınırları

Doğu Akdeniz'in günümüzdeki öneminin anlaşılabilmesi için bölgenin konumunu ve özelliklerini bilmek gerekir. Kabul görmüş en genel görüşlere göre, "Doğu Akdeniz'in en geniş coğrafi sınırı Tunus'un Bonn Burnu ile Sicilya Adası'nın Lilibeo Burnu arasından çizilen hattın doğusunda kalan kısmı olarak ifade edilmiştir." (Ercümen 2016 akt: Duman,2019, s.213). Bu tanımdan hareketle Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Yunanistan, Tunus, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölge devletleri olarak kabul edilmektedir. Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip ülke Türkiye'dir (Özçelik,2020, s.55).

2.1.2.Tarihi önemi

Doğu Akdeniz, tarihin her döneminde medeniyetlerin hakimiyet kurmak için mücadeleler gösterdiği önemli bir coğrafi havzalardan biri olmuştur. "Verimli Hilal" denilen Mısır, Anadolu ve Mezopotamya gibi verimli topraklarında bölgede bulunması hasebiyle birçok medeniyet güçlerini arttırmak ve yaşamlarını sürdürebilme isteği doğrultusunda, Doğu Akdeniz'deki deniz ticaretinden ve verimli topraklarda hegemonya kurmak fikri ile bu bölgeyi bir milli idea olarak görmüşlerdir (Yaycı,2020, s.17).

İnsanlık tarihindeki ilerlemeye paralel olarak Doğu Akdeniz'in önemini tarihsel süreç boyunca arttırarak devam ettirmiş, bölgenin jeostratejik öneminin farkına varan imparatorlukların dünyaya hakim olma isteği, bu topraklarda tarihin dönüm noktaları sayılabilecek birçok önemli savaşın yaşanmasına sebep olmuştur (Kedikli ve Çağlayan,2017, s.121). Egemenlik mücadelesi, Büyük İskender'in, Doğu Roma-Bizans İmparatorluğu'nun temellerini atması ve bu imparatorluğun ağırlık merkezini Doğu Akdeniz olarak belirlemesiyle başlamış ve Doğu Roma-Bizans İmparatorluğu, İslamiyet'in doğuşuna kadar bölgede hâkimiyetini sürdürmüştür (Yaycı,2020, s.18).

VI. yüzyıldan itibaren Emevilerin kuruluşuyla birlikte, Müslümanlar da denizciliğe daha fazla önem vermeye başlamış ve kuzey sahilleri dışında Akdeniz'de egemenliklerini sürdürmüşlerdir (Özçelik,2020,s59). Bu dönem boyunca, deniz yollarının ticaret, kültürel alışveriş ve askeri stratejiler açısından büyük bir öneme sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda Müslüman medeniyeti etkileşim merkezi konumunu uzun yıllar korumuştur. Akdeniz'in egemenliğini uzun yıllar ellerinde bulundurmalarını sağlayan faktör ise XII ve XIII. yüzyılları arasında Mısır, Suriye ve Memlukler'in(Türk), bölgede önemli deniz gücüne sahip olmalarıdır (Özçelik,2020,s.59). Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'de deniz gücü olma hedefi, XVI. yüzyılda Preveze (1538) ve Cerbe (1560) gibi tarihin en büyük açık deniz savaşlarını Haçlı donanmalarına karşı kazanmasıyla gerçekleşti. Bu zaferler, Osmanlı İmparatorluğu'nu Akdeniz'i bir "Türk Gölü" haline getiren güçlü bir deniz gücü olarak konumlandırmıştır (Özdemir, 2015,s.429).

Barbaros Hayrettin Paşa'nın "Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" özdeyişini hayata geçirerek denizci bir millet olma yolunda ilerlemişlerdir (Yaycı,2020,s.18). XVII. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı donanması geri kalmış bir durumdaydı. Bu zayıflıktan faydalanan Venedikliler, Doğu Akdeniz'deki Osmanlı üstünlüğünü kırmayı başarmış olsa da sonrasında Osmanlılar, kalyon devriyle birlikte üstünlüğü tekrar ele geçirmiştir. Bu sayede Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür (Özçelik,2020,s.59). Bununla birlikte, Osmanlı donanmasının güçlü ve güçsüz olduğu dönemlerle bölgedeki hegemonyası dönemlere göre değişiklik göstermiştir ve tarih boyunca farklı evreler yaşanmıştır. Doğu Akdeniz, tarih boyunca medeniyetlerin yükseldiği, imparatorlukların hüküm sürdüğü ve günümüzdeki ulus devletler arasında egemenlik mücadelesinin yaşandığı önemli bir coğrafya olmuştur.

2.1.3.Günümüzde Doğu Akdeniz'in stratejik önemi

Doğu Akdeniz'in giderek artan stratejik öneminin arka planında, dünyanın doğusu ile batısı arasında ekonomik transferin ortasında yer alan ve literatürde Levant olarak isimlendirilen bölgede yer alması Doğu Akdeniz'i küresel ticaretin kalbi konumuna getirmektedir (Öztopal ve Yiğittepe,2020, s.264). Bu nedenle bölgesel ve küresel ölçekte Doğu Akdeniz'in önemi artmaktadır. Klasik Jeopolitik teorilerin büyük çoğunluğunda Doğu Akdeniz'in önemi vurgulanmıştır. Bu konuda Halfrod J. Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'nde Akdeniz'i dünya adasının içine doğru uzanan bir liman ve dünyanın ger kalanıyla güvenli bir irtibat rotası olarak ifade edilmiştir (Kesgin,2018,s.88). Bunun dışında tarihi İpek ve Baharat Yolları'nın limanı olma özelliğiyle ve günümüzdeki enerji nakil hatları güzergâhında olması nedeniyle tarihin her dönemi stratejik önemini korumuştur (Kesgin,2018,s.88).

Alfred T. Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi'ne göre ise Akdeniz'i mutlak hakimiyet altına alınması gereken bir iç deniz olarak gösterilmiştir. Bu bölgeyi önemli kılan bir diğer unsur ise küresel deniz ticaretinin hakimiyeti açısından önemli sayılabilecek Cebelitarık Boğazı, Türk Boğazları, Süveyş Kanalı ve Bab-ülMendep Boğazı gibi stratejik bölgelerin kesişim güzergâhında olması önemini arttırmıştır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'nden kalkan petrol gemileri bu güzergâhı kullanmaları bölgenin önemini perçinlemiştir (Kesgin, 2018, 86-93).

Bu bağlamda Doğu Akdeniz, dünya ticaretinin önemli bir bölümünün gerçekleştiği stratejik bir coğrafi alan olarak dikkat çekmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunan bölge deniz yollarının kavşak noktası olarak ifade edilmektedir. Doğu Akdeniz'in bu rolü, ticaret yollarının güvenliğini sağlama ve potansiyel tehditleri engelleme konusunu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, ticaret gemilerinin güvenliği ve deniz yollarının açık kalması, hem ekonomik hem de askeri stratejiler açısından küresel bir mesele haline gelmiştir (Yaycı,2020,s.25). Doğu Akdeniz'in küresel ekonomideki öneminin dışında bölgedeki adalar

üzerinde yaşanan deniz yetki alanları sorunları sebebiyle bölge ülkeleri arasında egemenlik mücadelesi alanına dönüşmüştür. Bu adalar ise, Kıbrıs, Sicilya ve Malta, Messina ve Meis adalarıdır (Özçelik,2020,s.62). Özellikle Kıbrıs Adası Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kontrol edilmesini sağlayacak stratejik konumu nedeniyle bölge ve bölge dışı ülkelerin menfaatleri doğrultusunda önem atfedilmektedir (Yaycı,2020,s.20). Günümüzde ise Doğu Akdeniz'in önemini arttıran bir diğer mesele ise enerjidir. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'in Hazar bölgesinin ve Ortadoğu enerji merkezlerini bu coğrafyada bulunması bölge hegemon olan gücün bu kaynakları kontrolünde bulundurmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının çalışmalara başlamasıyla birlikte, Hazar Denizi'nin doğusunda bulunan devletler için önemli bir ithalat ve ihracat kapısı durumuna gelmiş olan İskenderun Körfezi; Doğu Akdeniz'in tamamını etkisi altına almasıyla önemli bir konuma ulaşmıştır (Botas). BTC ve Kerkük-Yumurtalık transit hatları ile diğer iki yurt içi hatlardan Doğu Akdeniz Bölgesi'ne Türkiye çıkışlı ham petrol miktarı 2016 yılında 498 milyon 864 bin varil bulmuştur, bu miktarın yüzde 50,9'u Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (HPBH) ile dünya piyasalarına taşınmıştır (Erkul,2017). Ancak şuan Irak ile Türkiye arasında süren tahkim davası sebebiyle Kerkük-Yumurtalık hattında petrol akışı durdurulmuştur (Enerjigünluğu,2024). Bu hat tekrar açıldığında taşınan petrol miktarı artacaktır. Yukarıda söz edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz'in hem coğrafi bölgesi içerisinde hem de uluslararası deniz alanlarına ticari geçiş ve ulaşım güzergâhının önemli bir parçasını bu bölge sağlamaktadır (Özçelik,2020,s.62).

Bölgede enerji kaynaklı gündemin ön plana çıkmasının bir diğer sebebi ise Doğu Akdeniz'de bulunduğu açıklanan doğal gaz ve petrol rezervlerin varlığıdır. Özellikle bölgedeki enerji kaynaklarının varlığına ilişkin güvenilir veri olarak kabul edilen ve bu çerçevede en çok referans gösterilen kaynak Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi (USGS-US Geological Survey) 8 Nisan 2010 yılında ilan ettiği veriler olmuştur. Kurumun açıkladığı tahmine göre Kıbrıs, Lübnan, Suriye, Filistin ve İsrail arasında kalan Levant Havzası'nda 1.7 milyar varillik petrol kaynağı ile 3.45 trilyon metreküp doğal gaz kaynağı bulunmaktadır (Schenk, vd.2010). Ayrıca Nil Deltası Havzası'nda ise yaklaşık 1.8 milyar varil petrol;6.3 trilyon metreküp doğal gaz kaynağının varlığına dair güçlü bulgular mevcuttur (Kirschbaum, vd,2010). Kıbrıs Adası'nın deniz alanlarında ise 8 milyar varil olduğu düşünülen petrol rezervin muhtemel değeri 400 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir (Yaycı,2020,s.27). Ayrıca "Herodot" olarak adlandırılan Girit'in güney ve güneydoğusundaki alanlarda önemli ölçüde doğal gaz bulunduğunu Yunanistan petrol ve gaz kaynakları yönetimi şirketi Hellenic Hydrocarbons Resources Management'a (HHRM) ilan etmiştir (Yunanistan petrol ve gaz kaynakları yönetimi şirketi, Hellenic Hydrocarbons Resources Management'a (HHRM,2021). Bölgedeki tespit edilen ve edilmesi muhtemel enerji kaynakları yaklaşık olarak toplam değeri 1,5 trilyon doların 30 milyar varil petrole eş değer hidrokarbon kaynağının varlığı tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin ve Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacını uzunca bir süre karşılayacak seviyede olduğu anlaşılmaktadır (Yaycı,2020,s.28). Bu çerçevede Doğu Akdeniz'deki gaz keşifleri

bölgeye yönelik küresel aktörlerin enerji, ekonomi ve jeopolitik algılarında köklü bir değişime yol açması muhtemeldir. Bu keşiflerin başlangıçta kıyıdaş ülkeler arasında iş birliğine katkı sağlayacağı düşünülmüşse de ne var ki, doğal gaz kaynaklarının paylaşılması, çıkarılması ve dağıtımını gibi konularda rekabet ve çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Kaynakların sunabileceği imkanlara odaklanan taraflar, kıyıdaş devletler arasında deniz yetki alanlarına dair patlak veren anlaşmazlıklarla birleşince, gaz keşiflerinin sunduğu fırsatlar yerini askeri ve siyasi tehditlere bırakırken geçmişten gelen ihtilafların da etkisiyle bölgede gerilimi artırmıştır (Şahin ve Günar,2021,s.20).

2.2. Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz'in Önemi

Türk Dış Politikası'nda Doğu Akdeniz'in önemine değinebilmek için Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs müdahalesi dönemindeki dış politika algısıyla, 2000 sonrası iktidar değişimiyle Kıbrıs ve Yunanistan ilişkilerindeki dönüşümüne kısaca değinmek, konunun anlaşılması için faydalı olacaktır. 1974 Kıbrıs müdahalesi (Türkiye 1959 Garanti Antlaşması'ndan doğan garantör ülke vasfıyla müdahil olmuştur.) sonrasında Yunanistan ile ilişkilerin gerginleşmesiyle birlikte, Ege ve Kıbrıs'ın güvenliği Türk dış politikasının öncelikli konusu haline gelmiştir. Bu dönemde kurulan hükümetlerin programlarında en geniş kısım Kıbrıs ve Ege sorunlarına ayrılmıştır. Kıbrıs meselesi, "milli bir dava" olarak tanımlanırken; Kıbrıs'taki Türklerin özgürlük ve egemenliklerini sürekli kılmak ve Ege'deki milli hakların korunması konusunda azami gayret göstermek, Türk dış politikasında temel hedefler olarak belirlenmiştir (Balçı,2021,s.168). 2000 öncesi çatışmacı bir ilişkide seyreden Yunanistan-Türkiye ilişkileri, 2002'de AKP Hükümeti'nin iktidara gelmesi ve Annan Planı'nı desteklemesiyle daha az çatışmacı bir niteliğe bürünmüştür. Ege Denizi ve Kıbrıs özelinde Doğu Akdeniz'deki adanın paylaşımı, kıta sahanlığı gibi anlaşmazlıklar; Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasının en az başarılı alanlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Willham,2021,s.242-243). 2000 yılına kadar Kıbrıs sorunu çerçevesinde şekillenen Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası, bölgede hidrokarbon kaynakların keşfedilmesinin etkisiyle birçok dinamiğin bir arada barındığı yeni bir anlayışa dönüşmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'de yaşanan jeopolitik dönüşüm bölge devletlerinin ittifak ilişkilerini etkilerken dış politikalarında dönüşüme sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak 2010'lu yıllarla birlikte bölgede meydana gelen önemli jeopolitik kırılmalar bölge devletleri arasındaki ilişkilerde dönüşüme yol açmıştır (Ozan,2022,s.2270).

Doğu Akdeniz'de Türkiye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi ülkeler arasında kıta sahanlığı, MEB ve Ege sorunları şeklinde devam eden rekabet enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle dönüşüme uğramıştır. Bu doğrultuda bölgesel sorun uluslararası hukuk metinlerine atıf yapılır boyutta ulaşarak her ülke için bir egemenlik kaygısı taşıdığı, hatta yeri geldiğinde sert güç unsurlarını bölgede aktif hale getirdiği bir sorun haline gelmiştir (Şahin ve Günar,2021,s.59). Dolayısıyla tarafların, egemenlik alanlarını ve ticari faydalarını korumaya çalışarak diğer ülkeler üzerinde siyasi bir üstünlük sağlamaya çalıştıkları bir çatışma sahasına

dönüşmüştür. Doğu Akdeniz'deki gelişmelere kayıtsız kalmayan Türkiye, bölgedeki haklarını garanti altına almaya yönelik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, 2004 yılında kıta sahanlığı yönündeki haklarını BM'ye bildirmiş bu doğrultuda 2009 ve 2012 yıllarında TPAO'ya devrettiği sahalar hidrokarbon arama faaliyetlerini yürütmesiyle bölgedeki etkinliğini arttırma gayretinde olmuştur (Yaycı,2020,s41-42). Bu doğrultuda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarını dönüştürdüğünü ve geniş bir perspektifle değerlendirdiğini görmek mümkündür.

Bölge devletlerinin ikili ve çok taraflı olarak MEB ilanına gitmesi, askeri, siyasi ve ekonomik ittifakların içerisine Türkiye'yi ve KKTC'yi dahil etmemeleri, Türkiye'nin ilan etmiş olduğu Kıta sahanlığı alanlarında Yunanistan'ın sondaj faaliyetlerinde bulunmaya çalışması, Türkiye'nin bölgede yalnızlaştırılma politikasına hizmet etmektedir. Bu politika doğrultusunda Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakların çıkarılması ve Avrupa pazarına taşınması konusunda enerji odaklı iş birliğinin sağlanması için Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya Enerji Bakanlarının, 14 Ocak 2019 tarihinde Kahire'de gerçekleştirilen toplantıda Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması için çalışmalar başlatılmıştır (Yaycı,2020,s.125). Bu sürecin devamında 22 Eylül 2020 Kahire'de gerçekleşen video konferans aracılığıyla Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu kurmuşlardır (Bbcnewtürkçe,22.09.2020).Bu konu ikinci bölümde ayrıntılı olarak değinilecektir. Bölgede küresel ölçekte faaliyet gösterecek olan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na Türkiye'nin ve KKTC'nin dahil edilmeyişi Türkiye açısından bölgede yalnızlaştırılmak istediği izlenimi yaratmaktadır. Bu neden, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de bir dengeleyici unsur arayışına itmiştir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında Kıta Sahanlığı Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Akdeniz'de "Deniz Yetki Alanları Belirleme" başlıklı raporda, Kasım 2019 tarihinde batı sınırlarının bir kısmı belirlenmiş ve hem kıta sahanlığı hem de MEB sınırı tespit anlaşması imzalanmıştır (Resmi Gazete, 07.12.2019, 19-34). 11 Şubat 2021 yılında Yunanistan, Mısır, Fransa, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirliği, Bahreyn ve GKRY Dışişleri Bakanları Atina'da "Dostluk Forumu" (Philia Forum) gerçekleştirmişlerdir (Hellenic Republic Ministry Of Foreign Affairs,11.02.2021). Bu konuda, Türkiye Dışişleri Bakanlığı; forumun sonunda Yunanistan Dışişleri Bakanını Türkiye'ye yönelik açıklamasının dostlukla bağdaşmadığını bölgede iş birliğini tesis etmekten uzak olduğunu ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı,11.02.2021). Bu durum Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki iş birliği oluşumlarından uzaklaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bölgede uzun yıllardır devam eden birçok devletlerarası anlaşmazlık, ittifak arayışlarını küresel gelişmelere son derece duyarlı hale getirmiştir. Buna bağlı olarak enerji gibi yeni değişkenler, devletlerin ittifak tercihlerini etkilemektedir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik değişiklikler henüz net olmamakla birlikte somut verilerin sabitliğini korumada değişkenlik bulunmaktadır. Buna bağlı olarak devletlerin ittifak tercihleri ve bu durumun Türkiye'nin dış politikası üzerindeki etkileri çalışmada tartışılırken bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulmuştur.

2.3. Doğu Akdeniz’de Kıyıdaş Devletlerin Tutumu

Doğu Akdeniz; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Yunanistan, Tunus, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bölgede yer aldığı ortak deniz havzası olarak tanımlanmaktadır (Özçelik,2020, s.55). Doğu Akdeniz’in birçok faktörlü öneminin yanında sahip olduğu muhtemel enerji potansiyeli doğal olarak bu kaynakların elde edilmesini ve buna bağlı olarak deniz alanlarının paylaşımı konusunu beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak alanların paylaşılması noktasında ağırlıklı teamül hukuku şekline dönüşmüş 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine değinmek yerinde olacaktır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) denizlerin kullanımı, sınırları ve kaynakların paylaşımı gibi konularda uluslararası hukukun temelini oluşturan bir belgedir (Özman,1984). Bu sözleşme, denizlerin sürdürülebilir yönetimi ve adil paylaşımını hedeflediğinden BMDHS ilgili hükümlerinden kısaca bahsetmek çalışmanın anlaşılabilirliğini arttıracaktır.

Hızla gelişen teknoloji ile birlikte çıkarılabilir hale gelen deniz altındaki doğal kaynakların sahiplenilmesi noktasında kıta sahanlığı kavramı gündeme gelmiştir. Kıta sahanlığı kavramı ise, 1982 Birleşmiş Milletler Uluslararası Deniz Hukukuna göre; sahildevletinin, karasularının ötesi, kıta kenarının dış eşiği boyunca veyahut karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat itibarıyla 200 deniz mili mesafesi bu devletin denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprağın alt bölümünün tamamını içermektedir (Özman,1984).

Bununla birlikte 20. yüzyılda ortaya çıkan bir diğer kavram ise Münhasır Ekonomik Bölge olmuştur. MEB kavramı ile devletler denizler üzerinde egemen haklar tanımaktadır (Yaycı,2019,s.9). Bu kavramın BMDHS’nin ilgili hükümlerince, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat itibarıyla 200 deniz mili büyüklüğündeki deniz kısmının deniz yatağı ve toprak altı ile üzerindeki suların canlı ve cansız kaynaklar üzerinde kıyı devletine bazı ekonomik haklar tanınması olarak kabul görmüştür (Özman,1984). Buna göre BMDHS’nin 75. Hükümü hasebiyle devletler ilan ettikleri MEB alanlarını gösterir bir haritayı BM genel sekreterliğine de sunmaları elzemdir. 1982 yılında çıkarılan BMDHS kıyı devletine karasuları ile birlikte MEB ilan etme hakkı tanımıştır.

Bununla birlikte kıyıları bitişik olan ya da karşı karşıya bulunan ülkeler hakkaniyet ilkesi gereğince, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesi hükmünce uluslararası hukuka uygun olarak kendi aralarında çözüm yoluna başvurmaları beklenmektedir (Yaycı, 2019,s.11-12). Bu doğrultuda kıta sahanlığı devletin “ab initio” ve “ipso facto” bir hakkı olup ilan ve bildirimde bulunmayı gerekli görmemektedir (Yaycı,2019,s.12). Bu bağlamda, Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kıyı ülkelerin tamamının üzerinde mutabakata varmış olduğu bir anlaşma bulunmadığından, keşfedilen doğal kaynaklardan azami ölçüde yararlanmak isteyen kıyı devletleri bölgede bireysel MEB ilanlarına gitmişlerdir. Doğu Akdeniz’de kıyı devletleri arasında çok taraflı deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda bir anlaşmanın bulunmayışı Türkiye Cumhuriyeti’nin BMDHS’ye taraf olmaması bölgedeki çatışmanın hukuk önünde çözümünü engellemektedir (Erener ve Soydemir, 2021,s.108). Bu

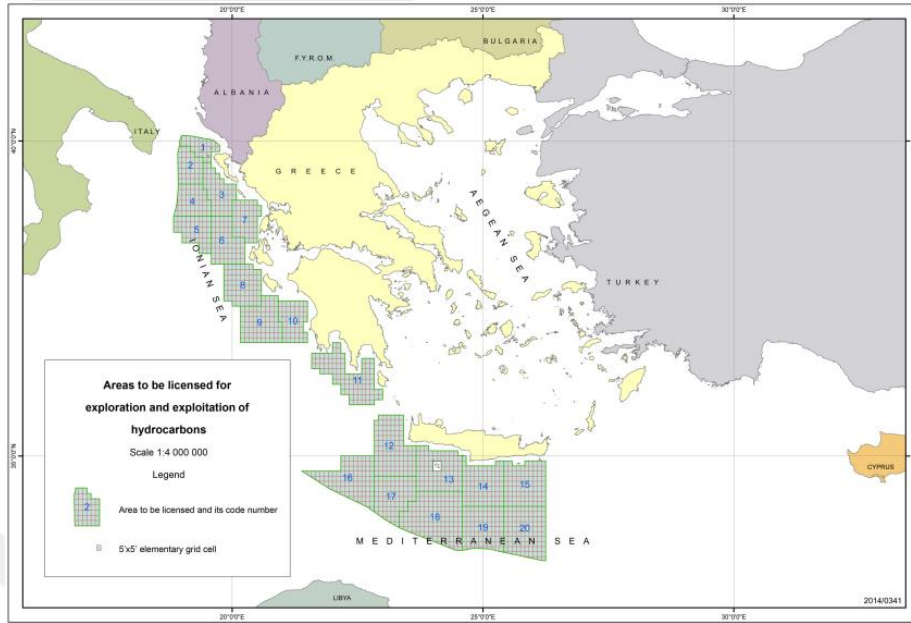
durum ülkelerin deniz yetki alanlarında çakışmaların yaşanmasına sebep olurken deniz yetki alanlarının paylaşımı mücadelesi ülkeler arasında çatışma riskini artırmıştır. Bu doğrultuda konunun daha iyi anlaşılması için kıyı devletlerinin bölge yönelik tutumlarına değinmek yerinde olacaktır.

2.3.1. Yunanistan

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki egemenlik iddiasında ileri sürdüğü tezini bölgedeki faaliyetlerinden ve bölgeye yönelik basın açıklamaları, çıkardığı kanunlar ile uluslararası arenada gerçekleştirdiği diplomatik icraatlarıyla Türkiye'nin bölgedeki sondaj faaliyetlerini engelleme çalışmasından anlaşılabilir (Avcı, 2021,s.98).

Bu tezler, hakkaniyet ilkesine uygunluktan ziyade karşılıklı kıyılar arası ortay hattı esas alan buna bağlı olarak adalara tam yetki tanınması esası şeklindedir (Başeren,2010,s.47). Bu politika ile Yunanistan 22 Ağustos 2011 tarihinde çıkardığı kanunla, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adaları ile Anadolu arasındaki ortay hatları sınırlandırmada temel olarak tam yetki tanımıştır (Yalım,22.11.2018). Bu durum, Doğu Akdeniz'de bölge ülkeleri arasında önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin gelişmelerin, bölgedeki diğer ülkeleri olduğu gibi, Yunanistan'ı da hidrokarbon aramalarına yönlendirmiştir. Yunanistan bu doğrultuda 1995 tarihli kanununu 2011 tarihli ve 4001 sayılı "Elektrik ve Doğal Gaz Enerji Piyasasının İşletimi, Hidrokarbon Arama, Üretim ve Transfer Ağları ve Diğer Düzenlemelere İlişkin Kanun" şeklinde güncellemeye giderek, 3 Aralık 2011 tarihli Avrupa Birliği Resmî Gazetesinde yayınladığı ilan (Official Journal of the European Union, 03.12.2011 akt: Avcı, 2021, s.100) ile Girit'in güneyini kapsayan İyon Denizi'ni de içine alarak belirlenen 20 adet ruhsat sahasında sismik araştırma ihalesinde bulunmuştur (Official Journal of the European Union, 13.11.2014 akt: Avcı, 2021, s.101).

Harita.2.1. Yunanistan'ın İlan Ettiği Hidrokarbon Ruhsat Sahaları Gösterir Harita

Kaynakça: Official Journal of the European Union,03.12.2011

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına yönelik iddiası yukarıda bahsedildiği üzere orta hat ve adalara tam yetki verilmesi yönündeydi. Bu doğrultuda deniz yetki alanlarını sınırlandırması için girişimlerde bulunan Yunanistan, Arnavutluk arasındaki sınırlandırma antlaşmasını 27 Nisan 2009'daki haliyle devam ettirmek istese de Arnavutluk Anayasa Mahkemesi tarafından, 1982 BMDHS'nin hükümlerine aykırı olduğu ileri sürülerek iptal edilmiştir (Avcı,2021,s.32). İtalya kıyılarına yönelik sınırlandırmada ise 9 Haziran 2020 tarihinde 1977 yılında yapılmış olan İtalya-Yunanistan kıta sahanlığı anlaşmasının sınırları aynı şekliyle devam edilmesi kararlaştırılmıştır (Venizelos,17.06.2020). Bu antlaşma doğrultusunda, Yunanistan'ın güneyinde yer alan Strofades (Mallu Kilise) ile kuzeyinde bulunan Diapontia adalarına kısmi yetki verildiği görülmektedir (Avcı,2021,s.32). Buna göre Yunanistan'ın, "adalara tam yetki tanınması" argümanında bir sapma olduğu değerlendirilmektedir (Venizelos,17.06.2020). Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında ihtilafli bölgelerdeki egemenlik alanlarında yaşanan soruna karşı tutumu açısından önem taşımaktadır (Euronews,11.06.2020).

Yunanistan ile Türkiye arasında sorun olan bir diğer konu ise, 2000'li yılların başında Avrupa Birliği tarafından Seville Üniversitesine hazırlattırılan, Yunanistan ve Kıbrıs Adası'nın Deniz yetki sınırlarının belirlenmesini içeren bu harita çalışması oluşmuştur (Tanchum, 18.08.2020). Bu konuda Türkiye Şekil.2.2. de gösterilen bu harita ile sadece 41.000 kilometrekarelik alana hapsedilmek istendiğini düşünmekte ve bu haritayı yok hükmünde saymaktadır (Yaycı,2020a, s.45).

Harita.2.2.Türkiye-Yunanistan MEB'ini Gösterir Seville Haritası

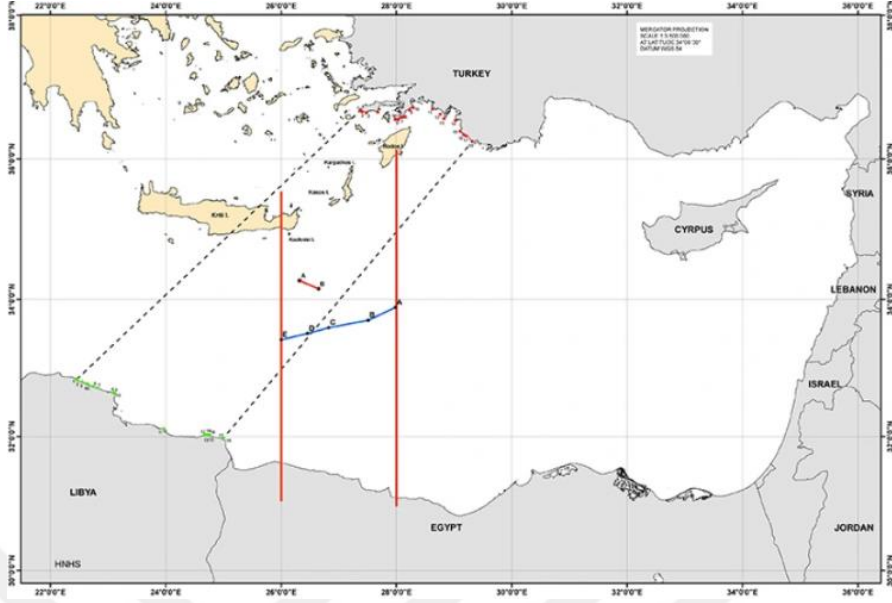
Kaynak: Geogarage Platformu Akt: Tanchum, 30.06.2022.

Yunanistan Doğu Akdeniz’de GKRY ile koordineli bir politika yürütmektedir. Bu doğrultuda, Yunanistan ve GKRY 2010 yılından itibaren, Türkiye’nin İsrail ve Mısır ile ilişkilerinde yaşanan gerilimden istifade ederek bu ülkelerle yeni iş birliği mekanizmaları geliştirme çabası içerisinde olmuştur (Yaycı,2020,s.56).

Buna bağlı olarak Yunanistan, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarını Avrupa pazarına taşımak amacıyla East-Med projesini önermiştir. Bu proje, ABD Dışişleri Bakanı Pompeo tarafından desteklenmiş ve Mart 2019’da Yunanistan, GKRY ve İsrail liderleri arasında East-Med boru hattı üzerinde bir anlaşma imzalanmıştır (NTV, 21.03.2019). Bu anlaşma, Yunanistan’ın enerji transfer merkezi olma hedefine yönelik önemli bir adımdır.

Bu konuda Türkiye bölgede kendisinin ve Kıbrıs Türk halkının aleyhine gerçekleşmesi muhtemel hiçbir faaliyete izin vermeyeceğini açıklamış, buna bağlı olarak Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin çıkarları doğrultusunda 2019’un sonlarında, Libya hükümetiyle bir güvenlik ve deniz sınırı anlaşması imzalayıp BM’ye bildirmiştir. Buna karşın Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikolaos Dendias, yaptığı açıklamalarla Türkiye’nin Libya ile yaptığı anlaşmayı yok hükmünde değerlendirmiştir (Hellenic Republic Greece in Egypt. 06.08.2020). Türkiye Libya ittifakından sonra, Türkiye ile Mısır ikili ilişkilerindeki sorundan faydalanmak isteyen Yunanistan, Mısır ile Doğu Akdeniz’de bulunan Kerpe, Girit, Çoban Rodos (Meis hariç) adalarıyla Mısır kıyısı arasında, bir MEB sınırlandırma antlaşması 6 Ağustos 2020 tarihinde imzalamıştır (United Nation, 06.08.2020).

Harita.2.3. Yunanistan ile Mısır'ın Belirlediği MEB İlanını Gösterir Harita

Kaynak: Protothema.gr, 31.08.2020.

Bu konuda Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan ile Mısır'ın deniz sınırının bulunmadığı sözde sınırlandırılan alanın, Birleşmiş Milletlere de bildirilen Türkiye'nin kıta sahanlığı sınırları içerisinde yer aldığını, bu yüzden Türkiye için yok hükmünde olduğunu açıklamıştır. Mısır'ın ise Yunanistan ile anlaşmasıyla deniz yetki alanlarında kayba uğradığını hatta Libya'nın da haklarının gasp edilmeye çalışıldığını ileri sürmüştür (T.C. Dışişleri Bakanlığı No:165, 6.08.2020). Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e yönelik hak iddiasında bulunduğu alanlar Türkiye'nin Anadolu Yarımadası'nın doğal uzantısından kaynaklı deniz egemenliğinde olduğunu iddia ettiği deniz alanları önemli ölçüde örtüşmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye, Yunanistan'ın egemenlik iddiasında bulunduğu alanların sınırlandırılmasında anakaralar arasında yapılan sınırlandırmayı esas alması gerektiğini, bu nedenle Yunan adalarının sınırlandırma esasında tam yetki tanınmasının kapatmama ve oransallık ilkeleri gereğince hakkaniyete uygun bir paylaşım sorununa engel olduğunu ifade etmiştir (Yaycı,2020,s.59-60). Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan deniz yetki alanlarının, Yunanistan'ın iddiasını esas olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Mısır'ın Türkiye ile Yunanistan arasında orta bir yol izleyerek "adaların deniz yetki alanları vardır ancak bu hak anakaralar ölçeğinde değildir" tezini benimsediği ve bu çerçevede bir anlaşma imzaladığı görülmektedir (Şahin ve Günar,2021,s.66). Bu doğrultuda Yunanistan'ın adalara tam yetki verme tezinden saptığı, Türkiye'nin iddia ettiği sınırlandırma teziyle örtüşüğünü söylemek mümkündür.

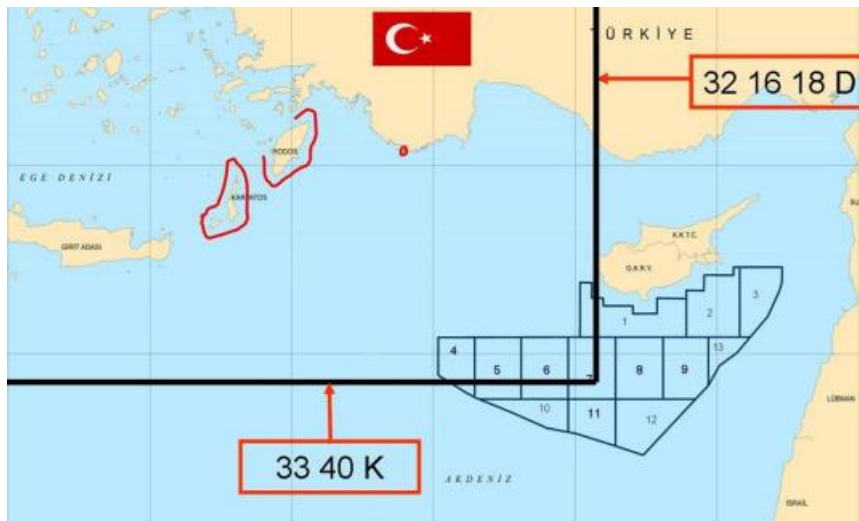
2.3.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi(GKRY)

GKRY 2000 yılı içerisinde başlayan ve Kıbrıs Adası'nın tamamının deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelik yoğun girişimde bulunması bölgedeki uyuşmazlıkların temel köşe taşı oluşturmuştur (Avcı,2021, s.4). GKRY karasularının genişliğini 12 deniz mili olarak kabul etmekte bu doğrultuda 1993 yılında esas hatlarını BM'ye bildirmiştir. 2004 yılında GKRY Resmi Gazetesinde yayınlanan yasada 24 mil genişliği bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde MEB ilan ettiği görülmektedir(Başeren, 2010, s.11). Bu bağlamda bölge ülkeleriyle deniz yetki alanları anlaşması yapıncaya kadar GKRY ortay hatları esas olarak geçerli sınırı olarak kabul etmiştir (Başeren, 2010, s.11-12). Bununla birlikte GKRY, ilanında bulunduğu MEB sınırlarını bölgedeki ülkeler ile ikili anlaşmalar yaparak meşrulaştırma yoluna gitmiş ve bu doğrultuda ilk önce Mısır ile görüşmelere başlamıştır. Buna bağlı olarak Mısır ile deniz yetki alanları belirlenmesine ilişkin antlaşmayı 17 Şubat 2003 tarihinde imzalanmış ve Şubat 2004'de BM'ye tescil ettirilmiştir (United Nation, 2004).

GKRY, bu politikasını Lübnan ile de sürdürdüğü görülmektedir. 17 Ocak 2007'de Lübnan ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmış, ancak bu antlaşma Türkiye'nin girişimleri neticesinde iç hukuk süreci Lübnan tarafından tamamlanmamıştır (Yaycı,2020,s.37). Bu doğrultuda MEB ilanlarına devam eden GKRY 17 Aralık 2010'da İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmış ve 25 Şubat 2011 itibarıyla ülkelerin meclislerince onaylanıp yürürlüğe girmiştir (United Nation, 2010).

Bununla birlikte GKRY, Mısır ve Lübnan ile yaptığı münhasır ekonomik bölge antlaşmalarını esas olarak 2007 yılında Kıbrıs'ın güney ve güneydoğusunda on üç adet petrol arama ruhsat sahasının ilanını açmıştır (Yaycı,2012,s.32).

Harita.2.4. GKRY'nin Ruhsat Sahaları ve Türkiye'nin Deniz Yetki Alanlarının Çakıştığı Sahayı Gösteri Harita

Kaynak: Yaycı,2012, s.32

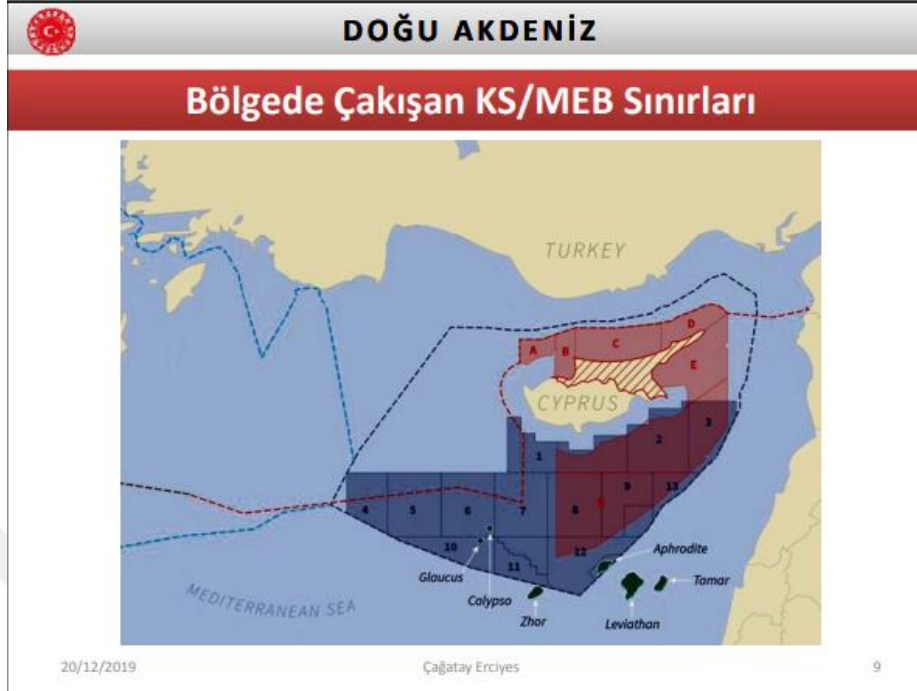
Bu duruma karşı Türkiye ise GKRY'nin ilan ettiği alanlardan 1, 4, 5, 6, 7 numaralı alanların Türkiye'nin deniz alanlarıyla çakıştığını, bu ilana çıkılan sahalara yönelik uluslararası hukuk yoluyla haklarını arayacağını açıklamıştır. Bununla birlikte GKRY'nin ilanında bulunduğu sahaların toplamı yüz ölçümü 70.000 kilometrekareye denk gelmekteyken GKRY ile Türkiye'nin çakışan sahaların yüzölçümü 7000 kilometrekaredir. (Başeren, 2015, s.35). Şekil.2.3'te GKRY'nin ilan ettiği ruhsat alanlarının Türk Kıta Sahanelığı ile çakışan kısmı gösterilmiştir.

Bununla birlikte ilan edilen parsellerin sekizinde ise KKTC'nin hakkı bulunmaktadır. GKRY, bahsedilen bu 13 parseli işletmek amacıyla ihaleye açmış, ihaleye Norveçli DNO Oil, İngiliz IOR ve BAE, LOG firmaları katılmış 6 ve 11 numaralı parsellere teklif vermiş olup, daha sonra bu teklifleri geri çekmiştir (Başeren, 2010, s.13). Afrodit isimli 12 numaralı parselde ise, %70 hisseye sahip olan Amerikan Noble Energy şirketi ile %30 hisseye sahip olan İsraili Delek şirketleri, 2011 yılında doğal gaz yatağı bulmuştur (Başeren, 2010, s.13). GKRY, sondaj faaliyetlerine 19 Eylül 2011'de başlanacağını duyurması üzerine Türkiye ile KKTC, Kıbrıs adasının tek temsilcisinin GKRY olmadığını göstermek için 21 Eylül 2011'de Akdeniz'de kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin anlaşma imzalamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:216. 21.09.2011). Buna karşın, GKRY 11 Şubat 2012 yılında 12. Parselin dışında kalan bölümlere yönelik de ikinci bir ihaleye çıkmıştır. Bu duruma yönelik Türkiye Dışişleri Bakanlığından açıklama yapılmış ve GKRY'nin açtığı ruhsat sahaları Türkiye'nin MEB alanlarını içine aldığını ifade ederken; 1, 4, 5, 6 ve 7. parselin bir kısmı bu doğrultuda Türkiye deniz yetki alanlarına yönelik ihlali kabul etmeyeceğini ve hak sahibi olduğu bölgelerde hidrokarbon arama faaliyetlerine izin vermeyeceği yönünde açıklamada bulunmuştur.

Bununla birlikte ilgili açıklamada, KKTC'nin MEB bölgesinin GKRY'nin sondaj çalışmaları ilanında bulunduğu sahalara ile çakıştığını, Türkiye'nin bu durumda, garantör ülke olarak KKTC'nin deniz yetki alanlarındaki menfaatlerini önceliklerini açıklamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, No: 140, 18.05.2012). Bu doğrultuda KKTC, bölgedeki haklarını korumak ve girişimlerde bulunmak üzere adanın çevresinde 7 bölge belirlemiş, bu bölgelerde enerji kaynaklarının varlığının tespiti için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ile ruhsatlandırma anlaşması gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte TPAO'ya arama izni verilen sahaların bazıları ile GKRY tarafından uluslararası enerji şirketlerine petrol ve doğal gaz arama izninin verildiği alanlarla çakıştığı gerekçesiyle bölgede tansiyonun yükselmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan ise GKRY, ikinci tur ihale kapsamında KKTC'nin MEB alanlarını da kapsayacak şekilde (2, 3, 8, 9 numaralı parseller), 2 ve 3'üncü parselleri İtalyan Eni ve Güney Kore şirketlerine, 9'uncu ve 11 numaralı parselleri Fransız Total şirketlerine araştırması için ihaleye vermiştir (Yaycı, 2012,s.33). Doğu Akdeniz'de Türkiye ile GKRY arasında çakışan sahalardan üzerinden ve garantörü olduğu KKTC'nin gasp edilen sahaları üzerinden deniz yetki alanları paylaşım mücadelesi yaşandığı görülmektedir. Şekil.2.4'te çakışan alanlar gösterilmektedir.

Harita.2.5. Kıbrıs'ın Tartışmalı Sahalarını Gösterir Harita

Kaynak: Erciyes, 2019. s.5

Bu bağlamda bölgedeki gerginliğin artma sebebi olarak Yunanistan ve GKRY, İsrail, Mısır, Filistin, Ürdün, Fransa ve İtalya ile birlikte yer aldığı foruma Türkiye'nin ve KKTC dahil edilmemesi ve iki tarafın deniz yetki alanlarının ihlal edilmesi Türk makamlarınca eleştirilmiş ve bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanmasının engellenmeye çalışıldığı olarak düşünülmeye yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji kaynakları ve deniz hakları konusundaki hem kendi alanlarının hem de KKTC'ye yönelik egemenlik alanlarının korunması hassasiyetinden kaynaklanmaktadır.

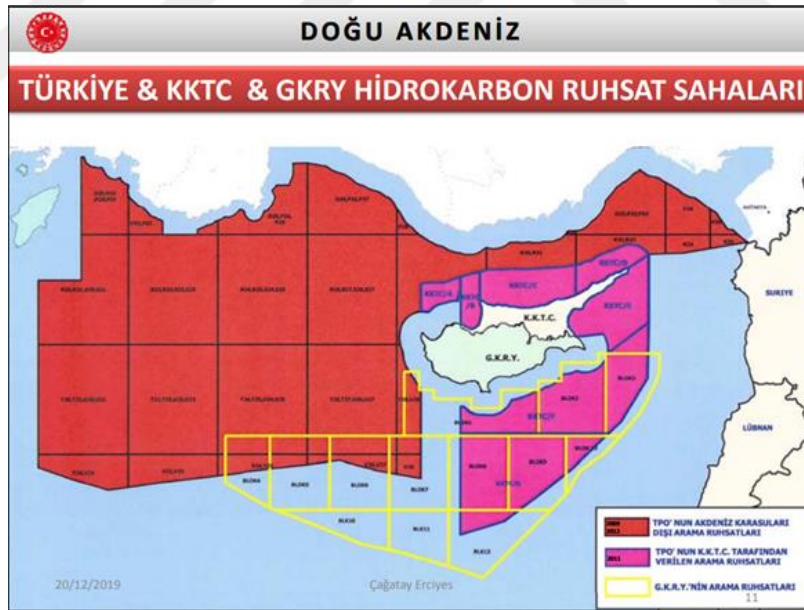
2.3.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları mücadelesine karşı tutumunu belirleyen en önemli etken Kıbrıs Sorunu olmuştur. Çünkü Kıbrıs hem stratejik önemi hem de ada etrafında hidrokarbon kaynaklarının varlığına ilişkin tahminlerin etkisiyle birlikte bu kaynakların araştırılması, çıkarılması ve işletilmesi noktasında egemenliği tartışmaları deniz yetki alanları sorunu da eklenince Kıbrıs Sorunu'nun farklı bir boyut kazandığını ifade etmek mümkündür (Özkan ve Kırval,2023,s126). KKTC, karasularının genişliğini 12 mil olarak ilan etmiş, ayrıca 200 mile kadar uzanan su altı alanlarını, deniz yatağı ve toprağın altını kıta sahanlığı olarak kabul eden bir deniz yetki alanları yasası kabul ederek meclisinde onaylamıştır (Başeren,2010,s.35). KKTC'nin GKRY ile yaşadığı deniz yetki alanı ve Kıbrıs sorununa karşı görüşü, KKTC'nin tanınması iki toplumlu yapının devamının sağlanması

ile Türkiye'nin etkin ve fiili garantörlüğünün devamı (KKTC Dışişleri Bakanlığı, 30.10.2015) buna bağlı olarak da bölgedeki hidrokarbon kaynaklardan eşit şekilde paylaşılması şeklindedir. Bu konuda KKTC, Dışişleri Bakanı Kudret Özersay, GKRY'nin yapmış olduğu girişimler karşısında sessiz kalınmayacağını, doğal gaz konusundaki gelişmelerde bir aktör olarak hareket edeceklerini, KKTC'nin artık bölgedeki gelişmeleri izleyici konumundan çıkıp hakları uğruna mücadele edici aktör konumuna geldiğini dile getirmiştir (KKTC Dışişleri Bakanlığı,21.02.2018). KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın görüşü ise, Kıbrıs adasının MEB'i ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, uluslararası hukuk kuralları önceleyerek, bölgedeki ülkelerle ve tabii Türkiye ile bir anlaşma gerçekleştirilmesi gerektiğini; bu sınırlandırmanın Kıbrıs Türkleriyle bir anlaşmaya varılmadan mümkün olmayacağı yönünde olmuştur (Kesgin,2015,s.199).

KKTC, GKRY'nin Kıbrıs'ın güneyinde belirlediği 13 parsele doğal gaz ve petrol arama ruhsatı vermesi üzerine, 21 Eylül 2011'de Türkiye ile MEB Sınırlandırma anlaşması doğrultusunda, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) adanın kuzeyinde ve güneyinde arama ruhsatı vermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:216,21.09.2011). Buna bağlı olarak TPAO'ya verilen ruhsat sahaları ile GKRY'nin 13 parselin yedi bölgesi TPAO'nun ruhsat parselleriyle çakışmaktadır (Kesgin,2015,s.199). Şekil.2.5.'te gösterilmektedir.

Harita.2.6. KKTC Tarafından TPAO'ya Ruhsat Verilen Sahaları Gösterir Harita

Kaynak: Erciyes, 2019. s.6

KKTC Kıbrıs Sorunu'nun çözümünde hidrokarbon kaynaklarının engel oluşturmaması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. Bu doğrultuda 2011 yılında KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'a Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz

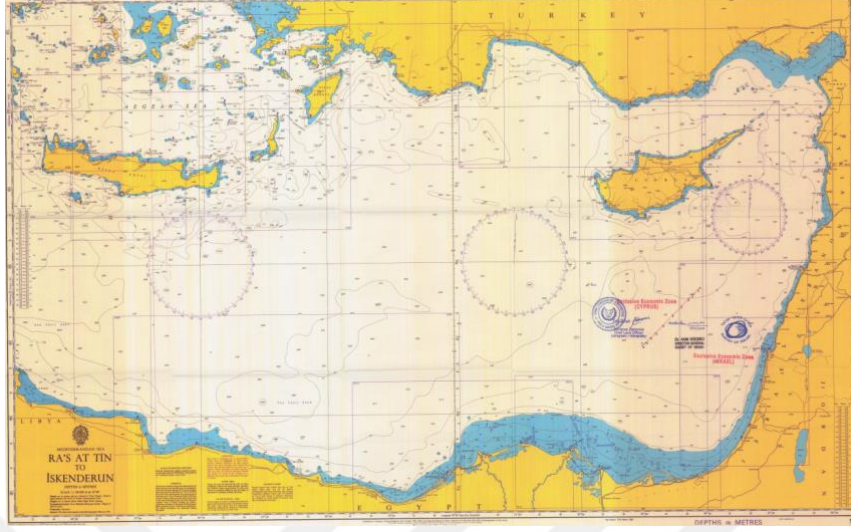
aramalarına ilişkin öneride bulunmuştur (Sabah Gazetesi, 25.09.2011). Ancak bu önerilere GKRY'den olumlu cevap alınamaması sonrası tekrar KKTC tarafının isteği ve önerileriyle 13 Temmuz 2019 tarihinde BM çatısı altında her iki toplumun temsilcilerinden oluşan komisyon kurulması şeklinde girişimlerde bulunulmuştur (Bbcnewtürkçe,13.07.2019). Bu konuya Türkiye Cumhuriyeti, KKTC'nin hidrokarbon kaynakların araştırılması ve işletilmesi için BM'ye sunduğu iş birliği önerisini destekler yönünde açıklamada bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı,No.203, 13.07.2019).

Bu girişimler, GKRY'nin Kıbrıs Türk halkını yok hükmünde değerlendirek yapmış olduğu hukuksuz faaliyetlere karşı KKTC'nin adanın çözümsüz donmuş çatışma bölgesi olarak kalmasını istemediğini, hem Türkiye hem de uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde hareket ederek haklarını savunmayı sürdüreceğini göstermiştir.

2.3.4.İsrail

İsrail, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından faydalanmak için sismik arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunan ilk ülkelerden biri olmuş, bu doğrultuda 1956 yılında karasularını 12 mile çıkartarak enerji arayışlarını sürdürmüştür (Kesgin,2015,s.207-208). 1960 yılına gelindiğinde Akdeniz'de ilk sondajı uygulamış ve 1990 yılında bölgeden günde 500-800 varil petrol üretecek seviyelere gelmiştir (Kesgin,2015,s.208). 2000'li yıllarla birlikte bölgede keşfedilmeye başlanan özellikle Tamar ve Leviathan sahalarındaki keşiflerle birlikte bu enerji kaynaklarının çıkarılması için önündeki deniz yetki alanları sorununu ortadan kaldırmak istemiştir. Bu konuda, İsrail, GKRY ile yakınlaşma süreci yaşanmış ve 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalanmış, ayrıca diğer kıyıdaş ülkelerle sınırlandırma anlaşması yapmadan kendi Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB)'ni 12 Temmuz 2011 tarihinde BM'ye (Şekil.2.6) bildirmiştir (Yaycı,2020,s.69). İsrail, Türkiye ile Mavi Marmara Olayı (2010) ve İsrail'in Filistin'e yönelik yayılmacı politikaları yüzünden ikili ilişkiler bozulmuştu. Bu durum İsrail ve GKRY arasında iş birliğine zemin hazırlamıştır (Ozan,2022,s.2273).

Harita.2.7. İsrail ile GKRY Arasında MEB Sınırlandırmasına İlişkin BM'ye Bildirilen Anlaşmada Yer Alan Harita

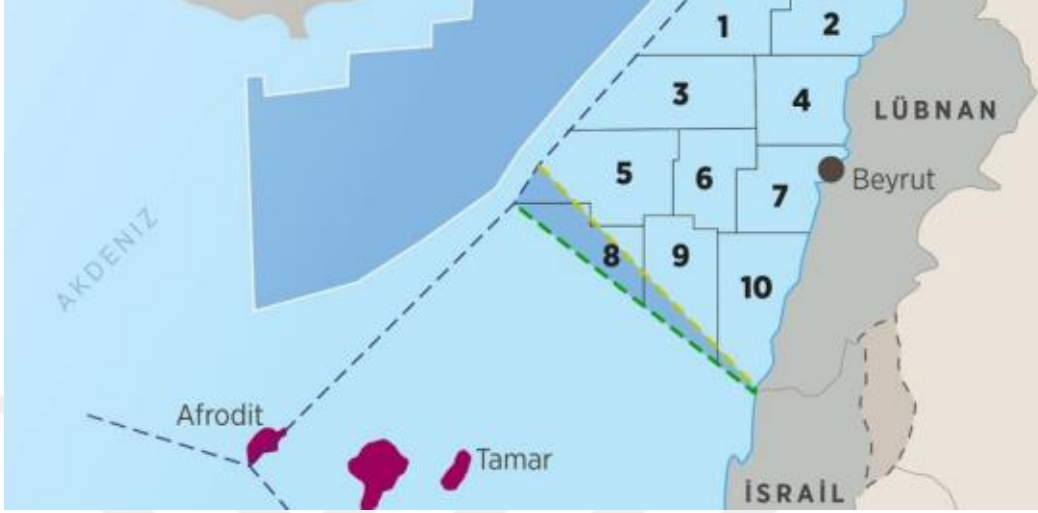
Kaynak: BM, United Nations Treaty Series-vol. 2740, No. 48387, Cyprus – Israel

İsrail ile GKRY'nin yapmış oldukları MEB anlaşma sınırları KKTC'nin deniz yetki alanlarıyla çakışmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs Adasının çevresindeki belirli deniz alanlarında doğal hak sahibi olduğunu savunan KKTC yapılan bu antlaşmayla ters düşen çıkarları hakkında BM ile iletişime geçmiştir (Yaycı,2020,s.71-72). İsrail 2010 yılında Yunanistan ile yakınlaşma süreci yaşanmış başta enerji politikası oluşturulması, enerji güvenliğinin sağlanması, turizm, ticaret gibi konular üzerinden ilerleyen iş birliği zemini, Eylül 2011'de barış dönemi stratejik savunma ve askeri iş birliği yönünde mutabakat muhtırasıyla askeri bir iş birliğine dönüştürülmüştür (Avcı,2021,s.5). Bu süreç, Yunanistan ile askeri nitelikli iş birliği anlaşmalarının ardından, 2012 yılında GKRY ile de benzer bir anlaşma süreci izlenmiştir. Bu anlaşmalara bağlı olarak İsrail, Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan ile ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmeye başlamıştır(Avcı,2021,s.5). İsrail, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumunu güçlendirmek ve deniz kaynaklarını etkin bir şekilde yönetmek amacıyla bu tür iş birliklerini sürdürmüş 2012 yılında gerçekleştirilen ziyaretler ile askeri, siyasi, ekonomik iş birliğini içeren GKRY-Yunanistan-İsrail üçlü zirvesine dönüşmüştür (Yaycı,2020,s.118). İsrail'in uluslararası şirketlere verdiği sahalarda enerji keşifleri yaşanması, özellikle Lübnan ile İsrail arasında bir MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) sınırlandırma anlaşmasının olmaması nedeniyle iki ülke arasında anlaşmazlığa yol açmıştır.

Bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanılması için iki ülke arasındaki anlaşmazlığın çözümü için ABD arabuluculuk rolünü üstlense de pek başarılı olamamıştır. Şekil.2.7'de görülen Lübnan'ın belirlemiş ve ilan etmiş olduğu kendi MEB sahasındaki parsellenmiş 5, 8, 9 ve 10. bölgelerin belirli kısımlarında İsrail kendi MEB koordinatlarının olduğunu savunmaktadır. Bu

durum, zaman zaman İsrail'in bu bölgelerde yaptığı enerji keşifleri nedeniyle gerginliğe sebep olmaktadır (Öztürk,2021,s.16-17).

Harita.2.8. İsrail ile Lübnan Arasındaki İtilaflı Bölgeyi Gösterir Harita

Kaynak: Öztürk,2021,s.16

İsrail, Doğu Akdeniz'deki MEB uyuşmazlığı nedeniyle komşularıyla sorunlar yaşamıştır. Bu uyuşmazlık, Lübnan ile deniz yetki alanları konusunda yaşadığı sorun ABD'nin arabuluculuğunda iki tarafın kıta sahanlıklarındaki hidrokarbon ruhsat sahalarında, üçüncü taraf aracılığıyla, ortak işletme modeli ve gelir paylaşımı modeliyle çözüme kavuşturulmuştur (AA,27.10.2022). Türkiye ile KKTC aracılığıyla imzalanan MEB anlaşması da İsrail için bir sorun kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle KKTC'yi yok sayarak sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) tek temsilci olarak görmesi, KKTC ve Türkiye için endişe verici bir durumdur.

2.3.5. Lübnan

Lübnan 1975 ile 1990 yılları arasında iç savaşla uğraşırken deniz alanlarıyla ilgilenememiş 1990'lı yıllarda itibaren gerek dini cemaat temelli koalisyon hükümetlerin başarısız yönetimi gerekse de İsrail işgali ve işgale karşı oluşturulan yerel silahlı örgütlerin varlığı hasebiyle stratejik kararları alamamıştır (Başeren,2010,s.23). Bu duruma karşın Lübnan Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından faydalanma konusunda bölgesel olarak ilk adımlarını 2005-2007 yılları arasında GKRY ile deniz yetki alanlarının belirlenmesine dair yapılan görüşmelerle atmıştır (Kesgin,2015,s.234).

Bu politika hedefi doğrultusunda Lübnan Meclisi; 17 Ağustos 2010 yılında deniz alanlarında doğal gaz ve petrol rezervlerinin araştırılmasına yönelik kanunu onaylamış, buna bağlı olarak deniz yetki alanları sınırlarının ilanını sağlayan belgeyi BM Genel Sekreterliğine 19 Ekim 2010

tarihinde sunmuştur (Yaycı,2020,s.74). Söz konusu harita GKRY ile Lübnan arasında yapılan deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşmasının koordinatlarını da içermektedir. Yukarıda söz edildiği üzere Lübnan'ın ilan ettiği alan ile İsrail'in ilan ettiği alanlar arasında çakışma söz konusu olmuştur ve bu durum ABD'nin ara buluculuğunda çözüme kavuşturulmuştur. Lübnan ilk resmi petrol ve doğal gaz sözleşmesini 9 Şubat 2018 tarihinde Fransa'nın Total, İtalya'nın ENI ve Rusya'nın Novatek şirketleri Lübnan'ın ilana verdiği deniz sahasında belirlenen 10 deniz bloğundan 4. ve 9. bloklarda petrol ve doğal gaz aramalarına başlanacağını açıklamıştır (AA,09.02.2018). 2020 yılında Tungsten Explorer sondaj gemisi, Lübnan deniz yatağının bir kısmında doğal gaz ve petrol yataklarını araştırmak için operasyona başladı (Medina,11.05.2020). Yukarıda değinildiği üzere ABD'nin ara buluculuğunda Lübnan ile İsrail arasında deniz yetki alanlarındaki sorun çözüme kavuşturulmuştu. Bu durum Lübnan'ın güney bölgesinde açık deniz arama faaliyetlerine olanak sağlamış olsa da Lübnan'ın bölgeden umutlarına rağmen TotalEnergies'in Qana 31/1 arama kuyusunda yaptığı sondaj çalışmalarında hidrokarbon kaynağına ulaşamamıştır (Raydan,01.11.2023).

2.3.6. Mısır

Afrika ile Asya kıtaları arasındaki konumunun Mısır'a kattığı jeopolitik üstünlük tarihin birçok döneminde birçok medeniyete ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. 19. Yüzyıla birlikte Süveyş Kanalı'nın açılmasına paralel olarak Mısır'ın jeopolitik öneminin bir kat daha arttığını söylemek mümkündür. Mısır'ın Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında, GKRY ile Mısır arasında 2003 yılında bir MEB sınırlandırma antlaşması yapıldığı yukarıda değinilmiştir. Ancak Türkiye, bu anlaşmayı hukuken tanımamış ve iptali için girişimlerde bulunmuş ve Muhammed Mursi iktidara geldiğinde ise bu anlaşma askıya alınmıştır (Duman,2019,s.220).

Türkiye, Mısır ile deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasında Mısır'ın sahip olduğu Afrika kıyılarını esas alarak Anadolu kıyıları arasında orta hatta dayalı bir anlaşma yapılmasını öngörmüş ve bu yönde diplomatik girişimlerde bulunmuş ancak 12 Aralık 2013 tarihinde Muhammed Mursi iktidarının askeri darbeye yönetimden el çektilmesi hasebiyle Türkiye'nin girişimleri sonuçsuz kalmıştır (Habertürk,4.7.2013).

Mursi, iktidarıyla iyi ilişkiler geliştiren Türkiye Abdülfettah es-Sisi'nin askeri müdahaleyle iktidara gelmesini Demokrasiye atılmış darbe olarak nitelendirmiş ve acilen BM'nin olaya müdahale etmesi gerektiğini dile getirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı,14.08.2013). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Sisi iktidarının demokratik yönetim değil darbeci yönetim olduğu yönündeki sert açıklamaları sonrası, Mısır'ın yeni lideri Sisi Türkiye'nin içişlerine karıştığını ileri sürerek Mısır'daki Türk büyükelçisini istenmeyen adam (persona non grata) ilan ettiğini duyurmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'de Mısır büyükelçisini istenmeyen adam ilan ederek diplomatik ilişkiler maslahatgüzar düzeyine indirilmiştir (Melcangii,2022,s.12).

Türkiye ile Mısır arasındaki gerilime bağlı olarak, Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tekrar Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması yapmıştır (Duman,2019, s.220). Türkiye-Mısır ilişkilerindeki bozulma, Türkiye ile Mısır arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşma sürecini olumsuz etkilediği görülmektedir. 2010'lu yıllara gelindiğinde, Doğu Akdeniz'de keşfedilen yeni enerji kaynaklarının varlığı, bölgede deniz yetki alanları uyuşmazlığını daha da belirgin hale getirmiştir. Türkiye ile Mısır arasındaki gerilimi kendi aleyhinde kullanmak isteyen Yunanistan, Mısır'daki askerî darbe sonrasında hızlı bir yakınlaşma yaşamıştır. Yunanistan, Mısır ile ortak bakanlıklar arası komite anlaşması ile siyasal, ekonomik, kültürel, enerji gibi birçok konuda iş birliğini güçlendirmek üzere protokol imzalamışlardır (Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, 23.11.2010).

Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında siyasi, askeri ve ticari yakınlaşması İsrail'le olduğu gibi bir zirve toplantısına dönüşmüştür. Kasım 2014'te gerçekleştirilmeye başlanan zirve toplantıları 19 Ekim 2021 yılında Atina'da gerçekleştirilmiştir (State Information Service Your Gateway To Egypt,19.10.2021). Bu doğrultuda gerçekleşen zirvenin sonuç bildirgelerinde, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tezlerinin desteklendiği, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın bölgede gerçekleştirmiş olduğu bütün faaliyetleri "yasa dışı" olarak nitelendirilmiş ve bu faaliyetlerin sona erdirilmesi çağrısında bulunulmuştur. Doğu Akdeniz Gaz Forumu başta olmak üzere enerji ve doğal gaz alanında iş birliği ve koordinasyonunun geliştirilmesi konularıyla birlikte üçlü zirvede Türkiye ile ilgili birçok konuya yer verilmiştir. Ekim 2021 tarihli son zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye ile Egedeki karasuları gibi "Ege Sorunları'na", KKTC'nin Kapalı Maraş bölgesinde tellerin kaldırılmasına ve bölgesinin açılmasına ilişkin girişimlerin başlatılmasına Türkiye'nin Suriye'deki askeri operasyonlarına ve son olarak Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu MEB anlaşmasına kadar üç tarafın Türkiye ile sorun olan bütün konularına değinilmiştir (Republic Of Cyprus Presidency,19.10.2021). Bu doğrultuda Yunanistan, yukarıda da söz edildiği üzere 6 Ağustos 2020 yılında Türkiye'nin bölgedeki ülkelerle arasındaki ilişkilerin zayıflamasından faydalanıp Mısır ile Doğu Akdeniz'de bulunan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos (Meis hariç) adaları ile Mısır kıyıları arasında, bir MEB sınırlandırma antlaşması imzalamıştır (United Nation,06.08.2020). Mısır'ın el-Alameyn şehrinde Mısır Cumhurbaşkanı es-Sisi ile Yunanistan Başbakanı Kirakos Miçotakis arasında geçen görüşmede iki ülkenin Doğu Akdeniz bölgesindeki tutumlarında herhangi bir değişiklik olmadığı yönünde açıklamada bulunulmuştur (Independent, 04.08.2023). Türkiye ile Mısır'ın arasındaki ilişkilerin normalleşmesiyle birlikte GKRY, Yunanistan ve Mısır üçlü mekanizmanın zarar göreceğini dile getiren uzmanlar olmuştur. Bu konuda Mısır Dışişleri Eski Bakan Yardımcısı Büyükelçi Hüseyin Haridi, Şarku'l Avsat'a verdiği demeçte Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi üç ülkenin arasındaki iş birliği mekanizmasına zarar vermeyeceğini hatta Türkiye'nin Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na katılmaya motive edeceklerini söylemiştir (Independent,11.02.2024).

2.3.7. Libya

Libya, deniz yetki alanlarını 18 Şubat 1959 yılında Karasuları Kanunu'na göre 12 mil olarak ilan etmiş ve buna istinaden 2 Mayıs 2009 yılında da Tripoli 'de Libya Genel Halk Komitesi'nin MEB ilanını Birleşmiş Milletlere bildirmiştir (Yaycı, 2020a,s71-72). 2011 yılında Tunus'ta başlayan "Arap Baharı" olarak adlandırılan olaylar, birçok ülkede iç savaşların yaşanmasına yol açmıştır. Bu iç savaşlardan en çok etkilenen ülkelerden biri de Libya olmuştur. Bu durumun nedeni ise Libya'nın kabileler birliğinden meydana gelmiş olması hızla bir dağılma süreci yaşamasını sağlamış ve taraflar gerek bölgesel çıkarlarını gerekse toprak kazanımlarını arttırmak için birbirleriyle çatışmakta tereddüt etmemişlerdir. Muammer Kaddafi iktidarının iç savaşı bastıramaması üzerine BM Barış gücü ve NATO'nun Libya müdahalesi gerçekleşse de ülke içindeki iç savaşa daha fazla direnemeyen Kaddafi; 2011 yılının sonlarına doğru muhalif isyancıların eline geçmesi sonucunda öldürülmüştür (Koç, Birgin, vd.2020, s.2).

Kaddafi'nin ölümünden sonraki dönemde istikrar sağlanamamış ülke iç savaşla birlikte istikrarı yakalayamamıştır. Buna bağlı olarak ülke, Tobruk'ta etkili olan Libya Ulusal Ordusu'nun desteklediği temsilciler meclisine bağlı yönetim ile Trablus'ta etkili olan 2015 yılında Libya siyasi anlaşmasıyla oluşturulmuş, BM'nin meşru olarak kabul ettiği Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) şeklinde fiili olarak iki yapıya bürünmüştür (Parlar, 2022,s.96).

Buna bağlı olarak ülke içerisindeki ikili yapının varlığı dış aktörlerin de kolayca müdahale etmesine ve kendi çıkarları doğrultusunda grupları yönlendirmesine zemin hazırlamıştır. İstikrarsız bir ortamda Libya, dış politika olarak çevresinde cereyan eden uluslararası gelişmelerin dışında kalmış, uluslararası politikada söz sahibi kimliğini kaybetmeye başlamıştır. The Fund For Peace (2020) indeks raporuna göre, Libya, başarısız devlet olarak dış aktörlerin yön verdiği ve şekillendirdiği bir ülke niteliğinde görülmüştür (The Fund For Peace,2020, s.27-28). Bu durum, Arap Baharı sonrası iç savaşların etkisiyle bir Akdeniz ülkesi olan Libya, iç sorunlarla mücadele etmek Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşım mücadelesinin dışında kalmasını sağlamıştır. Birleşmiş Milletler 17 Aralık 2015 tarihinde Libya'daki otorite boşluğuna son vermek amacıyla Libya'daki taraflar ile Trablus ve Tobruk merkezli kurulan parlamento temsilcilerini ve ülke genelindeki diğer grupların temsilcilerini bir araya getirip ülkenin siyasi geleceğine ilişkin "Libya Siyasi Anlaşması" veya "Suheyra Anlaşması" olarak adlandırılan anlaşma doğrultusunda Libya'da Fayiz es-Serrac'ın başbakanı olduğu Trablus merkezli, ülkenin meşru ve yasal yürütme gücü Ulusal Mutabakat Hükümetinin (UMH) kurulmasını sağlamıştır (Şahin,2020,s.8-9). Bununla birlikte, UMH kurulmuş olsa bile ülke içerisinde siyasi birlik sağlanamamış, 2019'da ülkenin doğusunda etkin güç olan Hafter kontrolündeki Libya Ulusal Ordusu, Mısır ve Rusya'nın desteğini alarak Trablus'u ele geçirme hedefi doğrultusunda harekete geçmesi üzerine UMH'nin Türkiye'den saldırıyı durdurmak için destek istemesine yol açmıştır (Parlar, 2022,s.88). Birinci bölümde söz edildiği üzere Türkiye, Feyaz Serrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile 27 Kasım 2019'da "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması ile askeri ve güvenlik alanlarında iş birliğine İlişkin Mutabakat

Muhtırası” anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki politikaları açısından bir dönüm noktası oluştururken iki ülkeyi Doğu Akdeniz enerji temelli çatışmanın önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir.

Bu iş birliği Türkiye açısından Doğu Akdeniz’deki egemenlik alanlarının korunması ve meşru zeminin sağlanması açısından önemli bir adım olarak görülmüş aynı zamanda Doğu Akdeniz’deki gücünü arttırması sağlanmıştır, UMH’nin de Libya içindeki konumunu güçlendirmiştir (Telci,2020,s.67-69). Bu durumu bölgedeki çıkarlarına yönelik ciddi bir tehdit olarak gören Yunanistan (Hellenic Republic Ministry Of Foreign Affairs, 03.10.2022) GKRY, Rusya, İsrail ve Mısır gibi ülkeler ile Libya’daki kendi kazançlarını tehlikede gören ülkeler, Libya-Türkiye mutabakatına tepki göstermiş ve BM onaylamış olduğu halde anlaşmayı yok hükmünde nitelendirmişlerdir (Parlar,2022, s.103-105). Bu konuda, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç; iki ulus devletin aralarında gerçekleştirmiş oldukları iş birliğine itiraz edilmesi hem uluslararası hukuka, hem de BM’nin temel ilkelerine aykırı olarak nitelendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 04.10.2022).

2.3.8. Suriye

Doğu Akdeniz’e kıyısı olan bir diğer devlet ise Suriye’dir. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle Suriye’de deniz yetki alanlarını 2003 yılında kabul ettiği bir yasa ile düzenlemiş ve bu yasa ile karasularını 12 mil, bitişik bölgeyi 24 mil ve MEB’ini de 200 mili şeklinde belirlemiştir (United Nation,08.11.2003). Doğu Akdeniz’de 2011 yılında lisans çalışmalarına başlamayı planlamış ancak Arap Baharı sonrası çalkantılı bir sürecin başlamasıyla çalışmalar durmak zorunda kalmıştır (Kesgin,2015,s.228-229). Suriye ilan ettiği sahalarda çalışma yapmayı durdurmuş olsa da Türk Bakanlar Kurulu tarafından 27 Nisan 2012 tarihinde ilan edilen kendi deniz yetki alanları kapsamındaki sahalara Suriye’nin ihaleye açtığı sahaların çakıştığını açıklamıştır (Yaycı,2020,s.67). Bu doğrultuda Türkiye Doğu Akdeniz’de kıta sahanlığını 2018 yılında BM’ye bildirmişse de Suriye Hükümetinden BM’ye nota verilerek Türkiye’nin ilan ettiği kıta sahanlığını hukuka aykırı olarak nitelendirmiş ve yok hükmünde kabul edeceklerini açıklamıştır (Yaycı,2020,s.69). Bununla birlikte Suriye’de çıkan iç savaş sonrası Suriye’deki Rusya üslerinin varlığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Rusya’nın Doğu Akdeniz’deki varlığının en önemli sebebi bölgedeki enerji kaynaklarının cazibesi değil, Avrupa üzerindeki tekelinin ve etkisinin zayıflamasını istememektedir (Şahin,2021, s.18). Suriye devletinin 2011 yılından buyana içinde bulunduğu iç savaş hali ne vakit ne şekilde son bulacağı küresel ve bölgesel aktörlerin tutumu ile zaman gösterecektir.

2.4.Doğu Akdeniz’de Türkiye’ye Karşı Oluşan İttifak ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu

Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle başlayan deniz yetki alanlarına yönelik uyuşmazlık, sorunun derinleşmesine paralel olarak çeşitli ikili ve çok taraflı uluslararası oluşum ve girişimlerin ortaya çıkması tetiklenmiştir. Yukarıda kıyıdaş devletlerin

tutumlarında değinildiği üzere, Yunanistan, GKRY ve İsrail ortaklığı yine Yunanistan, GKRY ve Mısır ortaklığında kurulan iş birliği mekanizmaları oluşturulduğuna değinilmiştir. Bu iş birliği mekanizmaları öncelikle ekonomik çıkar odaklı başlamış olsa da sonrasında askeri, turizm, enerji alt yapısı gibi taraf devletlerarasında çok yönlü bir entegrasyona dönüşmüştür. Bu doğrultuda iş birliği mekanizmaları daha sonrasında kalıcı bir örgüt formuna dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu kısımda, Doğu Akdeniz'de Mısır'ın ev sahipliğinde, 16 Ocak 2019'da kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (East-Med Gas Forum/EMGF)'nin 2021 yılında örgüte dönüşme sürecine değinilecektir.

Levant Havzası'ndaki ilk büyük çapta gaz keşiflerinden on yıldan fazla bir süre sonra 14 Ocak 2019 yılında Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya Enerji Bakanlarının katılımıyla Kahire'de gerçekleşen toplantıda Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması için çalışmaların başlatılacağı duyurulmuştur (Yaycı,2020,s.125). Bu forumun varoluş nedeni, öncelikle bölge ülkeleri arasında ve bu ülkeler ile Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren şirketler, finans kurumları, potansiyel müşteriler ve yatırımcılar da dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlar arasında diyalog için bir platform sağlamak ve koordinasyonu kolaylaştırmak olarak ifade edilmiştir (Sukkarieh,2021,s.3). Forumun ilk toplantısında, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurma niyetleri açıklanmış, mevcut altyapılarını kullanıp gerekli altyapıyı da inşa etme niyetleri vurgulanmış olsa da alt yapı güçlendirmesinden söz edilen ülke Mısır'ın LNG ve boru hattı tesislerinin onarımını ve güçlendirilmesi kastedilmiştir (Sukkarieh,2021,s.3-4). Bununla birlikte forumun ikinci toplantısı, 25 Temmuz 2019 yılında Mısır Petrol ve Maden Kaynakları Bakanı'nın daveti üzerine toplanmıştır. Toplantıda, GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya ve Filistin, Ürdün, Kurucu Bakanlar olarak adlandırılması kararlaştırılmış toplantıya ABD Enerji Bakanı özel konuk olarak, Avrupa Birliği Enerji Genel Müdürü ile Fransa ve Dünya Bankası temsilcilerinin de katılmıştır. Toplantıda mevcut Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin parasallaştırılmasını hızlandırmak için gaz altyapı koridorlarını kademeli olarak geliştirmek, mevcut altyapı kullanmak ve gelecekteki keşiflerden faydalanmayı kolaylaştırmak için altyapıları geliştirmek ayrıca bu konuda özel sektör uzmanlığından yararlanmak için iş birliği yollarını araştırılmasını karara bağlamışlardır (Emgf). Forumun uluslararası organizasyon düzeyine çıkarılması toplantıda yinelenmiştir.

22 Eylül 2020 Kahire'de gerçekleşen video konferans aracılığıyla düzenlenen törende üyeler mutabakata vardıkları forum şartını imzalamış ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun resmi kuruluş tarihi olarak kabul etmişlerdir (Bbcnewtürkçe,22.09.2020). Buna bağlı olarak, Bakanlar Deklarasyonu, EMGF'nin Kahire'de yerleşik olacağını ve Forum'un ortak çıkarlarını ve hedeflerini paylaşan herhangi bir ülkenin yanı sıra, Forum'u takip etmek isteyen ülkeler, bölgesel veya uluslararası örgütleri de üye olarak kabul edeceklerini açıklamışlardır (Doğu Akdeniz Gaz Forumu). Bunun üzerine 22 Eylülde gerçekleşen törene 7 kurucu üyenin yanı sıra Avrupa Birliği ve Dünya Bankası temsilcileri ile foruma üyelik başvurusunda bulunan Fransa ve gözlemci statüde katılmak için başvuru yapan ABD'den temsilcilerin de katılması dikkat çekmektedir (Sukkarieh,2022,s.8-9).

Kahire’de gerçekleştirilen toplantıdan bir yıl sonra, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Mısır, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin yönetimi temsilcileri üçüncü kez 16 Ocak 2020 tarihinde Kahire merkezli uluslararası bir örgüt olarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun başlatılmasına yönelik çerçeveyi tamamlamak üzere bir araya gelmişlerdir (Emgf,16.01.2020). Toplantıya, ABD ve Fransa’dan temsilciler konuk olarak katılmış aynı zamanda toplantı ’da EMGF Tüzüğü’nün paraflanması yönünde bir adım atılmıştır.

Toplantıda AB’nin ve özellikle Dünya Bankası’ndan yetkililerin “East-Med Gaz Aşamalı Altyapı Koridorunun Ana Konsepti” başlıklı projeyi hayata geçirmesi yönünde mutabık kalmaları bu forumun belirli bir strateji temelinde oluşturulduğu izlenimi yaratmaktadır (Emgf,16.01.2020). Bu doğrultuda 9 Mart 2021 tarihindeki bakanlar toplantısında, 1 Mart 2021’de EMGF tüzüğü’nün yürürlüğe girdiğini açıklamışlardır(Emgf). Toplantıda, üye ülkelerin uluslararası hukuka uygun olarak Doğu Akdeniz’deki kendi doğal kaynaklarına tam saygı gösterilerek, bölgedeki gaz kaynaklarının tamamının ortaya çıkarılması ve sürdürülebilir bir bölgesel gaz piyasasının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte, Mısırın 2021 yılına kadar EMGF Başkanlığını sürdürmesi karara bağlanmış ayrıca “Gaz Dekarbonizasyonu” ve “Gemiler İçin Yakıt Olarak LNG” ile “Doğu Akdeniz’de Gaz Arzı ve Talebi” konulu bir rapor hazırlanma çalışmaları devam ettirilmiştir (Emgf,09.03.2021). EMGF Bakanlar düzeyindeki toplantılarını 6 Temmuz 2021,25 Kasım 2021 ve en son 26 Mart 2024 yılında gerçekleştirmişlerdir (Emgf,26.03.2024). Türkiye’nin bu oluşumların dışarısında bırakılması Türk taraflarınca bölgesel iş birliğini öncelemedikleri yönünde eleştirilmiştir. Çünkü amaç iş birliği olsaydı Türkiye ve KKTC’nin de foruma davet edilmesi gerektiğini çünkü bölgesel barış ve istikrarın temininin Türkiye ve KKTC’nin hakları gasp edilerek sağlanamayacağı üzerinde durmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı,16.01.2020). Bölge ülkeleri olmasına rağmen forum içerisindeki ülkelerde anlaşmazlıkları bulunan Türkiye başta olmak üzere KKTC, Lübnan ve Libya forumun dışında bırakılmışlardır. Suriye’nin dışarıda bırakılma sebebi olarak ülke içerisinde devam eden istikrarsızlıklar olarak değerlendirilmektedir.

Forum’da İtalya’nın varlığı dikkat çekmektedir. İtalya’nın forumda yer alma stratejisi ise: enerji güvenliği ve uluslararası ticareti büyük ölçüde Doğu Akdeniz’e bağlı olmasından kaynaklı, düzensiz göçmenler ve kısmen ticari rotalarla örtüşmektedir. Bu faktörlerin bileşimi İtalyan donanmasının bölgede artan varlığına yol açmıştır (Menotti,2022,s.6). Bu durum Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının Avrupa pazarına aktarılması konusunda en güncel proje East-Med Boru Hattı’nın geçiş güzergâhında bulunması ve GKRY ve Mısır’ın vermiş olduğu ruhsat sahalarının çoğunluğunda İtalya merkezli ENİ şirketinin elinde olması göz önünde bulundurulmalıdır. Fransa’nın foruma sonradan üyelik başvurusunda bulunma sebebi ise, Fransa’ya ait TOTAL şirketinin bölgede arama ve işletme ruhsatlarına sahip olması ile geçmişten gelen Doğu Akdeniz’e yönelik ilgisinin devam ediyor olması şeklinde değerlendirilmiştir (Avcı,2021,s.126).

2.5.Bölge Dışı Aktörlerin Doğu Akdeniz Politikası

Doğu Akdeniz'in yukarıda açıldığı üzere geçiş yollarındaki pozisyonu, enerji kaynaklarının keşfiyle artan önemiyle birlikte günümüzde bölgesel ve küresel rekabetin merkezlerinden biri haline gelmiştir (Ercan ve Kılınc,2020,s.17). Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'de politika oluşumunda etkin rol oynayan bölge dışı aktörler ABD ve Rusya'dır. Çalışmanın bu kısmında ABD ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki politikalarına değinilecektir.

2.5.1.ABD

ABD'nin Doğu Akdeniz politikası Soğuk Savaş sonrası bölgede oluşan güç boşluğunu doldurma temelli olmuştur. Buna bağlı olarak Rusya'nın bölgede hegemonyasını zayıflatmak için Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'de aktif bir politika izlemiştir (Algür,2020,s.64). ABD'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikasını şekillendiren bir diğer konu ise, Avrupa'nın güvenliğinin sağlama düşüncesi şekillendirmiştir. Bu nedenle Avrupa'nın güvenliğinin teminini Akdeniz'in kontrol altında tutulması olarak görmüştür. Çünkü Akdeniz'in stratejik konumunun Atlantik, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Asya Pasifik bölgesi ile ulaşım kolaylığının olması ve Akdeniz'in Suriye, Mısır, Irak, Libya, Filistin, Kıbrıs sorunu gibi çatışma ve donmuş çatışma (frozen conflict) alanlarının bulunmasından kaynaklı bölgenin güvenliğinin sağlanmasını elzem görmüştür. Bu bağlamda, ABD yönetimi bölgede iş birliğinin geliştirilmesi girişimlerinde bulunmuş, GKRY, Yunanistan iş birliğine destek olmuş Türkiye'nin dışlanmaması gerektiği yönünde açıklamalar yapmıştır. Bu doğrultuda, Mart 2013'den beri İsrail ile Türkiye'nin ilişkilerinin geliştirilmesi noktasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir(Akarçay,2021,s.218). Ancak, Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile GKRY'nin iş birliği içerisinde hareket edip Türkiye'nin ve KKTC'nin deniz yetki alanlarında sondaj ve arama faaliyetleri yürütmeleri Türkiye'nin yüksek tehdit algılamasına yol açarken buna bağlı olarak yaşanan Türk dış politikasındaki dönüşüm ABD ile ilişkilerin bozulmaya başlamasına yol açmıştır. Bununla birlikte GKRY'nin sondaj faaliyetlerine karşı Türkiye'nin müdahalesine ABD'nin GKRY'nin Kıbrıs adasının tümünün temsilcisi olarak kabul ettiği yönündeki açıklamalarda bulunması, ABD ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de çıkar çatışması yaşadığını göstermiştir (Ünver,2019,s.14). ABD Başkanı Obama döneminde, enerjinin bölgedeki iş birliği, istikrarı ve refahı arttırmaya hizmet etmesi için kullanılması yönündeki anlayışı çerçevesinde AB'nin Akdeniz gazından gelir sağlayabilmesi için İsrail'den Türkiye'ye boru hattına yatırım yapılmasını bölgedeki barışın demini için gerekli görmüştür (Akarçay,2021,s.217). Donald Trump döneminin ortalarına kadar ABD aynı anlayışı öncelemiştir.

Bu bakış açısı, Doğu Akdeniz'de oluşan yeni durumla birlikte maliyeti yüksek olsa bile East-Med projesinin ABD tarafından desteklenmesi yönünde dönüşüme uğramıştır. ABD'nin bu politikasındaki dönüşümün temelinde GKRY'de arama ve sondaj faaliyetinde bulunan ABD'nin ExxonMobil ve Noble Enerji gibi uluslararası gaz ve petrol şirketlerinin ihalelerinin bulunması

olarak düşünölmektedir (Akarçay,2021,s.219). Bununla birlikte, ABD ile Türkiye'nin dış politika hedef ve yönelimlerdeki ayrışma, Türkiye'nin Rusya ve İran ile 2017 yılında başlattığı Astana Sürecinin üç ülke arasında kurumsal zeminin ortaya çıkması ABD'nin Rusya ile rekabeti düşünöldüğünde Türkiye ile ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Türkiye, ABD ilişkilerindeki bozulmayı tetikleyen bir diğer olay ise, Amerika Birleşik Devleti Başkanı Trump'ın Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak kabul ettiklerini açıklamasına karşı Türkiye'nin ABD'nin kararını yok hükmünde değerlendirmesiyle yaşanmıştır (Akarçay,2021,s.223).

Bu süreç doğrultusunda GKRY'nin ihaleye çıktığı 10. parselde sondaj çalışmaları için bulunan ABD'nin Exxonmobil Enerji Şirketine eşlik etmesi için ABD Donanmasına bağlı savaş gemileri ve 6.Filo'nun Doğu Akdeniz'deki varlığını arttırması Türkiye'ye karşı bir hareket olarak algılanmıştır (Dünya, 06.03.2018). Bu bağlamda, 9 Nisan 2019 yılında ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi Kıdemli Üyesi Senatörler Bob Menendez ve Marco Rubia Doğu Akdeniz'de ABD'nin stratejisini yeniden şekillendirmek için Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Yasa tasarısını (Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019) kabul ettiğini duyurmuştur. Bu yasa ile Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de ABD, Yunanistan, İsrail ve GKRY iş birliği halinde hareket etme yönünde karar almış ve enerji alanında iş birliği zeminini koordine edecek bir şekilde ABD Doğu Akdeniz Enerji Merkezi kurulmasını ve ABD'nin GKRY'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırması dahil olmak üzere, enerji ve savunma iş birliği girişimleri yoluyla İsrail, Yunanistan ve GKRY üçlü ortaklığını desteklemesinin hukuki zeminini oluşturduğunu göstermektedir (Foreign Relations Committee,09.04.2019). Bununla birlikte yasaya göre Yunanistan'a üç milyon Amerikan Doları askeri yardım yapılmasını 2020-2022 yılları arasında da Yunanistan ve GKRY'ye Uluslararası Askeri Eğitim (IMET) yardımı yapılmasını kabul etmiştir (Congress, 2019, s.1102)

Bu doğrultuda 8 Ağustos'ta ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun duyurduğu GKRY'nin ABD'nin IMET programına dahil edildiğini (TRT Haber,08.07.2020) ve 12 Eylül 2020 Tarihinde GKRY ile "Kara, Açık Denizler ve Liman Güvenliği Merkezi" kurulmasını öngören Mutabakat Muhtırasını imzalamıştır. Türkiye ile ABD ilişkilerinde istikrarsızlığı tetikleyen bir diğer gerginlik S-400 meselesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bu konuda ABD Hazine Bakanlığı, Türkiye'nin Rusya'dan temin etmeyi planladığı S-400 hava savunma sistemine karşılık CAATSA (ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası) Türkiye Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir başta olmak üzere savunma alanındaki diğer birimlere yönelik yaptırım kararı aldığını açıklamıştır (Bbcnewtürkçe,14.12.2020). ABD Doğu Akdeniz Güvenlik Ve Enerji Yasa Tasarısı kapsamında eğer Türkiye s-400 hava savunma sistemini almayacağını bildirirse f-35 uçağını Türkiye'ye transferini sağlayacağını kabul etmiştir (Congress,2019 s.11020).

Doğu Akdeniz'de Türkiye ile ilişkilerindeki istikrarsızlığın yaratmış olduğu boşluğu ABD Yunanistan ittifakıyla doldurmaya çalışmış ve Dedeğaç'ta "Dedender Europe 2021" tatbikatını gerçekleştirmek üzere ABD askeri ile 150'den fazla Amerikan Apache saldırı helikopterinin katıldığı bir tatbikat düzenlenmiştir (Yenişafak,22.02.2021). Daha öncesinde ABD'nin NATO

tatbikatını bahane edip Dedeagaç'a askeri üs kurmayı hedeflediği bu yüzden stratejik öneme sahip limanı özelleştirmek istemesi yönünde haberler basında yer almıştı (Yenişafak,25.07.2020). Yunanistan'a ve GKRY'ye sağlanan askeri yardım ve yatırımlar, Türkiye ile yaşanabilecek askeri karşılaşma durumunda Yunanistan'ın ABD ve AB'nin desteğini hissetmesinden dolayı daha cesur ve gerilimi tırmandırıcı bir tavır almasına yol açabilir ve bu da askeri çatışma olasılığını artırabilir. ABD'nin son dönemlerde Doğu Akdeniz'e olan ilgisinin artmasında Suriye Kriziyle birlikte Rusya'nın Suriye topraklarındaki üstlere etkin kullanmaya başlamasıyla bölgeyi Rusya'nın hâkimiyetine bırakmak istemeyişi yatmaktadır. Doğu Akdeniz'de ABD'nin dahil olduğu bir başka gelişme ise 7 Ekim 2023 tarihinde Filistin'in Hamas (İslami Direniş Hareketi) örgütünün İsrail'e karşı başlattığı saldırılar sonrası İsrail'in misliyle karşılık vermesiyle başlayan savaşa (Euronews,15.10.2023) ABD İsrail'e desteğini açıklamış ve uçak gemi filosunu Doğu Akdeniz'e göndermiştir (AA,08.10.2023).

ABD uçak gemisinin Türkiye'ye ait Abdülhamid Han Sondaj gemisinin 5 mil uzağında konuşlandırılmasının tesadüf olmadığını dile getiren Cihat Yayı, Seville Üniversitesinin hazırlamış olduğu harita sınırlarını ABD'nin tanıdığını bizzat Antalya körfezinin içerisinde kalan batı kısmında Abdülhamit Han gemisinin aldığı yer yani Yunanistan'a ait olduğu iddia edilen alanın doğusunda bulunmaktaydı ABD Gemisinin tam bu sınır üzerine konuşlanmasının bilerek yapıldığının Türkiye'nin Antalya körfezine hapsedilme isteğine destek verdikleri şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Bengütürk,16.10.2023). Bu durum Türkiye'yi tedirgin ederken Yunanistan tarafından memnuniyetle karşılanacak olması muhtemeldir.

2.5.2.Rusya Federasyonu

Rusya, Doğu Akdeniz ülkesi olmasa da bölgedeki varlığını görünür kılmaya çalışmaktadır. Rusya'nın Doğu Akdeniz'e olan sürekli ilgisi 18.yüzyıla kadar dayandırmak mümkün, bölgeye ilgisinin arka planında ise, çeşitli jeopolitik, ekonomik, stratejik, dini ve kültürel nedenler sıralanabilir (Kortunov,15.12.2021). 2011 "Arap Baharı" ile başlayan bölgedeki siyasi belirsizlik ve güvenlik sorunları, özellikle 2015 yılında Suriye'deki iç savaşa Rusya'nın müdahil olması Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını artmasını sağlamıştır (Akarçay,2021,s.231). Rus Çarı Petro'dan günümüze Rusya'nın "sıcak denizlere inme" politikası Suriye'deki askeri varlığı sayesinde hedefine ulaşmış durumdadır (AA,05.02.2019). Rusya, Soğuk Savaş sonrası ABD'ye kaybettiği bölgedeki hegemonyasını tekrar ihya etmeye çalışmaktadır.

Buna bağlı olarak Rusya Suriye ile 18 Ocak 2017'de imzaladığı anlaşma ile Tartus Üssünü 49 yıllığına kiralamıştır. Bununla birlikte Rusya üsse istediği kadar asker ve unsur bulundurma hakkına sahip olmuş ve bu üslerin yanında Tartus, kuzeyindeki Hmeymim Hava Üssü ile birlikte Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki denklemin içinde etkili küresel güç konumuna gelmiştir (Mevlütöğlü,7.12.2018). Rusya Doğu Akdeniz'deki askeri varlığının küresel ölçekte

huzursuzluk yaratması sonrası Rusya Doğu Akdeniz politikasını bölgesel aktörlerle ilişkilerini geliştirmeye doğru dönüştürmüştür (Kurtunov,15.12.2021). Bu doğrultuda, GKRY Avrupa Birliği üyesi olsa bile Rusya için değerlendirilmesi gereken bölge olarak görülmüş ve GKRY ile ilişkiler geliştirme çabası içinde olmuştur. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizde Rusya GKRY'yi desteklemiş ve bu durum GKRY'de Rusya'ya karşı ılımlı bir politika gütmesine sebep olmuştur. Bu nedenler GKRY, Paphos Uluslararası Havalimanı'nın askeri kanadının bulunduğu Andreas Papandreu Hava Üssü'nü ve adanın güney bölümünde Limasol yakınlarındaki Evangelos Florakis Deniz Üssü Rusya'nın kullanmasına izin vermiştir (Aydın,2019, s.33). Bu duruma karşın, ABD'nin 2019 hazırladığı Doğu Akdeniz'de Enerji Ortaklığı yasa tasarısıyla GKRY'deki Rusya'nın kullandığı Pafos ve Limasol limanlarının kullanımının yasaklanmasını içermiş ancak bu yasa tasarısı GKRY tarafından reddedilmiştir (Üren,2021, s.267-268). Rusya Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını Suriye'deki üsleri elinde bulundurmasıyla başlattığı bu girişimini kalıcı hale getirmenin yollarını bölge ülkeleriyle ortaklık ilişkilerini güçlendirerek sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de kurmuş olduğu en önemli ortaklık ilişkisi Suriye bağlamında yürütülen ABD ile Türkiye'nin ilişkilerinde bozulmaya yol açan Rusya-Türkiye-İran üçlüsünün 2017 yılında başlattığı Astana Süreci olmuştur (Ozan,2020,s.170). Ancak bu süreç zamanla ilk günkü etkinliğinde devam etmese de Türkiye'nin Suriye'deki terörle mücadele kapsamındaki operasyonları sebebiyle sürmektedir. En son 24-25 Ocak 2024'de gerçekleşen toplantıda bir araya gelmiş, teröre karşı mücadele edilmesi konusunun yanında Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ile İsrail'in Gazze'deki eylemleri kınanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı,24.01.2024). Rusya, Doğu Akdeniz'deki çok boyutlu çıkarı doğrultusunda İsrail ile güçlü bir diyalog kurma çabası içerisinde olmuş özellikle Filistin sorununun çözümü içinde Hamas ve Filistin kurtuluş örgütü (FKÖ) arasında arabulucu olma girişimlerinde bulunurken İsrail ile Filistin arasındaki sorun için kendisinin arabuluculuk rolü üstlenebileceğini dile getirmiştir (Ozan, 2020,s.172). Bu konuda Rusya, ABD'nin bölgedeki varlığını özellikle İsrail ile ilişkilerini zayıflatmak ve bu sayede Rusya'nın Doğu Akdeniz'de önemli bir küresel aktör konumuna gelmesini sağlamak istemektedir. Bununla birlikte Rusya Gazprom enerji şirketi aracılığıyla Avrupa'nın doğal gaz arzının %37'sini karşılamaktadır, bu bağlamda Rusya, Avrupa'nın kendisine olan enerji bağımlılığında olacak azalmanın önüne geçmek istemiştir (Aydın,2019, s.33). Bu doğrultuda Rusya'nın gelirinin %50'sini enerji kaynaklarından karşıladığı göz önünde bulundurulmalıdır (Adıgüzel,24.10.2021). Bu minvalde Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'da çıkarılan doğal gazın Avrupa'ya aktarılması projesi olan Nabucco'nun gerçekleşmemesi için Kazakistan ve Türkmenistan ile yüklü miktarda gaz alımı anlaşması yaparak projeyi sekteye uğratmıştır (Kesgin,2015,s.304). Rusya'nın Avrupa pazarını kimseye kaptırmak istememesi neticesinde önerdiği Güney Akım projesi hayat geçirilmişse de Ukrayna krizi ile iptal edilmiştir. Avrupa pazarındaki hegemonyasını kaybetmek istemeyen Rusya, Türk Akımı adını verdiği yeni projeyi hayat geçirmiştir (Turkstream,2019) .Bu doğrultuda Rusya Avrupa Ülkelerinin Rus gazına alternatif arayışta oldukları Doğu Akdeniz sahasındaki enerji kaynaklarının pazarlanmasında da aktif rol oynamak istemiştir (Üren,2021,s.860). Bu hedef doğrultusunda, Rus enerji

şirketleri etkin rol oynamaktadır. Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinde özellikle Mısır'ın Zohr bölgesinde keşfedilen doğal gazın %30'unun işletme hakkını Rus Şirketi Rosneft elde etmiştir (Turkdegs,24.10.2021). Rusya, benzer politikayı Lübnan'ın MEB'inde gaz araştırma ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için Rus Novatek şirketi ile konsorsiyumda yer alan Fransa'nın Total, İtalya'nın ENI şirketleriyle birlikte anlaşma imzalayarak sürdürmüştür (Akman,09.02.2018). Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı ve Esad rejimine destek olması, Suriye'nin MEB'inde potansiyel Petrol ve gaz rezervlerinin keşfi ve üretimi konusunda çıkarları doğrultusunda attığı adımlar olarak yorumlamak yerinde olacaktır (Harunoğulları,2020,s.466). Rusya, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorununa karşı doğrudan bir tarafı desteklediği yönünde net bir tutumda sergilememiştir.

Bununla birlikte, Yunanistan ve GKRY ile dini temelli yakın ilişkilerinin varlığı Mısır, İsrail ve Türkiye ile yakın ilişkilere sahip olması Rusya'yı bölgedeki uyuşmazlıkta önemli bir rol oynayacak ülke konumuna getirmektedir. Rusya, Doğu Akdeniz bölgesindeki dış politika hedefi, bölge ülkelerindeki imajının tekrar küresel bir aktör olduğu algısının canlanmasını sağlamaktır (Kurtunov,15.12.2021). Bu konuda Rusya, Annan Planına ilişkin BM Güvenlik Konseyine sunulan karar tasarısını karmaşık ve iddialı hükümler taşıdığı gerekçesiyle veto etmiştir (Bbcturkis,2004). 2020 yılında Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un GKRY'ni ziyaretinde Türkiye ile ilişkilerin çözümünde uluslararası yasalar çerçevesinde adil bir çözümün bulunması konusunda karşılıklı çıkarın ve saygının ön planda olduğu bir diyalogun kurulmasında aracı olabilecekleri yönünde açıklamada bulunmuştur (Milliyet,08.09.2020). Bu bağlamda Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki politikası küresel ölçekte arabulucu imajını güçlendirmeye ve bölgedeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirme temelli olsa da Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi ve Avrupa pazarına erişimi konusunda paya sahip olmak için elini sağlamlaştırma noktasında diplomasiyi ve Suriye üzerinde askeri varlığını bölgede sürdürmeye devam ettirmesi muhtemeldir.

2.6.Uluslararası Örgütlerin Doğu Akdeniz Politikası

Doğu Akdeniz'in yukarıda değinildiği üzere birçok alandaki avantajı nedeniyle devletlerarası rekabet ortamının hatta çatışma riskinin bulunduğu bölgelerin başında gelmektedir. Bölgede enerji kaynaklı yaşanan egemenlik mücadelesi günümüzde bölgenin yeni çatışma alanı haline gelmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak, bölgesel ve küresel aktörler tarafından birçok argüman kullanılarak güç savaşlarına ve ülkelerin bloklar halinde iş birliği mekanizmalarında yer almasına sebep olmuştur. Bu aktörlerden biri Enerji arzını çeşitlendirmek isteyen Avrupa Birliği(AB) diğeri de uluslararası en büyük güvenlik örgütü olan NATO'dur. Çalışmanın bu kısımda AB'nin ve NATO'nun Doğu Akdeniz Politikalarına değinilecektir.

2.6.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz politikasına bakmak için öncelikle genel olarak örgütün en başından Akdeniz'e olan bakış açısına değinmek yerinde olacaktır. Avrupa petrolünün önemli bir kısmını Akdeniz ülkelerinden temin etmektedir. Bununla birlikte AB, 2024 istatistik verilerine göre dış ticaretinin %75,6'sını İthalatının İse %73,7'sinde deniz taşımacılığını kullanmakta söz konusu ticarete Akdeniz en çok kullanılan güzergâhtır (Eurostat Statistics Explained,2024).Bu nedenle, Avrupa'nın Akdeniz'e karşı ilgisinin birçok boyutu vardır. AB'nin Akdeniz bölgesindeki varlığını göstermesi, ikili anlaşmalar kapsamında 1960 yılına kadar uzanmaktadır. Bu süreç Akdeniz coğrafyasında çatışmanın artmasına paralel olarak bölgeye yönelik yeni stratejilerin geliştirilmesine neden olmuş ve bu bağlamda, 1970'lerin ikinci yarısında "Global Akdeniz politikasını" uygulamaya başlamıştır (Baran,2017,s.177). Bu politika, 1989 yılında Soğuk Savaş döneminin sembollerinden biri olan Berlin duvarının yıkılmasına etki eden politik dönüşümün etkisiyle AB'nin stratejik ve jeopolitik algılarında değişime neden olmuş ve 1990 döneminde Avrupa Konseyi 1992-1996 dönemini içerecek olan "Yenilenmiş Akdeniz Politikası"(YAP) adını almıştır (Batı,2021,s.146). Buna bağlı olarak AB'nin hedefi, Akdeniz ülkelerinin ekonomik yönden gelişmelerini desteklemek ve yatırım imkânlarının geliştirilmesini sağlayacak şekilde Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin kurulmasını sağlamak şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 1995'yılında Barselona Deklarasyonu imzalanmış, bu Deklarasyon ile bir Avrupa-Akdeniz ortaklığı hedeflenmiştir (Kesgin,2015,s.376). Bu hedef doğrultusunda, Barselona Deklarasyonu ile Akdeniz bölgesinin güvenliği, ekonomik ve finansal ilişkilerinin gelişiminin sağlanması, sosyal, kültürel ve insani konularda diyalog ve iş birliğinin arttırılması amaçlanmıştır (Eur-lex europa, 31.05.2006). 2004 yılına gelindiğinde herkes için refahı, istikrarı ve güvenliği güçlendirme stratejisi, AB'nin Güney Komşuluğu ile iş birliği, Avrupa Komşuluk Politikası(ENP) çerçevesinde Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus ile iş birliği gerçekteşirmiştir (European Commission).

AB Akdeniz politikası 2008'de Paris'te 43 Akdeniz ve Avrupa ülkesi 28 Avrupa Birliği üyesi ülke ve 15 Akdeniz ülkesinin hükümet ile devlet başkanlarının onaylamasıyla Akdeniz İçin Birlik(Union for the Mediterranean) adını almış, Avrupa Akdeniz ülkeleriyle uyum ve entegrasyon potansiyelini arttırmaya çalışırken Akdeniz bölgesinin iş birliğinin geliştiği, barışın temin edildiği bir refah bölgesine dönüşmesi doğrultusunda çalışmalar gerçekteşirmiştir (Kesgin,2015,s.377). AB'nin Akdeniz ülkeleriyle ilişkileri, 11 Eylül olayları, Ortadoğu'daki istikrarsızlıklar gibi faktörlerin etkisiyle sekteye uğramış olsa da AB, 9 şubat 2021 yılında Akdeniz için iddialı ve yenilikçi stratejik ortaklığı güçlendirme amacı doğrultusunda Ortak Tebliği kabul etmiştir(European Commission). Bununla birlikte AB Akdeniz ülkeleri için komşuluk kalkınma ve uluslararası iş birliği aracı(NDICI) kapsamında 2021-2027 yılını kapsayacak 12 milyar Euro'ya kadar mali yardım paketi ayırmış bu doğrultuda Akdeniz coğrafyasında hegemonyasını tahsis etmek için bütün araçlarını aktif olarak sahada kullanmıştır (European Commission).

AB'nin Doğu Akdeniz bölgesine yönelik çıkarlarından bir diğeri enerji boyutudur. Enerji ihtiyacının büyük bölümünü Rusya'dan tedarik eden AB, Rusya'nın Ukrayna'ya savaş ilan etmesiyle birlikte enerji alımını en aza indirmiş ve ham petrol ithalatını yasaklamış bu nedenle Rusya'ya alternatif arayışında olmuştur. Bu bağlamda AB Doğu Akdeniz'i bir güzergâh olarak değil son gelişmeler doğrultusunda enerji kaynağını çeşitlendirecek bir kapı olarak görmektedir. Bununla birlikte, AB enerji güvenliği tehdidi ortaya çıkmış buna bağlı olarak ABD'nin peşine takıldığı bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Bu duruma karşı, Avrupa Komisyonu'nun iç piyasadan sorumlu üyesi Thierry Breton, AB'nin savaş ekonomisi moduna geçmesi gerektiğini buna bağlı olarak savunma projeleri için 100 milyar euroluk bütçe ayrılması gerektiğini ifade etmiştir (Euronews,05.03.2024). Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Avrupa'nın savunma alanında yatırımlar yapması gerektiğini, askeri, ekonomik ve diğer baskıların AB'nin zayıflayıp ölmesine yol açabileceğini bu konuda AB'nin ABD'nin kölesi haline gelmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Avrupa'nın kendi askerini yetiştirmesi için Avrupa akademisini kurup "stratejik özerkliği" elde etmesi gerektiğini dile getirirken ABD'nin askeri şemsiyesinin güvenilir bir alternatif olmadığını bunun sürdürülmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Euronews,25.04.2024). Buna bağlı olarak AB'nin Rusya'ya bağımlılığını azaltacak yeni enerji alternatifleri arayışı çerçevesinde Kıbrıs adasının güneyinde tespit edilen doğal gaz rezervlerinin varlığı AB için faydalanılması gereken bir hedef olarak görülmüştür. Bu doğrultuda, 2004 yılında Kıbrıs barışı için Annan Planı görüşmeleri devam ederken Rum yönetimin referandumda hayır demesiyle süreç sonuçsuz kalmış olsa da AB yönetimi GKRY'yi tüm adanın temsilcisi sıfatıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak 24 Nisan 2004'de AB'ye üye olmasını sağlamıştı (Avan,2020,s.103). AB üyeliği öncesinde, Güney Kıbrıs Rum Yönetim ile Mısır arasında Münhasır Ekonomik Bölge ilanına Avrupa Birliği destek vermiştir(Yaycı,2020,s.37). AB Bölgede izlemiş olduğu bu politika ile 2000'li yılların başında Avrupa Birliği, Seville Üniversitesi'ne hazırlattığı bir harita ile Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin deniz yetki sınırlarını göstermiştir (Tanchum, 18.08.2020).

Bu durum, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e yönelik hukuk dışı hak iddialarının ve Türkiye ile KKTC'nin deniz alanlarını gasp etme politikasını AB'nin desteklediğini göstermiştir. Bir önceki bölümde söz edildiği üzere GKRY'nin 13 sahada sismik araştırma ilanında bulunması KKTC ile Türkiye arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde TPAO'ya devretmiş olduğu sahalarda arama çalışmalarına başlamasına yol açmıştı. Buna göre 2019 Mayıs ayında TPAO'nun sahadaki çalışmasına Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik politikasından sorumlu yüksek temsilcisi ve komisyon başkan yardımcısı Federica Mogherini, Türkiye'nin GKRY'nin MEB alanını ihlal ettiğini bu konuda AB olarak GKRY'nin tam destekçisi oldukları yönde açıklamada bulunmuştur (Kaya,2019,s.21). AB,15 Temmuz 2019'da gerçekleştirdiği Dış İlişkiler Konseyi toplantısında Türkiye'nin GKRY'nin deniz yetki alanlarını ihlal ettiğini öner sürerek bir dizi yaptırım kararı aldığını duyurmuştur. Bu yaptırım kararları kapsamında, Türkiye ile ticari ilişkilere ilişkin siyasi diyalogun ve Kapsamlı Hava Taşımacılık Anlaşması'nın askıya alınmasını ve 2020 yılına kadar AB'nin Türkiye'ye ödemeyi öngördüğü katılım öncesi

mali fonunda 145.8 milyon Euro kesintiye gidilmesini içeren çağrıda bulunulmuştur. Bunun yanı sıra Avrupa Yatırım Bankası'na Türkiye'ye yönelik kredilerini tekrar gözden geçirmesi yönünde çağrıda bulunulmuştur (Bbcnewtürkçe,16.07.2019).

Bu duruma Türkiye, sert tepki göstermiş Kıbrıs adasının ortak sahibi olan Kıbrıs Türk halkının hidrokarbon kaynaklardan faydalanması üzerinde eşit hakkının olduğunu AB'nin Yunanistan ve GKRY'nin maksimalist hedeflerine alet olduğunu Kıbrıs sorununun çözümü yönünde çaba harcamak yerine AB'nin Kıbrıs konusunda önyargılı ve taraflı tutumunu gözler önüne serdiği vurgulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, no:206, 16.07.2019). AB'nin Doğu Akdeniz'de müdahil olduğu bir başka konu ise yukarıda değinildiği üzere 2019 yılında Türkiye ve Libya arasında imzalanmış olan mutabakat zaptına yöneliktir.

Bu duruma, AB Bakanlar Konseyi, mutabakatın "üçüncü devletlerin egemenlik haklarını ihlal ettiği, deniz hukukuna aykırı olduğu ve bu nedenle üçüncü taraflar açısından hukuki sonuçlarının bulunmadığı" şeklinde sert bir üslupla eleştirilmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 21.10.2022). Bununla birlikte, East-Med projesinin hayata geçirilmesi için Doğu Akdeniz Gaz Forumunun toplantılarına Avrupa Birliği Enerji Genel Müdürü katılması, Doğu Akdeniz'deki enerjinin Avrupa'ya aktarılması konusunda hakkaniyetli çözümden uzaklaştığını göstermiştir. Bu politika çerçevesinde Avrupa Parlamentosu 2021 kabul ettiği Türkiye raporunda Türkiye'nin Kıbrıs'taki ikili devletli çözümden vazgeçmesi gerektiği çağrısı yapmış, Yunanistan ve GKRY ile tam dayanışma içerisinde olduklarını ifade etmiştir (Euronews,07.06.2022). 23-24 Haziran 2022 tarihinde gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde kabul edilen kararda, Türkiye'nin AB'nin bütün üyelerinin toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiği tekrar vurgulanmıştır (Euronews,24.06.2022). Son olarak 17-18 Nisan 2024 tarihinde Brüksel'de gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Özel Zirvesi'nde AB-Türkiye ilişkilerine dair Ortak Bildirimde Türkiye'nin AB üyeliğinin Kıbrıs sorununun çözümüyle doğru orantılı olduğu vurgulamasına karşı Türkiye Kıbrıs'ın ve bölgedeki küresel meselelere olumlu katkısının olmayacağını ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı,18.04.2024). AB'nin Türkiye'ye yönelik almış olduğu kararlardan en fazla memnuniyet duyan Yunanistan olmuştur.

2.6.2.NATO

Uluslararası en büyük güvenlik temelli örgüt olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı 12 ülkenin katılımıyla 4 Nisan 1949 yılında Kuzey Atlantik (Washington) Antlaşmasıyla kurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı NATO Genel Bilgi Notu). NATO, Akdeniz üzerindeki ilk girişimini 1994 yılında başlattığı Akdeniz Diyalogu ile gerçekleştirmiş, bu girişim doğrultusunda NATO üyesi olmayan İsrail, Ürdün, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletlerine yönelik, Akdeniz'deki güvenlik, istikrara katkı sağlamak ile karşılıklı diyalogu geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur

(Algür,2020,s.57). Bu girişim doğrultusunda, NATO üyesi olmayan İsrail, Ürdün, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletlerine yönelik olarak Akdeniz'deki güvenliğe katkı sağlamak ve karşılıklı diyalogu geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur(Koçer,2021,s.137). Bununla birlikte 2004' yılında İstanbul Zirvesinde diyalog üyelerinin ortaklık düzeyi yükseltilmiştir (Kesgin,2015,s.355). Bu doğrultuda Kasım 2010'daki Lizbon Zirvesinde ise, Akdeniz Diyalogunun NATO'nun en önemli iş birliği mekanizmalarından biri olarak kabul edildiği vurgulanmıştır (Koçer,2021,s.139). Bu süreçte Türkiye, 6-7 Mayıs 2019 tarihinde Akdeniz Diyalogunun 25. yılına özel Kuzey Atlantik Konseyinin Akdeniz Diyalogu ülkeleriyle gerçekleşen ortak toplantısını Ankara'da ev sahipliği yapmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, NATO Genel Bilgi Notu). NATO'nun ilgi coğrafyası, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa- Atlantik ekseninde şekillenirken 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör eylemi sonrası, Washington Antlaşması'nın beşinci maddesine atıf yapılarak, terörizmle mücadele amacıyla NATO Daimi Deniz Kuvvetleri unsurlarını 26 Ekim 2001'de Doğu Akdeniz'e yönlendirmesiyle Akdeniz'de istikrarı ve güvenliği sağlama girişimi başlamıştır (Koçer,2021,s.127). Bu politika doğrultusunda NATO, "Etkin Çaba Harekâtı"(Operation Active Endeavour) ile Akdeniz'deki terörist faaliyetlerin tespiti, kitle imha silahlarının ve benzeri yüksek tahrip gücüne sahip mühimmatın yayılmasının önlenmesi ve bu silahların kontrolünün sağlanması amacıyla faaliyetlerde bulunulmuştur (Kedikli ve Çalağan,2017,s.125).

NATO'nun üstlendiği görevlerden biri, enerji trafiğinin ve tedarik yollarının korunmasını sağlamaktır. Türkiye'nin 2006 yılında Türkiye Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının faaliyete geçmesiyle deniz ulaştırma hatlarının güvenliğini sağlama noktasında Türk Deniz Kuvvetlerince Akdeniz'de, Akdeniz Kalkanı Harekâtı' başlatmış ve bu harekâtı NATO'nun Etkin Çaba Harekâtıyla desteklemiştir (Algür,2020,s.64). Bu bağlamda, enerji kaynaklarının çoğunlukla çatışma alanlarına yakın bölgelerde bulunması, enerji arz güvenliğini sağlamanın ön koşulu haline gelmiştir. Bu nedenle NATO, 2012 yılında Chicago Zirvesi'nde Litvanya'da NATO Enerji Güvenliği Mükemmeliyeti Merkezi (ENERGY Security Center of Excellence) kurulmasını sağlamıştır (Kesgin,2015,s.351). 2016 yılında Etkin Çaba Harekâtı'nın bir deniz güvenliği harekâtına dönüştürülmesi doğrultusunda Askeri Komitede onaylanarak "Deniz Muhafızı Harekâtı" olarak adının değiştirilmesine karar verilmiştir (Koçer,2021,s.139). NATO'nun Doğu Akdeniz'e olan ilgisinin bir diğer boyutu ise iki NATO müttefiki olan Türkiye ile Yunanistan arasında çıkması muhtemel olan çatışma riskidir. Bu nedenle 6 Aralık 2016 tarihinde düzenlenen Dışişleri Bakanları toplantısında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg NATO-AB ilişkisinin kurulabilmesi için Kıbrıs barışının sağlanması elzem konu olduğunu ancak NATO-AB ilişkilerinin gelişmesinin sorun çözülmesine de devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kısacık ve Helvacıköylü,2020,s.131). NATO, bölgenin en önemli sorunlarından biri olarak nitelendirilen Arap- İsrail çatışmasının çözümü konusunda ikili görüşmelerin desteklenmesini anlaşmaların teşvikinin sorunun çözümünde çatışmanın değil diyalog ile sürdürülmesi gerektiği vurgusu yapmıştır (Kesgin,2015,s.357)

Bu konuda, NATO Genel Sekreteri Stoltenberg 10 Ekim 2019'da, Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis ile yaptığı görüşme sonrası Kıbrıs Adasının kıta sahanlığını da içerecek şekilde anlaşmazlığın çözümünde BM'nin önerilerinin desteklenmesi kalıcı çözümde tek yol olarak gördüğünü ve bu sorunun NATO-AB ilişkileri için önemli olduğunun altını çizmiştir (Algür,2020,s.65). Bu bağlamda, NATO'nun Akdeniz'deki deniz egemenlik alanlarına yönelik uyuşmazlığa karşı müdahalesi tarafsız olarak yorumlanabilmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında 2020 yılının Eylül ayında yaşanan gerilim çatışma boyutuna gelmeden NATO'nun müdahalesiyle sonlandırılmıştır. Bu konuda, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki çatışmanın durdurulduğunu ve tarafların diyalog çerçevesinde sorunun çözümü için bir araya geleceklerini açıklamıştır (Euronews,14.09.2020). Bu minvalde Yunanistan ile Türkiye arasında artan çatışma riskiyle birlikte NATO'nun iki müttefiki arasında uzlaşmacı olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, Rusya'nın Suriye'de askeri üsse sahip olması ve Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını arttırması NATO için bir tehdit oluşturmaktadır. NATO'nun 27 Şubat 2024 tarihinde denizaltı savunma harbine yönelik müttefik ülkelerle iş birliğinin sağlanması ve eğitim seviyesini yükseltilmesinin teşviki amacıyla "Dynamic Manta 2024(DYMA 24) tatbikat düzenlemiştir. Bu tatbikata Türk Deniz Kuvvetlerinden Gabya sınıfı firkateynlerden TCG Gediz(F-495), Preveze sınıfı denizaltılardan TCG Anafartalar (S-356) ve deniz karakol uçağı ile katılmıştır. Basın toplantısında konuşan NATO Denizaltı Komutanı Tümamiral Thomas Wall, DYMA tatbikatının NATO'nun caydırıcılığını göstermesine katkı sunduğunu ve NATO'nun kurulma sebebi olan en büyük birinci tehdidin Rusya olduğunu vurgulamıştır (AA,27.02.2024). Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlığı 2014'de Kırım'ı ilhakı, Avrupa'daki güvenlik durumunu temelden sarsmış buna bağlı olarak Rusya'nın revizyonist politikası Avrupa için tehdit olarak algılanmasına neden olmuştu bu durum, Avrupa'da güvenlik ve refahın sağlanmasında kilit öneme sahip olan NATO, Doğu Akdeniz'deki güç boşluğundan yararlanıp bölgede askeri varlığını arttıran Rusya'ya karşı bölgesel iş birliği ve askeri tatbikatları arttırmaya yöneltmiştir.

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DOĞU AKDENİZ

Türkiye'nin Dış Politikasında Doğu Akdeniz meselesi bölgesel ve küresel aktörlerin bölgeye yönelik politikalarındaki dönüşüme paralel olarak gelişim göstermiştir. Bu nedenle 1990'lı yılların ortalarında AB ve NATO'nun Akdeniz'e yönelik başlatmış olduğu girişimlerine karşı bir tutum geliştirme zorunluluğu çerçevesinde şekillenmiştir (Altunışık,2011,s.10). Bununla birlikte Türkiye'nin her iki örgütün girişimlerine verdiği tepki farklı olmuştur. Üyesi olmak istediği AB'nin bölgeye yönelik politikasına daha mesafeli yaklaşırken önemli ortağı olduğu NATO'nun "Akdeniz Diyalogu" adlı girişimine ise destekleyici bir politika yürütmüştür (Karaaslan,2023,s.268).Türkiye'nin AB'ye mesafeli durmasındaki temel sebep ise Türkiye'nin AB üyeliğini Akdeniz ortaklığı çerçevesinde sınırlandırmak istenmesi kaygısı şekillendirmiştir (Altunışık,2011,s.10). Bununla birlikte İkinci bölümde üzerinde durulduğu üzere Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin sağlanması öncelikli konu olmuştur. Bu bağlamda 15 Temmuz 1974'de Yunan Cuntasının desteğini alan EOKA (Kıbrıs Mücadelesi Askeri Örgütü) lideri Nikos Sampson, Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlama hedefi doğrultusunda Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirerek yönetimi kısa süreyle ele geçirmesi doğrultusunda Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne yönelik bu harekete karşı Türkiye, 1960 Garanti Antlaşması gereğince Türklerin adadaki güvenliğini yeniden temin etmek üzere 20 Temmuz 1974 günü Barış Harekâtı'nı başlatmıştır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs). Buna bağlı olarak yukarıda değinildiği şekliyle bu dönemde kurulan hükümetlerin programlarında Kıbrıs ve Ege Sorunları önemli yer tutarken Kıbrıs meselesi, "milli bir dava" olarak tanımlanmıştır (Balcı,2021,s.168). Bu minvalde 2000 öncesi çatışmacı bir ilişkide seyreden Yunanistan-Türkiye ilişkileri, 2002'de AKP(Adalet Kalkınma Partisi) hükümetinin iktidara gelmesi ve Annan Planı'nı desteklemesiyle daha ılımlı politika izlenmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu çerçevesinde şekillenen Doğu Akdeniz'e yönelik politikası GKRY'nin 2003'ten itibaren Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelik bölge ülkeleriyle MEB anlaşmaları yapmasıyla ve 2011 yılında ilan ettiği 13 adet ruhsat sahasında sondaj faaliyetine başlayacağını duyurmasıyla Kıbrıs sorununa enerji kaynaklarının paylaşımı mücadelesi eklenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye garantörü olduğu KKTC'nin haklarını korumak üzere politika yürütmüştür. Türk dış politikasında Doğu Akdeniz politikasını şekillendiren bir diğer önemli mesele, bölgede zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığının tespit edilmesi olmuştur. Bu durum, Doğu Akdeniz'i stratejik bir öneme sahip bölge haline getirmiş ve bölge ülkeleri arasında egemenlik mücadelesinin yaşandığı bir saha haline gelmiştir. Bununla birlikte ikinci bölümde değinildiği üzere Yunanistan'ın Seville Üniversitesine hazırlatılan haritayı temel alarak Ege ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Akdeniz körfezine hapsedilmesine yönelik revizyonist girişimlerini sürdürmesine bağlı olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası Yunanistan'ın revizyonist girişimlerini önlemeye yönelik şekillenmiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikası, uluslararası hukuka ve hakkaniyet ilkesine uygun adımlarla deniz yetki alanlarını paylaşmak ve hidrokarbon kaynaklarını iş birliği fırsatı olarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle inşa edilmiştir. Bu açıdan, Türkiye bölgedeki tüm meşru aktörlerle müzakerelere hazır olduğunu vurgulamış Doğu Akdeniz'in zenginliklerini kıyıdaş ülkelerin güvenliği ve refahına hizmet eden bir kaynak olarak görmüştür. Türkiye'nin bölgeye yönelik tüm tezleri, uluslararası hukukun temel ilkeleri, mevcut mahkeme kararları, içtihatlar, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ruhu ve farklı bölgelerde sağlanan benzer antlaşmalar çerçevesinde şekillendirmeye çalışmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020, s.17-19). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ana karasının üç tarafı uluslararası sularla çevrili olması ve Doğu Akdeniz'in en uzun kıyı şeridinde sahip ülkesi olması hasebiyle anakarasının güvenliğine ve egemenlik haklarını korumaya büyük önem vermektedir. Bu bağlamda Türkiye, bölgedeki gelişmelere paralel olarak 2000'li yıllardan itibaren askeri, ekonomik, siyasi, diplomatik ve ticari bağlamlarda küresel ölçekte hayati bir rol oynamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı). Türkiye dış politikasında komşularla sıfır sorun politikasından 2016 yılındaki darbe girişiminden sonra kayma yaşanmış 2006 yılında Amiral Cem Gürdeniz ve Tümamiral Doç. Dr. Cihat Yayıcı tarafından literatüre kazandırılan "Mavi Vatan" kavramına kayma yaşanmıştır (Bbcnewtürkçe,10.09.2020). Bununla birlikte Doğu Akdeniz, Türkiye'nin hak ve çıkarlarını koruma çabaları açısından vazgeçilmemesi gereken bir öneme sahiptir. Bölgedeki faaliyetler, Türkiye'nin resmi makamlarınca varlığına ve haklarına yönelik tehditler barındırdığı şeklinde ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'in, günümüzde iç savaşlar, bölgesel anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları ve siyasi istikrarsızlık gibi birçok faktörün bir arada bulunduğu bölge haline geldiği iddia edildiği görülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020,s.12).

Bu stratejik bölge, Türkiye'nin kendi sınır güvenliği için değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz havzasının genel güvenliği ve istikrarı açısından da kritik öneme sahiptir. Bu doğrultuda Türkiye, artan enerji talebi ve jeopolitik konum avantajını kullanarak "enerjide merkez ülke" olma hedefi doğrultusunda önemli doğal gaz boru hattı projelerini hayata geçirmiştir. Bu projeler arasında Güney Kafkasya Doğal gaz Boru Hattı (SCP), Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal gaz Enterkonnektörü (ITG) ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). Türkiye hayata geçirdiği ve dış politika hedefi olan enerji ticaretinde merkez ülke konumuna gelme stratejisini Doğu Akdeniz'de çıkarılacak gazın Avrupa pazarlarına aktarılması konusunda önemli rol üstlenme arzusu bulunmaktadır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gazın Avrupa pazarına taşınması amacıyla "East-Med" projesi, bölgesel enerji güvenliği ve iş birliği açısından önemli bir adımdır. Ancak bu projenin hayata geçirilme sürecinde Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk halkının dâhil edilmemesi, bölgedeki jeopolitik ilişkileri karmaşık hale getirmiştir. Bu durum Türkiye'nin, enerji rotası olma konumunu kullanarak bölgesel enerji politikalarında etkin bir rol oynama hedefiyle ters düşmüştür. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin dahil edilmediği ittifakların oluşturulmaya çalışılması Türkiye'nin bölgede kendisi aleyhinde gelişen

işbirliklerine karşı önlem almasını elzem kılmişti bir önceki bölümde değinildiği gibi Türkiye ile Libya arasında deniz yetki alanlarını belirleyen mutabakat muhtırasının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu ittifaka karşı bölgede oluşturulmaya çalışılan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması hızlandırılmış ve Türkiye foruma dahil edilmemişti. Türkiye Doğu Akdeniz'de kaynakların adil bir şekilde paylaşılmasını, refahın tüm bölge ülkelerinin barışına ve istikrarına hizmet edecek biçimde yaygınlaştırılması gerektiğini ulusal ve uluslararası platformlarda dile getirmiştir.

3.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri

Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar Kıbrıs sorunu etrafında şekillenen Doğu Akdeniz politikası Osmanlı İmparatorluğu döneminde hâkimiyetinde olduğu ve Anadolu'nun doğal parçası olan Doğu Akdeniz'deki gelişmelere kayıtsız kalması beklenmemektedir. Bir önceki başlıkta değinildiği üzere bölgeden anakarasına ve egemenlik haklarına yönelik tehdit algılaması artıkça Türkiye'nin bölgeye yönelik faaliyetleri bu doğrultuda şekillenmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askeri, ekonomik ve siyasi faaliyetlerine değinilip tehdit algısı yönünde bölgeye yönelik dış politikasındaki dönüşüm analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Askeri Faaliyetleri

Türkiye yukarıda değinildiği üzere Doğu Akdeniz'de kaynakların adil bir şekilde paylaşılmasını, bu kaynakların bölge ülkelerine refah, barış ve istikrarına hizmet edecek biçimde yaygınlaştırılması gerektiğini ulusal ve uluslararası platformlarda dile getirmektedir. Ancak Doğu Akdeniz'de artan gerilime paralel olarak Türkiye'nin bölgeye yönelik tehdit algısı artmış bu tehdiye karşı iç dengeleme yoluna gitmiştir. Türkiye Doğu Akdeniz'deki haklarını garanti altına almak adına BM ve diğer kurumlar nezdinde adımlar attığından söz edilmişti. Bu doğrultuda Akdeniz'deki kıta sahanlığı haklarını 2004'de BM'ye bildirmiştir. Bu bağlamda Türkiye, Doğu Akdeniz'de etkinliğini artırmasını sağlayacak askeri kapasitesini güçlendirmeye çalışmış bu doğrultuda Deniz Kuvvetlerinin, modernizasyonunu sağlamak için envanterine yeni gemi ve firkateynler eklemiştir. Özellikle 2004 yılında başlatılan MİLGEM projesi, Türk donanmasını yerli üretimle güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu projenin amacı, Türkiye'nin deniz gücünü artırmak ve savunma yeteneklerini güçlendirerek bölgede oluşan tehdidi iç kaynakla dengelemeye çalışmak olmuştur (STM). Türkiye'nin savunma alanında yerli ve milli kaynakların üretilmesi açısından en önemli dönüm noktasını Kıbrıs Türklerine karşı Rumların zulmüne karşı Türkiye'nin adaya müdahale edeceği yönündeki açıklaması doğrultusunda 1964 yılında 'Johnson Mektubu'n da NATO'ya ait silahların harekâta kullanılmayacağı şartını öne sürmesi ve 1974'de Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargoları oluşturmuştur (T.C. İletişim Başkanlığı, 2020, s.68). GKRY'nin 2007 yılında ilan ettiği sahalardan Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışan bölgelerde araştırma yapmak üzere gelen gemileri, savaş

gemileri aracılığıyla bölgeden uzaklaştırmış ve bu yıl içerisinde Türkiye bölgede birçok tatbikat gerçekleştirmiştir (Kısacık ve Helvacıköylü, s.126). Bir önceki bölümde değinildiği üzere KKTC ile 2011 yılında imzaladığı Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması Doğu Akdeniz'deki enerji denklemlerini etkilemiş ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttırmıştır.

8 Şubat 2018'de, GKRY'nin ilan ettiği itilafli sahalarda araştırma yapmak üzere İtalyan ENI şirketine ait "Saipem 12000" adlı sondaj gemisi Türk Deniz Kuvvetleri'nin savaş gemileri tarafından engellenmiştir (Yılmaz,2018, s.4). Bu durum Cumhuriyet döneminde yaşanan ilk defa sondaj faaliyetinin engellenmesi olarak değerlendirilmiştir (Yaycı,2020,s.140). Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında gerginliğe artırmıştır. Bölgede yaşanan bir diğer kriz ise, TPAO'ya ait Barbaros Hayrettin Paşa araştırma gemisinin, Antalya güneyindeki Güzelyurt sahasında sismik araştırmalar yapacağını 16 Ekim 2018'de duyurulması (T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:277,18.10.2018) ile başlamıştır. Buna bağlı olarak Yunanistan Dışişleri Bakanlığı konuya yönelik açıklamada bulunmuş ve Türkiye'nin ilan ettiği navtex'in geçersiz olduğunu çünkü ilan edilen sahanın Yunanistan kıta sahanlığı içerisinde olduğunu bu yüzden Türk makamlarının uluslararası hukuka uygun davranmayarak provokatif eylem içerisinde olduğunu öne sürmüştür (Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, 17.11.2018).

Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin Doğu Akdeniz'de sismik çalışmalarına başlamasının takiben, 18 Ekim 2018'tarihinde Yunan Nikiforos Fokas firkateyni tarafından yapılan manevralarla engellenmeye çalışılsa da bu girişim gemiye refakat etmekte olan Türk savaş gemileri tarafından önlenmiştir (Yeni Şafak, 19.10.2018). Yunan firkateyni Barbaros Hayrettin Paşa gemisine hak iddia ettiği alanın batısına geçtiğinde Yunanistan kıta sahanlığından çıkılması yönünde telsiz çağrılarında bulunmuştur (Yaycı, 2020,s.62). Türkiye ile Yunanistan arasında navtex ilanları ve tatbikatlar silsilesi devam etmiştir. Tarafları çatışma noktasına getiren bir diğer olay ise, TPAO'ya ait MTA Oruç Reis (MTAO) gemisinin, Türkiye'nin ilan ettiği ruhsat saha alanında sismik araştırma yapacağını 21 Temmuz 2020'de duyurusu ile ortaya çıkmıştır (Sözcü,21.07.2020). Bu konuda Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkilerine uymadığını AB'nin Türkiye'yi gerilimi tırmandırmaması için uyarıda bulunmuş olsa bile Türk taraflarınca bunun dikkate alınmadığını AB, NATO, BM e BMGK'ya bildireceğini dile getirmiştir (Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, 21.07.2020). Bu açıklamaya istinaden Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Oruç Reis'in araştırma sahasının, BM'ye bildirilen kıta sahanlığı sınırları içerisinde olup TPAO'ya verilen ruhsat sahaları alanını kapsadığı ve Yunanistan'ın kıta sahanlığı iddiasının uluslararası hukuka ve içtihat ile muhakeme kararlarına aykırı olduğunu açıklamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, SC-66, 22.07.2020).

Bölgede tansiyonu yükselten diğer kriz ise, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikalarını anlatıldığı bölümde değinilmiş olunan, Yunanistan ile Mısır arasında 6 Ağustos 2020 tarihinde imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasını imzalanması ile başlamıştır (United Nation,06.08.2020). Bu anlaşmanın imzalanmasını tetikleyen olay ise Türkiye'nin Libya ile

2019 yılında imzalamış olduğu MEB anlaşması olduğu düşünülmektedir. Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan navtex ilanının yaratmış olduğu gergin ortama askeri tatbikatlarda eklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda 26-28 Ağustos 2020 tarihleri arasında Kıbrıs Adası'nın batı bölgelerinde, GKRY, Yunanistan, Fransa ve İtalya'nın ortaklaşa düzenlediği "Eunomia" adlı askeri tatbikat, icra etmişlerdir (AA, 28.08.2020). Kıbrıs'ın batısında gerçekleştirilen bu askeri tatbikat ile aynı gün içerisinde Türkiye ve Müttefik ülke deniz kuvvetleri gemileri ile Girit adasının güney kısmında "Doğu Akdeniz'de birlikte çalışabilirlik ve koordinasyonun geliştirilmesi maksadıyla kısa süreli geçiş eğitimi" düzenlemiştir (Bbcnewtürkçe,24.08.2020). Bununla birlikte Türkiye ve KKTC Güvenlik Komutanlığı'nın katılımıyla 6 Eylül 2020'de "Şehit Yüzbaşı Cengiz Topel Akdeniz Fırtınası" adlı tatbikat gerçekleştirilmiştir (Bbcnewtürkçe,06.09.2020). Cumhurbaşkanı yardımcısı, Fuat Oktay; konuya ilişkin açıklamasında, tatbikatın amacının Doğu Akdeniz'de diplomatik çözüm yollarıyla birlikte Türkiye'nin ve KKTC'nin güvenliğinin temini öncelikli olduğunu buna bağlı olarak Türkiye'nin Antalya Körfezi'ne hapsedilmeye ve KKTC'nin haklarının gasp edilmesine müsaade edilmeyeceğini ifade etmiştir (Bbcnewtürkçe,06.09.2020).

Oruç Reis gemisinin bir ay süren bakımları sonrası 12 Ekim 2020 de Türkiye'nin kıta sahanlığında sismik araştırma faaliyetlerine geri dönmesini ilan etmesiyle bölgede gerginlik tekrar başlamıştır. Buna bağlı olarak Yunanistan diplomatik açıklamalarında diğer krizlerdeki açıklamalarıyla paralel bir tutum sergilemeye devam etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı ise sismik araştırma sahasının kendi kıta sahanlığı içerisinde yer aldığı görüşünü sürdürmekle beraber Seville haritası kapsamında Yunanistan'ın maksimalist hedeflerini uluslararası hukuka ayrı olarak nitelendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:244, 12.10.2020). Bölgedeki gerilimin azaltılması noktasında AB arabulucu rolü üstlenerek Türkiye ile Yunanistan İstikşafi görüşmelerin tekrar başlamasını sağlamış olsa da olumlu gelişme kat edememiştir. Bölgede askeri tatbikatlara devam edilmiştir. GKRY'nin "Nemesis 2020" kod ismi verdiği tatbikat serisine Yunanistan, Fransa, Birleşik Krallık, ABD, İsrail, İtalya ve Mısır'dan 22 deniz ve 10 hava aracı ile özel şirketlere ait 6 geminin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Denizhaber,15.10.2020).

Doğu Akdeniz'de tarafları savaşın eşiğine getiren bir diğer gelişme ise, 8 Ekim 2021'de Türkiye'nin yeni bir navtex ilanı ile Oruç Reis sismik araştırma gemisine Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığına bağlı Ataman ve Cengiz Han savaş gemilerinin eşlik etmesiyle ortaya çıkmıştır. GKRY, 9 Ekim'de duyuru yayımlayarak Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini hukuk dışı olarak nitelendirmiş bunun üzerine Türkiye Cumhuriyetinin karşı navtex yayınlayarak iddialarının asılsız ve çalışmalarını Türk kıta sahanlığı içerisinde geçektirdiklerini bildirmiştir (Bbcnewtürkçe,12.10.2021). Bununla birlikte Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine devam eden Türkiye, 1-12 Kasım tarihleri arasında "Doğu Akdeniz-2021 Davet Tatbikatını" 10 ülkeden 35 gemi ile 5 bin personelin katılımıyla gerçekleştirmiştir (AA,02.11.2021). Bölgede askeri tatbikatlar dizini Yunanistan, stratejik öneme sahip Girit Adası çevresinde, "Medusa 11" adını verdiği askeri tatbikatın icrasıyla devam etmiştir (Hürriyet,18.11.2021). Bu tatbikat, Yunanistan'ın yanı sıra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın

katılımıyla gerçekleştirilmiş olup, bölgede olası bir sondaj faaliyetini engelleme girişimine karşı “hidrokarbon sondajı yapan platformun korunması” senaryosu çerçevesinde tatbikatın yer alması bölgedeki çatışma riskinin askeri tatbikatlarda da yer alması açısından dikkate değer bir gelişmedir.

Son zamanlarda Doğu Akdeniz, navtex ilanları ve artan askeri tatbikat aktiviteleri ile dikkat çekmektedir. Bu faaliyetler, bölgede karşılıklı gerilimin arttığı ve çatışma olasılığının yükseldiği bir atmosfer yarattığı görülmektedir.

3.1.2. Ekonomik ve siyasi faaliyetleri

Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasını şekillendiren unsurlardan biri de ekonomik kaygılar olmuştur. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında son 15 yılda enerji talebi en fazla artış gösteren Türkiye 2000'li yıllardan itibaren artan enerji talebini karşılamak dışa bağımlılığı azaltmak ve enerjide kaynak çeşitliliğini artırma hedefi doğrultusunda yerli kaynaklara yönelmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020, s.83). Bu politika doğrultusunda Türkiye son yıllarda enerji kaynaklarının keşfiyle gündeme gelen Doğu Akdeniz'e yönelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını tespit etmek amacıyla denizlerde sismik araştırma yapabilmesini sağlayacak teknolojik donanımda yerli sondaj gemilerini envanterine kattığı görülmektedir (Euronews, 01.06.2018). Bu yönde ilk adımı 2012 yılında satın aldığı Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisidir. Türkiye'nin tamamen yerli imkânlarıyla inşa ettiği sismik araştırma gemisi MTA Oruç Reis 2017 yılında TPAO'ya teslim edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020, s.85-86). İlk milli sondaj gemisi Fatih, 2017 yılında TPAO envanterine dahil edilmiştir. Daha sonra Yavuz (2018), Kanuni (2020) ve Abdülhamit Han (2022) sondaj gemileri de TPAO'nun envanterine eklenmiştir(Turkiyeyuzylı). Türkiye'nin Doğu Akdeniz stratejisi, bölgedeki enerji kaynaklarının rekabetini arttırmak yerine iş birliğini teşvik etmeyi ve uluslararası hukuka uygun adil bir paylaşımın gerçekleşmesini hedeflediğini dile getirirse de Yunanistan'ın Türkiye aleyhine gerçekleştirdiği revizyonist politikalar karşısında, Türkiye 2019 yılında Libya ile imzaladığı mutabakat zaptıyla Yunanistan'ı başka bir ittifakla dengeleme yoluna gitmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki gerilimi tırmandırmak istemediğini ve bölgedeki egemenlik haklarını korumak istediğini,4 Aralık 2019 tarihinde Londra'da gerçekleşen NATO Liderler Zirvesi'nde Yunanistan Başbakanına ve 13 Kasım 2019'da ABD Başkanı Trump'a ifade etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020, s.98.99). Bununla birlikte, Türkiye 17 Mart 2020'de Fransa Cumhurbaşkanı Macron, İngiltere Başbakanı Johnson ve Almanya Başbakanı Merkel ile telekonferans görüşmesinde Doğu Akdeniz'de diplomasi ve iş birliğinden yana olduğunu ifade etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020, s.99). Bununla birlikte, 2020 yılında kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda Filistin'in yer alması, Yunanistan ile Mısır arasında MEB anlaşmasının imzalanması, Suriye ve Libya'daki problemlerin sürmesi ve yaşanan bölgesel çıkmazlar, Türkiye'nin bölgeye yönelik

dış politikasında yeni arayışlara itmiş ve bölgesel rakiplerle yeniden masaya oturmak bir numaralı öncelik haline gelmiştir. Bu politika arayışı çerçevesinde Türkiye Doğu Akdeniz’de Mısır ve Yunanistan ile ilişkileri iyileştirme yoluna gitmiştir. Mısır ile Yunanistan arasında imzalanan MEB anlaşmasında Mısır’ın Türkiye’nin belirlediği kıta sahanlığının güney sınırını kabul eder yönde anlaşma yapması Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanması sonrasında 2022 Dünya Kupası açılışında Erdoğan ile Sisi’nin el sıkışması ile ilişkilerin tekrar normalleşeceği izlenimi oluşturulmuştur (Independent, 17.03.2023). Türkiye’de yaşanan 7 Şubat Deprem felaketi sonrası ilişkiler gelişmeye başlamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı,07.02.2023). Bununla birlikte, G20 Liderler Zirvesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan Mısır Cumhurbaşkanı es-Sisi ile görüşme gerçekleştirmiş (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 10.09.2023), bu sürecin devamında Mısır Türkiye Büyükelçisi Cumhurbaşkanına güven mektubu taktim etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 27.09.2023). Mısır ile Türkiye’nin bölgedeki barışın temini için birlikte hareket edeceklerini ticari ve ekonomik birçok alanda Mısır ile ilişkilerin geliştirileceğini ifade etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 14.02.2024). Türkiye Yunanistan arasında 7 Aralık 2023’te Atina’da imzalanan “Dost İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi” ile yakınlaşma süreci başlamıştır. En son karşılıklı liderler ziyareti kapsamında 13 Mayıs 2024’te Yunanistan Başbakanı Kiriakos Miçotakis Türkiye’ye gelmiş kronik sorunların çözümünden ziyade dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi için atılmış adım olarak nitelendirilmiştir (AA,10.05.2024).

3.2.Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm Sebepleri

2000’li yıllarda özellikle Kıbrıs özelinde şekillenen Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası, bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının varlığıyla birlikte çeşitlenmeye başlamıştır. Yukarıda değinildiği üzere 11 Kasım 2002’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan’ın açıkladığı çözüm planına göre, iki kurucu devletten oluşan bir federatif yapılı yönetim şekli Türkiye’nin önerdiği tezlerine karşılık en yakın çözüm olarak bazı çevrelerce olumlu karşılanırken KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kemalist bloktan oluşan kesim Türkiye’nin çıkarlarını tehlikeye attığını ve Türkiye’nin Anadolu’ya hapsedilme sürecine imkân tanıyacağını ileri sürerek Annan planına karşı çıkmıştır (Balcı,2021,s.308). Bu minvalde 2000 öncesi çatışmacı bir ilişkide seyreden Yunanistan-Türkiye ilişkileri, 2002’de AK Parti hükümetinin iktidara gelmesi ve Annan Planı’nı desteklemesiyle daha ılımlı politika izlenmiştir (Balcı,2021,s.308). 2003 yılına gelindiğinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın baş danışmanı olan Ahmet Davutoğlu’nun, AKP dış politikasında söz sahibi olmasıyla Türk dış politikasında değişimlerin sinyalleri görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Ahmet Davutoğlu Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık görevlerini yürütmesi hasebiyle Türk dış politikasını şekillendirmiştir. Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik kitabında zeminini oluşturduğu Türkiye’nin yeni dış politika anlayışı, Türkiye’nin Jeopolitika konumunun avantajı ile tarihinden almış olduğu miras çerçevesinde bölgesinde

“merkez ülke” olabileceğini aynı zamanda ülkeler arasında dörtlük ilişkilerin geliştirilmesinde “arabuluculuk rolü” ile bölge ülkelerinin sorunlarında rol oynaması gerektiğini önemle vurguladığı dış politika vizyonu 2003-2016 yılına kadar Türkiye’nin dış politikasını şekillendirmiştir (Tarcan vd.2018, s.252). Bu doğrultuda komşularla “sıfır sorun” politikası çerçevesinde Akdeniz’deki ülkelerle ekonomik, siyasi ve sosyal alanda iyi ilişkiler temin etme ve bu ülkelerin refah ve güvenliğini sağlanmasının elzem olması gerektiği hedefi doğrultusunda sosyal, siyasi ve ekonomik alanda bütünleşme dinamiklerini harekete geçirme yönünde politika izlemesini öngörmüştür (Karaaslan,2023,s.267).

Bu doğrultuda Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik Doktrini, Türk dış politikasına yeni bir vizyon ve rota vadediyor olsa da bu politika vizyonu ABD ve İsrail ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi halkta yarattığı tepkiler ve AB üyelik sürecindeki çifte standartın varlığı bu politikayı siyaseten başarılı olmasını etkilemiştir (Tarcan vd.2018, s.251-252) Bununla birlikte Suriye krizi ile birlikte gelen göç dalgasının etkisinin halkta yarattığı olumsuz durum Türk dış politikasını etkilemiş ve bazı değişikliklere yol açmıştır. Davutoğlu’nun dış politika anlayışı, bu süreçte eleştirilere maruz kalmış ve bazı gözlemciler tarafından itidalini kaybetmiş olarak değerlendirilmiştir (Tarcan vd.2018, s.252). Bu doğrultuda bölgesel ve küresel gelişmelerin etkisiyle Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası dört temel konu etrafında şekillenmiştir. Bunlar, geçmişten gelen Kıbrıs Sorunu, hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle birlikte gelişen bölgesel güç olma meselesi ve bunun Doğu Akdeniz ile Ege Denizi’ndeki sorunlara etkisi şeklinde ifade etmek mümkündür (Pirinççi,2021,s.15). Bu bağlamda ikinci bölümde üzerinde durulduğu üzere GKRY’nin Kıbrıs Türk halkının haklarını gasp ederek sondaj faaliyetlerine başlayacağını duyurmasıyla bölgede tansiyonun yükselmesinin kıvılcımı atılmıştır. Bunu takip eden süreçte bölgedeki ikili ve çok taraflı anlaşmaların hayata geçirilmesinde Türkiye’nin ve KKTC’nin ittifaklara dahil edilmeyip deniz alanlarının gasp edilmesi Türkiye’nin bölgeye yönelik yumuşak güç temelli dış politikasından sert güç politikasına kayma yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 2019 ve 2020 yılları Doğu Akdeniz’de Yunanistan ve GKRY tetikleyicisi olduğu ve bölgede askeri hareketliliğin arttığı bir gergin ortamın hakim olduğu görülmektedir (Ozan,2022,s.2278). 2019 yılında Avrupa Birliği Konseyi, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izinsiz sondaj faaliyetlerinde bulunmasını ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin egemenlik haklarına saygı göstermediğini gerekçe göstererek yaptırım kararı aldığına yukarıda değinilmiştir. Bu duruma karşı Almanya’nın da Türkiye’nin bölgedeki sondaj faaliyetlerini durdurması yönündeki çağrısı eklenince Türkiye bölgedeki gerginliğin diplomasiyle çözülmesi için sismik arama faaliyetlerini askıya aldığı açıklamıştır. Ancak 6 Ağustos 2020 tarihinde Mısır ile Yunanistan arasında yapılan anlaşma sonrası Türkiye Doğu Akdeniz’de Libya ile yapmış olduğu anlaşma sınırlarının ihlal edildiğini ve Meis Adası dahil bölgedeki diğer Yunanistan’a ait adaların Türkiye’nin kıta sahanlığını sınırlandırmasının uluslararası hukukta hakkaniyet ilkesiyle bağdaşmadığını ifade etmiş bunun üzerine 10 Ağustos 2020’de Oruç Reis gemisi bölgedeki faaliyetlerinin tekrar başlatıldığı ilan etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, SC-74, 10.08.2020). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de tekrar sismik arama faaliyetine devam etmesi üzerine Avrupa

Birliği devlet liderleri zirvesinde Türkiye'ye yönelik almış olduğu yaptırımların listesinin genişletilmesine karar verilmiştir (Euronews, 29.12.2020).

Avrupa Birliği ile sürdürülen diyalog süreci çerçevesinde, AB Konseyi Başkanı Charles Michel ve Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, 6 Nisan 2021 tarihinde Ankara'da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya gelmiştir. Toplantı sonrası basın açıklamasına göre, görüşmede AB'nin Türkiye'ye yönelik yaptırımlarının, Türkiye'nin bölgesel tek taraflı adımlarını geri çekmesi halinde kaldırılmasının mümkün olabileceği; aksi takdirde, AB-Türkiye ilişkilerinde pozitif bir gündemin yerini ekonomik ve siyasi yaptırımların alabileceği konusunda uyarılarda bulunulmuştur (Bbcnewtürkçe,06.04.2021). Türkiye bu durumu açık bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Doğu Akdeniz'deki karşılıklı askeri tatbikatlar nedeniyle artan gerilimler ışığında, Türkiye bölgedeki egemenlik haklarını koruma ve uluslararası topluma gösterme amacıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği Konseyi'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın iki yöneticisine yönelik yaptırım kararını öncelikle 2021 yılına ve sonrasında 2023 yılına kadar uzattığı bilgisi edinilmiştir (Enerjigunluğu, 09.11.2022).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşüm yaşanmasının bir diğer sebebi ise Türkiye'nin ve KKTC'nin dahil edilmediği bir Doğu Akdeniz Gaz Forumunun kurulması olmuştur. Bu oluşuma Türkiye Dışışleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy bu oluşumu bölgedeki barışın teminini sağlamaktan uzak olduğunu ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlemiş olduğu politikalarından haklı olduklarını ifade etmiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı,16.01.2020). Bu bölgede, Türkiye'nin sahip olduğu en uzun kıyı şeridi, ona jeopolitik bir avantaj sağlamaktadır. Ancak, Türkiye'nin uluslararası platformlarda, özellikle de Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi enerji iş birliği odaklı oluşumların dışında bırakılması, Ankara'nın bölgesel politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur. Türkiye, bu durumu kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamakta ve bölgedeki egemenlik haklarını koruma konusunda kararlı bir tutum sergilemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini artırması, hem bölgesel güvenlik dengelerini koruma hem de Kıbrıs Türklerinin hak ve çıkarlarını savunma açısından elzem görölmektedir. Türkiye, bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanma ve bu kaynakların adil bir şekilde paylaşılması konusunda uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kullanmaya devam etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığını güçlendirerek ve diplomatik girişimlerini yoğunlaştırarak, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik konumunu pekiştirmeye çalıştığı gözlemlenmektedir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji kaynaklarına yönelik gelişmeler, bölgesel ve uluslararası siyasetin önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu kapsamda, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Birleşmiş Milletler 'in 75. Genel Kurulu'nda yaptığı açıklamalar, Türkiye'nin bölgedeki duruşunu ve politikalarını net bir şekilde ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de, kendi kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi içerisindeki hak ve çıkarlarını koruma konusunda kararlı olduğunu vurgulamıştır. Aynı

zamanda, Türkiye'nin başka hiçbir ülkenin meşru çıkarlarına göz dikmediğini, ancak dışlama ve tek taraflı adımlarla bölgede istikrarın sağlanamayacağını belirtmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 22.09.2020). Cumhurbaşkanı'nın ifadelerine göre, Doğu Akdeniz'deki gerilimin altında yatan sebeplerden biri de Kıbrıs meselesi olmaktadır. Kıbrıs Adasında iki toplum arasındaki anlaşmazlıklar, enerji kaynaklarının keşfi ve kullanımı konusunda da ihtilaflara yol açtığına değinilmiştir. Erdoğan, Rum kesiminin tek taraflı adımlarıyla Türk halkının haklarını gasp etmeye çalıştığını ve adanın Türk varlığından arındırılmasını hedeflediğini ifade etmiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin garantör ülke sıfatıyla Kıbrıs Türk halkının haklarını korumak için gereken her türlü adımı atacağını ve bu konuda geri adım atmayacağını açıkça dile getirdiği görülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 22.09.2020).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkeler arasındaki iş birliğinin ve çözüm süreçlerinin uluslararası hukukun temel prensipleri ve hakkaniyet anlayışı çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölgedeki tüm aktörlerle diyalog ve iş birliğine açık olduğunu, ancak bu süreçlerin adil ve eşitlikçi bir zeminde ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir. Erdoğan'ın bu açıklamaları, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki politikalarının sadece enerji kaynaklarının paylaşımıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için de önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'ndaki konuşması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tutumunu ve beklentilerini uluslararası camiaya aktardığı bir platformda dile getirmesi açısından önemlidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 22.09.2020). Türkiye'nin bu açıklamaları, bölgedeki mevcut ve potansiyel çatışmaların çözümüne yönelik bir diyalog ve iş birliği zemini oluşturma niyetinin varlığını gösterirken bölgede oldubittiye izin vermeyeceğini de vurgulamaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarında sismik arama çalışması yürütmesi için 2020 yılında göndermiş olduğu Oruç Reis gemisi Yunanistan ile arasında gerginliğin sıcak çatışma boyutuna ulaşma noktasına gelmiştir. İki NATO müttefikinin Doğu Akdeniz'de çatışma içerisinde olmaması için NATO' Genel Sekreteri Yunanistan ile Türkiye'nin NATO bünyesinde teknik görüşmelerin başlatılacağını duyurmuştur. Bu duruma Türkiye Dışişleri Bakanlığının cevabı ise bölgede yaşanan gerginliğin azaltılması ve deniz, hava unsurları arasında istenmeyen kazaların önlenmesi için Yunanistan ile yaşanan gerilimin uluslararası hukuk çerçevesinde, adil ve hakkaniyete uygun kalıcı çözümlerin geliştirilmesi noktasında diyaloga hazır olduklarını ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 3.09.2020). Türkiye'nin Oruç Reis gemisini Antalya körfezine çekmesi ile bölgedeki tansiyonun düşürülmesi sağlanmıştır. Türkiye başından beri bölgedeki anlaşmazlıkların diyalog yolu ile çözülmesini istese de aynı yönde karşılık bulamadığını düşündüğü için bölgedeki egemenlik haklarını korumak üzere faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak NATO'nun iki ülke arasındaki gerginliğin son bulmasına yönelik konuya müdahil olması Türkiye'nin Oruç Reis gemisini geri çekmesinin getirmiş olduğu ılımlı ortamın etkisiyle birlikte Avrupa Birliği Konseyinde Türkiye'ye yönelik ağır yaptırımlar yerine pozitif gündem önerildiği görülmektedir (Nas, 02.11.2020). Bu doğrultuda 2021 yılında dört buçuk yıldır yapılmayan Yunanistan Türkiye

arasında istikşafi görüşmelerin başlamış bölgede tansiyon düşürülmeye çalışılmıştır (AA,26.01.2021,). Bununla birlikte 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı "özel operasyon" ile Ukrayna-Rusya savaşı patlak verdi (Raimbekova, 24.02.2024). Avrupa Birliği, savaş sırasında Ukrayna'yı yanında konumlandırarak AB'ye aday ülke statüsü verdiğini açıkladı ve Rusya'ya karşı yaptırım kararları aldı. Bu gelişmeler, Rusya ile AB ülkeleri arasındaki gerilimi artmasına sebep olmuştur (İnat, 01.11.2022).

Rusya Federasyonu'nun 2022 yılında başlattığı askeri müdahale sonucunda Avrupa Birliği ülkeleri, Rusya'nın doğal gaz akışını kesmesiyle ciddi bir enerji kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, AB'nin enerji tedarik güvenliğini yeniden gözden geçirmesine ve alternatif enerji kaynaklarına yönelik arayışlarını ivmelendirmesine yol açmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin doğal gaz rezervleri ve deniz altı enerji hatları, AB'nin enerji arzını çeşitlendirmek adına önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Rusya-Ukrayna çatışması esnasında Türkiye'nin üstlendiği arabuluculuk rolü, tahıl sevkiyatının devamını sağlayan mutabakat ve esir değişimi anlaşmaları gibi kritik konularda olumlu sonuçlar elde edilmesine katkıda bulunmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 10.03.2023). Bu süreç, Türkiye-AB ilişkilerinde pozitif bir ilerleme kaydedilmesine olanak tanımıştır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz'e yönelen AB, bölgede Türkiye ile Yunanistan arasında gerilimin yatıştırılması noktasında önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına ilişkin hak iddiaları, bölgede diplomatik çözüm arayışlarını ve politik manevraları şekillendiren iki önemli faktör olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye Doğu Akdeniz'de sismik arama faaliyetlerini gerginliği tırmandırıcı alanlardan uzaklaştırma kararı almasının, hem AB üyelik sürecinin devam etmesi hem de bölgede barışçıl bir çözümün sağlanması gerektiği anlayışından kaynaklı alınmış kararlar olduğu görülmektedir. Bu karar, Türkiye'nin bölgedeki diğer aktörlerle olan ilişkilerini normalleştirmeye ve diplomatik yollarla çözüm bulmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bu durum Türkiye'nin uluslararası hukuka ve iyi komşuluk ilişkilerine verdiği önemi de göstermektedir. Bu stratejik hamlesi ile Türkiye bölgedeki sismik arama faaliyetlerini daha az tartışmalı bölgelere yönlendirerek, hem bölgesel gerginlikleri azaltmayı hem de AB ile ilişkilerini olumlu yönde geliştirmeyi hedeflediğini söylemek mümkündür. Bu yaklaşım, aynı zamanda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik hak iddialarını sürdürürken, uluslararası toplumla iş birliği içinde hareket etme ve bölgesel barışa katkıda bulunma isteğini de yansıtmıştır.

Ancak Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişki tekrar bozulmuşsa da 6 Şubat 2023 yılında Türkiye'de meydana gelen deprem felaketi sonrası ilişkilerde yumuşama süreci başlamış ve 7 Aralık 2023'te Atina'da imzalanan "Dost İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi" ile yakınlaşma süreci tekrar başlamıştır. En son karşılıklı liderler ziyareti kapsamında 13 Mayıs 2024'te Yunanistan Başbakanı Kiriakos Miçotakis Türkiye'ye gelmiş kronik sorunların çözümünden ziyade dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi için atılmış adım olarak nitelendirilmiştir (AA,10.05.2024). Türkiye Doğu Akdeniz'de yaşanan sürecin dışında kaldığı,

adeta ötekileştirildiği bir süreç yaşamıştır. Bununla birlikte bölgede iş birliği oluşumu öyle bir noktaya vardığı görülmektedir ki Türkiye'nin karşısında oluşan cepheye dahil olan ülkeler içerisinde Filistin, Lübnan ve Katar'ında yer alması Türkiye açısından Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasını sorgulamaya itmiştir(Celikpala ve Ceylan, 16.11.2021).

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümün sebepleri ne kısaca değinilip çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan Tehdit Dengesi kuramının dört unsuru bağlamında analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda Türkiye'nin bölgedeki geleceğine dair nasıl bir politikası izlemesine yönelik öngörülerde bulunulmaya çalışılacaktır.

3.2.1.Stephen Walt tehdidin dört unsuru bağlamında açıklanması

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de askeri, ekonomik vb. oluşan ittifaklara karşı duyduğu tehdit algısının varlığı Walt'un yukarıda ifade edilen dört unsuruna göre incelenecektir. Türk dış politikasındaki dönüşümü etkileyen tehdit algısı bu unsurlardan hangisinin daha baskın tehdit oluşturduğunu anlaşılması zor olsa da bütün unsurları birlikte değerlendirmek dönüşümün anlaşılmasında daha etkili çerçeve sunacaktır.

3.2.2. Toplam güç

Stephen Walt'un bir devletin toplam kaynaklarının büyüklüğü nüfus, endüstriyel kapasite, askeri güç ve teknolojik gelişmişlik unsurlarıyla ölçüldüğünü ifade etmiştir. Çalışmanın bu kısmında Doğu Akdeniz'de Türkiye için birincil tehdit olarak değerlendirilen Yunanistan ve GKRY'nin toplam güç bağlamında analizine yer verilecektir. Bu doğrultuda Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı tarihsel dönemlerden kalma tehdit algısı onu Türkiye'ye karşı toplam gücünü arttırmaya itmiştir. Bu doğrultuda Yunanistan, Doğu Akdeniz'de stratejik konumunu pekiştirmek ve bölgesel güvenlik politikalarını güçlendirmek amacıyla çeşitli uluslararası askeri işbirlikleri gerçekleştirmiştir. Bu işbirliklerinin başlangıcı, Eylül 2011'de İsrail ile imzalanan ve istihbarat paylaşımını içeren bir anlaşmayla belirlenmiştir (Yaycı,2020,s.131). Bu anlaşma, aynı zamanda İsrail'in Yunanistan'ın Akdeniz'deki askeri üslerinden yararlanmasına olanak tanımıştır. Yunanistan'ın bu stratejik hamlesi, 2022 yılında Mısır ile benzer bir anlaşmanın imzalanmasıyla devam etmiştir. Kahire'de gerçekleşen bu anlaşma, Mısır Genelkurmay Başkanı Korgeneral Usame Asker ve Yunan Genelkurmay Başkanı Korgeneral Konstantinos Flores'in bir araya gelmesiyle sonuçlanmıştır (Defensehere, 01.09.2022). Bu anlaşma, iki ülke arasındaki askeri eğitim iş birliğini ve stratejik ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın bölge dışı aktörlerle de askeri işbirliklerine gittiği gözlemlenmiştir. 2021 yılında Fransa ile "Savunma ve Güvenlik Alanlarında İş Birliğine yönelik Stratejik Ortaklık Anlaşması" imzalanmıştır (Euronews,08.10.2021). Yunanistan'ın Fransa ile gerçekleştirmiş olduğu askeri ittifaklar

Türkiye açısından Yunanistan'ın Ege ve Akdeniz'de ileri sürmüş olduğu hak iddialarını gerçekleştirmiş olduğu anlaşmalarla Türkiye'ye kabul ettirebileceğini düşünmesi kesinlikle yanlış olduğunu uluslararası hukuka aykırı olan bu maksimalist tutumuna karşı Türkiye Ege ve Akdeniz'de başta kendi hakları olmak üzere KKTC'nin haklarını koruyacağını ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 01.10.2021). Bu durum iş birliği yerine silahlanma ve Türkiye'yi izole etme ile yabancılaştırma politikası olarak değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte bu anlaşma, iki ülke arasında savunma ve güvenlik alanlarında iş birliğini içermekte ve Yunanistan'ın savunma kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda ABD ile Yunanistan arasındaki "Savunma İş Birliği Anlaşması" da yenilenmiş ve genişletilmiştir (Bbcnewtürkçe,15.10.2021). Bu anlaşma, Yunanistan'ın ABD ile olan savunma iş birliğini güçlendirmesine ve Doğu Akdeniz'de stratejik bir ortak olarak konumunu sağlamlaştırmasına katkıda bulunmuştur. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın Yunanistan'ın silahlanma yarışı içinde olmasını saldırgan bir tutum olarak değerlendirmiş ve bölgede barış ve siyasal çözümün önünde önemli engel olarak gördüğünü ifade etmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 27.07.2021). Bu tür anlaşmalar, Türkiye açısından bölgesel güvenlik ve denge politikaları bağlamında bir tehdit olarak algılanmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarları ve egemenlik hakları göz önünde bulundurulduğunda, bu işbirliklerinin bölgesel güç dengelerini etkileyebileceği ve Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırabileceği değerlendirilmiştir.

Uluslararası ilişkiler teorisyeni Stephen Walt'un "toplam güç" kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de askeri ittifaklar kurarak bölgesel gücünü artırma çabası göze çarpmaktadır Bu strateji, hem bölge içi hem de bölge dışı aktörlerle yapılan askeri işbirlikleri ile desteklediği görülmektedir. Bununla birlikte Walt'un "toplam güç" çerçevesinde değerlendirilecek olan devletin toplam kaynaklarının büyüklüğü nüfus, endüstriyel kapasite, askeri güç ve teknolojik gelişmişlik unsurları bağlamında değerlendirme yapabilmek için Global Fire Power (GFP) raporu dikkate alınacaktır. Global Fire Power ülkeler arası sıralamayı yaparken askeri kapasitesi, ekonomik durumu, insan gücünü, lojistik imkanlarını ve doğal kaynakları ile coğrafyaya kadar değişen kategori dahil 60'den fazla faktörü göz önünde bulundurarak bir ülkenin PowerIndex ('PwrIndx') puanını belirlemektedir (Globalfirepower, 2024). Bu doğrultuda GFP 2020 yılı raporuna göre Türkiye, 138 ülke içinde 0.2098 PwrIndx puanıyla 11. sırada yer alırken Yunanistan ise 33. Sırada yer almaktadır ve 0.5311 PwrIndx derecelendirmesine sahip olduğu görülmektedir (Globalfirepower,2020 akt: Balcı,2023, s.73-74). Global Firepower'ın raporu ve Walt'un toplam güç unsuru çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin mevcut kaynakları göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz'de üstün bir konuma ulaşma olasılığı oldukça yüksektir. Bu nedenle Yunanistan'ın da Türkiye'yi bir tehdit olarak değerlendirmiş olması muhtemeldir. Bu bağlamda Yunanistan, Türkiye'yi dengelemek için Global Firepower raporunda birinci sırada yer alan ABD, yedinci sırada yer alan Fransa ve on sekizinci sırada yer alan İsrail ile savunma ve güvenlik iş birliği anlaşmaları imzalayarak kapasitesini artırmaya çalışmaktadır (Globalfirepower,2020 akt: Balcı,2023, s.74). Bu durum, Türkiye tarafından bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de benzer bir politika izlemekte, İngiltere ile 2019 yılında savunma ve güvenlik alanında iş birliğini ilerletmek amacıyla Mutabakat Muhtırası imzalamış, 2017 yılında ise Fransa ile savunma iş birliği anlaşmasını yenilemiştir (Yaycı,2020,s.132-133). GKRY'nin Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) ile İsrail Silahlı Kuvvetleri arasında savunma iş birliği konusunda anlaşma imzalanması, bölgedeki askeri işbirliklerinin genişlediğinin bir göstergesidir (Kıbrıspostası,20.03.2023). ABD'nin GKRY'ye yönelik silah ambargosunu kaldırması ve GKRY'yi Uluslararası Askeri Eğitim Programı'na (IMET) dahil etmesi, GKRY'nin askeri kapasitesini güçlendirme ve bölgedeki stratejik konumunu sağlamlaştırma yönündeki önemli gelişmeler arasındadır. Bu kararlar, GKRY'de "Kara, Açık Denizler ve Liman Güvenliği Merkezi" kurulmasını öngörmekte ve ABD'nin GKRY'ye ekipman desteği sağlayacağını belirtmektedir (Milliyet, 12.09.2020). Bölgede yaşanan tüm bu gelişmeler, Doğu Akdeniz'de güç dengelerinin yeniden şekillenmesine ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin değişimine işaret etmektedir. Ayrıca, bu tür askeri işbirlikleri, GKRY'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye ile olan ilişkilerinde stratejik bir üstünlük kazanma amacını da göstermektedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki son gelişmelere tepkisi, ABD'nin bölgede barış ve istikrarı destekleme konusunda yeterince etkin olmadığı ve Kıbrıs Adası'na yönelik tarafsızlık politikasının sürdürülmesi gerektiği yönündedir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın 13 Eylül 2020 tarihli açıklamasında, adadaki Türk varlığının ve haklarının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 13.09.2020). Bu durum, Türkiye'nin garantör devlet olarak Kıbrıs Türklerinin güvenliğini sağlama sorumluluğunu ve bölgesel askeri işbirliklerini artırma zorunluluğunu ön plana çıkarmaktadır. Stephen Walt'un "toplam güç" kavramına göre, devletlerin tehdit algulamaları; güçlerinin büyüklüğü, coğrafi yakınlık, saldırgan güçleri ve saldırgan niyetleri gibi unsurlara dayanmaktadır. Türkiye, bu teorik çerçevede, Doğu Akdeniz'deki askeri ittifakların ve ABD'nin politikalarının, kendi güvenlik çıkarlarına yönelik potansiyel bir tehdit oluşturduğunu değerlendirmekte ve buna karşılık uygun politikalar geliştirmektedir. Bu politikalar, Türkiye'nin bölgedeki güvenlik ve savunma stratejilerini şekillendiren temel faktörler arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte 2019 yılında, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ve Mısır başta olmak üzere İtalya, Ürdün ve Filistin enerji bakanlarının katılımıyla, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (DAGF) kurulması konusunda mutabakata varılmıştır ve 2021 yılında tüzüğün onaylanmasıyla forum, uluslararası örgüt statüsü kazandığına bir önceki bölümde değinilmiştir. DAGF'nin temel amacı, ekonomik, siyasi, enerji ve ticaret alanlarında iş birliğini teşvik etmek ve üye ülkelerin kapasitelerini artırma hedefi şeklinde ifade edilmiştir (Emgf,11.5.2021). Buna karşın, stratejik bir konuma sahip olan Türkiye'nin DAGF'ye dahil edilmemesi, bölgede Türkiye'nin ötekileştirilmeye çalışıldığı algısına yol açmış ve forumun Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. DAGF'nin, askeri alanın ötesinde ekonomik ve sosyal iş birliği sağlaması, üye ülkelerin toplam güçlerinin

arttırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum, foruma üye ülkelerin bölgesel güçlerini artırma potansiyeline katkı sağlamayı hedeflemektedir.

DAGF'nin kuruluşu ve işleyişi, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının yönetimi ve paylaşımı bağlamında bölgesel güç dengelerini etkileme potansiyeline sahiptir. Forumun enerji kaynaklarına erişim ve bu kaynakların pazarlanması konusunda üye ülkeler arasında iş birliği ve koordinasyon sağlaması, bölgedeki enerji politikalarının ve stratejilerinin yeniden şekillenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, DAGF'nin bölgesel iş birliği ve entegrasyon çabaları, üye olmayan ülkelerin bölgesel enerji denklemindeki konumlarını ve stratejik çıkarlarını etkileyebilir. Buna bağlı olarak Doğu Akdeniz'de, bölgesel güç dengelerinde yaşanan değişimler ve yeni ittifak yapılanmaları, Türkiye'nin dış politika stratejilerinde dış dengeleme yaklaşımını benimsemesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile stratejik bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" olarak adlandırılmış ve her iki ülkenin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırdığına değinilmiştir. Bu anlaşma, uluslararası hukukun temel prensipleri ve hakkaniyet ilkesi doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye ve Libya'nın Doğu Akdeniz'deki egemenlik hakları ve yargı yetkileri, karşılıklı çıkarlar ve adaletli bir yaklaşım gözetilerek belirlenmiştir (TRT Haber, 27.11.2020). Anlaşmanın amacı, iki ülkenin deniz yetki alanlarını net bir şekilde tanımlamak ve Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını koruma hedefi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye bölgede oluşan ya da oluşabilecek ittifaklara karşı bir dış dengeleme mekanizması olarak işlev görmüştür. Türkiye'nin bu adımını, Doğu Akdeniz'de kendisi aleyhinde gerçekleşen ve bölgedeki enerji kaynaklarına erişim noktasında yaşanan rekabetin bir yansıması olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bununla birlikte aynı zamanda Türkiye, bölgede güvenliğine yönelik tehditleri önleme ve çıkarlarını koruma konusundaki kararlılığını ve uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etme niyetini göstermiştir. Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginliklerin temelinde Yunanistan'ın ve GKRY'nin maksimalist deniz yetki alanları iddiası olduğunu ileri süren Türkiye, KKTC ve kendi hak ve çıkarlarına yönelik faaliyetlerinin bölgedeki barış ve istikrarın en önemli tehdidi olarak nitelendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 02.10.2021).

3.2.3. Coğrafi yakınlık

Bir önceki bölümde değinildiği üzere Stephen Walt, devletler yakın coğrafyasında bulunan devletin uzak mesafedeki devlete kıyasla daha büyük tehdit unsuru olarak algılandığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e en uzun kıyı şeridinde sahip olmasının yanında Yunanistan'a ve Kıbrıs adasına yakınlığı tehdidin boyutunu etkilemektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin tehdit algısını etkileyen faktör, Yunanistan'ın, Doğu Akdeniz'de Girit ve Rodos adalarının devamı olarak Kıbrıs adasının deniz yetki alanlarına kadar olan kısmı içine alan bölgenin kendi MEB alanında olduğunu iddia etmesidir. Bu hedef doğrultusunda bölge ülkeleriyle MEB anlaşmaları yoluna gitmiş ve bölge dışı devletlerin desteğini almaya

çalışmıştır. Bununla birlikte Yunanistan adalarında da deniz yetki alanları olduğunu ve bu sebepten bu adaların “ortay hat” esas alınarak karşı devletle sınırlandırma anlaşması yapılması gerektiğini ileri sürmektedir.

“Ortay hat” kavramını biraz değinmek gerekirse, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) bağlamında “ortay hat” kavramı, iki kıyı devleti arasındaki deniz sınırlarının tespit edilmesinde başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu metodoloji, karşılıklı kıyılardan eşit mesafede bir çizgi çizilmesi suretiyle, ilgili devletlerin deniz yetki alanlarının eşitlik ilkesine dayalı olarak paylaşılmasını hedeflemektedir. “Ortay hat” prensibi, özellikle doğal kaynakların varlığına bağlı olarak stratejik öneme sahip deniz alanlarındaki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılması süreçlerinde ön plana çıktığı görülmektedir (denizcilik.uab.gov.tr). Uluslararası hukukta, ortay hattın belirlenmesi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesin’ de açıklanmaktadır. Sözleşme, devletlerin sahilleri karşılıklı ya da bitişik ise kıyılar arasında kalan deniz alanının paylaşılmasında “ortay hat” esas alınarak sınırlandırılmaya gidilmesini öngörmektedir. Bu sayede devletler egemenlik haklarını ve deniz kaynaklarına erişim noktasında adil bir paylaşımın sağlanırken aynı zamanda potansiyel anlaşmazlıkları önlemeye yardımcı olacağı ifade edilmiştir (BM Enformasyon Merkezi UNIC,2001).

Türkiye, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (1982 BMDHS) hazırlık sürecinde aktif bir rol oynamıştır. Ancak, karasularının genişliğini düzenleyen 3. Madde, Bitişik Bölge’yi tanımlayan 33. Madde, adaların hukuki statüsünü belirleyen 121. Madde, kapalı ve yarı kapalı denizlere ilişkin düzenlemeler içeren hükümler ve “Karşılıklı ve Bitişik Kıyıları Olan Devletler Arasında Münhasır Ekonomik Bölge İle Kıta Sahanlığının Sınırlandırılmasına” dair bağlayıcı kararları içeren 74 ve 83. Maddelerdeki zorunlu prosedürler, Ege Denizi’nden kaynaklanan özel durumlar nedeniyle Türkiye’nin 309. Madde uyarınca çekince koymasını engellemiştir. Bu sebeplerden ötürü Türkiye, 1982 BMDHS’yi imzalamamıştır (Yaycı, 2019, s.35). Bununla birlikte, Türkiye 1982 BMDHS’nin bir tarafı olmamakla birlikte, sözleşmenin bazı hükümlerinin uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline geldiğini kabul etmekte ve bu hükümleri uygulamaktadır (Yaycı,2019,s.34). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de ve Ege’de Yunanistan’ın BMDHS’ni atıf yaparak ileri sürdüğü adalara tam yetki verilmesi yönündeki açıklamaları kendi egemenlik alanlarına yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır.

Yunanistan, 19 Ocak 2021 tarihinde aldığı bir kararla, İyon Denizi’nde karasularını genişletme kararının Girit Adası’na uygulanabileceğini duyurmuştur. Bu karar, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) adalara ana kara ile eşit haklar tanıyan hükümlerine dayanmaktadır ve Yunanistan bu hakkını saklı tuttuğunu belirtmiştir. Ayrıca, Girit Adası’nın karasularının genişletilmesi ile ilgili beyanların yanı sıra, adanın açıklarında ABD merkezli ExxonMobil şirketi ile iş birliği içinde yürütülen doğal gaz arama faaliyetleri de devam etmektedir. Başbakan Miçotakis, bu doğal kaynak arama çalışmalarının Girit Adası’nın güney ve güneybatısında gerçekleştirildiğini açıklamıştır (Acer, 01.01.2023). Çalışmanın teorik

çerçevesini oluşturan Stephen Walt'un "Tehdit Dengesi" teorisine göre, coğrafi yakınlık, devletlerin güvenlik algılamalarında önemli bir faktördür. Bu teori, bir devletin, kendi ana karasına yakın konumda bulunan ve potansiyel rakip veya düşman olarak görülen başka bir devlet veya adaların varlığını, güvenlik tehdidi olarak algılamasını öngörmektedir. Bu bağlamda Girit Adası'nın Türkiye'nin adaya en yakın olan İzmir iline uzaklığı 386 km'lik mesafesi göz önünde bulundurulduğunda (Haber7, 20.05.2023), Adanın Türkiye ana karasına olan coğrafi yakınlığı, bu teorik çerçevede Türkiye'nin güvenlik endişelerini tetikleyen bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin, Yunanistan'ın iddia ettiği münhasır ekonomik bölge alanlarının, Libya ile imzaladığı Deniz Yetki Alanları Anlaşması'yla çakıştığı yönündeki ifadeleri, bu güvenlik endişelerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, Yunanistan'ın ilan ettiği MEB alanlarının kendi egemenlik haklarını ihlal ettiğini ve bu girişimlerin, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de stratejik olarak önemli olan Antalya ve Mersin körfezlerine sıkıştırma amacı taşıdığını düşünmektedir. Bu durum, Walt'un teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin güvenlik algılamaları ve bölgeye yönelik stratejik tepkileri, coğrafi yakınlık faktörüne dayanmaktadır.

Bununla birlikte Yunanistan'ın, anakarasından 580 kilometre uzaklıkta yer alan Meis Adası ve Doğu Ege'deki diğer adalara, kendi en büyük amfibi kuvvetlerini ve Akdeniz'deki en büyük amfibi filosunu konuşlandırması, uluslararası hukuk açısından bazı soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Bu durum, Türkiye açısından 1923 Lozan Anlaşması ve 1947 Paris Anlaşması ile belirlenen gayri-askeri statüye aykırı olarak, söz konusu adaların askerileştirildiği yönünde yorumlanmaktadır (Bbcnewtürkçe,10.06.2022). Lozan Anlaşması'nda belirtilen gayri-askeri statü, adaların herhangi bir askeri yapılanma içermemesi gerektiğini öngörürken, Yunanistan'ın bu adalara askeri varlık yerleştirmesi, anlaşmanın ruhuna ve harfine uygun olmayan bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Midilli ve Sisam Adaları'na ABD menşeli zırhlı askeri araçların sevk edildiği, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait İHA'lar sayesinde tespit edilmiştir. Bu durum sonucunda Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Yunanistan Ankara Büyükelçisi'ni çağırarak protesto notası vermiş, aynı şekilde ABD'nin Ankara Büyükelçiliği ve Washington nezdinde de protesto notası ile karşılık verilerek olaya tepkisiz kalınmamıştır (TRT Haber, 26.09.2022).

Bu tür bir askerileştirme, özellikle Türkiye anakarasına sadece 2 kilometre uzaklıkta bulunan Meis Adası gibi stratejik konumlardaki adalar için geçerli olduğunda, bölgesel güvenlik dengeleri ve devletlerarası ilişkiler açısından önemli sonuçlar doğurabileceği açıktır. Bu doğrultuda Türkiye'nin ana karasına yakın konumda bulunan ve uluslararası anlaşmalar gereğince gayri-askeri statüde olması gereken adaların, Yunanistan tarafından askeri üs olarak kullanılması ve bu adalarda silah yığınakları yapılması, Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki güvenlik çıkarlarına yönelik ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu adaların egemenliği devredilmemiş olmasına rağmen, Yunanistan'ın askeri varlık göstermesi ve adacıkları fiilen işgal etmesi, Türkiye'nin bölgesel güvenliğini kuşatma girişimi olarak algılandığını söylemek

mümkündür. Bu nedenle Türkiye, bu adımları kendi güvenlik çıkarlarını tehdit eden bir gelişme olarak değerlendirmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri tarafından Yunanistan'ın Dedeağaç limanından başlayıp Roma'ya ardından Bulgaristan üzerinden Balkanlar ve Orta Avrupa'ya uzanan bir tatbikatın gerçekleştirileceği ifade edilmiş ve bu bağlamda Yunanistan'ın Dedeağaç limanına çok sayıda askeri mühimmatın sevki yapılmıştır (AA, 10-8.10.2021). Bu durum, Türkiye tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, Yunanistan'ın şu anda ABD'nin üssü konumuna getirildiğini ve Yunanistan'daki ABD üslerinin sayısının fazlalığının neyi amaçladığını sorgulamıştır. Bu durum, Türkiye açısından endişeyle takip edildiğini ifade etmiştir (AA, 12.11.2021). Bu sürecin devamında Rusya-Ukrayna savaşının başlamasının ardından Dedeağaç Limanı, ABD ve NATO için Rusya'ya karşı Ukrayna'ya silah aktarma merkezi haline getirilmiştir. Aynı zamanda ABD ve Yunanistan arasında yapılan Karşılıklı Savunma İş birliği Anlaşması maddelerince Girit adasında bulunan Suda Askeri Üssü'nün modernize edilmesini, Larissa Havalimanı'nın yenilenmesini, Valos ve Larissa arasında bulunan Stefanovikeio Hava Üssü'nün askeri açıdan güçlendirilmesini ve Dedeağaç Limanı'nın genişletilerek modern hale getirilmesini içermektedir (Özgür, 28.09.2022). Bütün bu anlaşma maddelerinin tamamının yerine getirildiği görülmektedir. Bu politikalara karşı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD'nin Yunanistan'daki 9 askeri üssünün Türkiye'yi hedef aldığını dile getirmiş ve bu üslerin Rusya'ya karşı kurulduğunun inandırıcı olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Yunanistan'ın 400 milyar Avro borcu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa ülkelerinin Yunanistan'a silah desteği, uçaklar ve helikopter desteğinde bulunması Türkiye tarafından kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur (Sözcü, 08.06.2022).

Bu durum, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesine ve tehdidi dengeleme stratejileri geliştirmesine neden olduğu görülmektedir. Türkiye'nin son dönemlerde bölgeye yönelik bu stratejik hamleleri, uluslararası hukukun ilgili maddeleri ve bölgesel güvenlik dengeleri çerçevesinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de ileri sürdükleri münhasır ekonomik bölge alanlarında başlattıkları hidrokarbon sondaj faaliyetleri, Türkiye'nin ve KKTC'nin egemenlik haklarını ihlal ettiği iddiasıyla bölgede artan bir gerginliğe yol açmıştır. Ülkelerin arasındaki coğrafi yakınlığı, bu tehdit algısının daha da güçlenmesine ve bölgesel güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Yunanistan ve Türkiye arasında, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir ikili anlaşmanın olmaması, iki ülke arasındaki ilişkilerde çözümsüzlüğü ve mevcut gerginliği daha da derinleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu durum, Stephen Walt'un coğrafi yakınlık unsuru ışığında incelendiğinde, devletlerin güvenlik politikalarının, algılanan tehditlerin büyüklüğü ve yakınlığına göre şekillendiğini öne sürmekteydi. Bu bağlamda, deniz yetki alanları üzerindeki anlaşmazlıklar, özellikle coğrafi olarak yakın olan devletler arasında, güvenlik endişelerini ve karşılıklı tehdit algılarını şekillendirebilmektedir. Buna bağlı olarak, devletlerin savunma ve

dış politika stratejilerinde değişiklik yapmalarına ve bölgesel güç dengesini korumak adına karşı önlemler almalarına neden olabilmektedir. Bu durum Stephen Walt'un tehdit dengesi teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümü bölgedeki diğer devletlerin politikalarına yönelik bir dengeleme çabası olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

3.2.4. Saldırgan güç

Walt'un ifade ettiği şekliyle geniş saldırı gücüne sahip devletler, askeri olarak zayıf devletlere kıyasla, ittifak oluşumlarını daha fazla teşvik eder. Özellikle, geniş saldırı kapasitelerinin varlığı, devletlerin acil olarak algıladıkları tehditleri dengelenmek amacıyla diğer devletlerle ittifaklar kurmalarını gerektirebilir (Walt, 1985, s.11-12). Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de 26-28 Ağustos 2020 tarihleri arasında, GKRY, Yunanistan, Fransa ve İtalya'nın ortaklaşa düzenlediği "Eunomia" adlı askeri tatbikat, Kıbrıs Adası'nın batı bölgelerinde icra edilmiştir (AA, 28.08.2020). Bu stratejik tatbikat, Doğu Akdeniz'de artan jeopolitik gerilimler ve bölgesel güvenlik ihtiyaçları bağlamında önemli bir yere sahip olmasının dışında Eunomia tatbikatının temel amacı, katılımcı ülkelerin deniz ve hava kuvvetlerinin operasyonel kapasitesini artırmak ve çok uluslu iş birliği mekanizmalarını güçlendirilmesini sağlamak şeklinde ifade edildiği görülmektedir (AA, 28.08.2020). Eunomia tatbikatının gerçekleştirilmesi, Türkiye açısından ana karasına yakın olan bir bölgede icra edilmesinin dışında bölge ülkeleri ve Türkiye'yi öncelikli tehdit olarak ifade eden GKRY ve Yunanistan'ın askeri varlığının ve savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi açısından kritik bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte tatbikata katılmış olan ülkeler arasında koordinasyon ve entegrasyonun artırılması, bu tatbikatın başlıca hedeflerinden biri olması, deniz ve hava kuvvetlerinin karşılıklı operasyonel uyumluluğunu ve taktiksel etkinliğini geliştirme amacını kapsamaması Stephen Walt'un "Saldırgan güç" unsuru bağlamında değerlendirildiğinde, bu tür bir askeri tatbikatın, Türkiye'nin KKTC'nin Garantörü olması hasebiyle bölgenin güvenliğine ve egemenliğine yönelik bir tehdit algılanmasını sağladığı açıktır. Walt'un teorisine göre devletlerin güvenlik politikalarının, algılanan geniş saldırgan güçlerin büyüklüğüne ve yakınlığına göre şekillendiğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Doğu Akdeniz'de özellikle Kıbrıs Adası çevresinde oluşan bir tehdit algısına karşı bölgesel güç dengesini korumak ve Kıbrıs Türk halkının ve kedisinin güvenlik çıkarlarını savunmak için, mevcut tehditlere uygun savunma ve dış politika stratejileri geliştirmeye yönelmiştir.

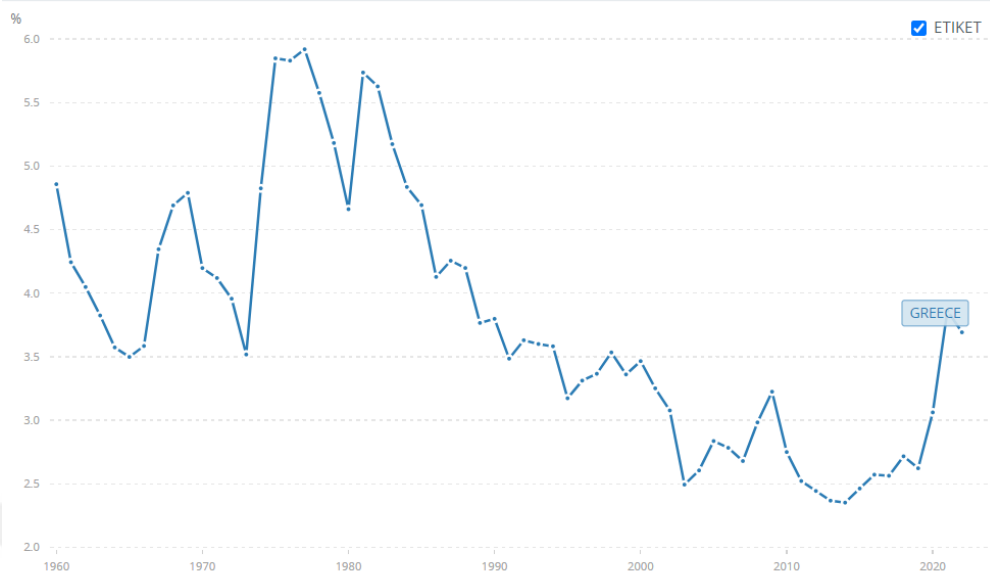
Sonuç itibarıyla, Eunomia tatbikatı, GKRY ve müttefiklerinin bölgesel güvenlik ve savunma alanındaki iş birliğini artırma, deniz ve hava kuvvetlerinin hazırlık düzeyini yükseltmek noktasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Fransız askeri uçaklarının tatbikat kapsamında GKRY'ne konuşlandırılması, Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye tarafından potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmekte ve bu durum, bölgesel güvenliğine yönelik tehdit oluşturması açısından kayda değer bir öneme sahiptir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un, Fransız uçaklarının konuşlandırılmasını 1960 Antlaşmalarına aykırı olarak

nitelendirmesi ve Doğu Akdeniz’de artan gerilime katkıda bulunan Rum-Yunan ikilisinin gerginliği tırmandırmasını teşvik ettiğini ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 26.08.2020). Bununla birlikte Doğu Akdeniz’de gerçekleştirilen birden fazla askeri tatbikat, bölgedeki güvenlik dinamiklerini ve devletlerarası iş birliğini ön plana çıkarmaktadır. GKRY’nin “Nemesis 2020” kod ismi verdiği tatbikat serisine Yunanistan, Fransa, Birleşik Krallık, ABD, İsrail, İtalya ve Mısır’dan 22 deniz ve 10 hava aracı ile özel şirketlere ait 6 geminin (Denizhaber,15.10.2020), katılımıyla yürütülen askeri tatbikatlar, savunma ve operasyonel iş birliğini pekiştirmek amacıyla düzenlenmektedir. Özellikle Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Yunanistan ve GKRY tarafından icra edilen ve ‘Medusa’ adı verilen ortak hava ve deniz tatbikatları, katılımcı ülkelerin savunma stratejilerini geliştirme ve bölgesel manevra kabiliyetlerini artırma hedeflerini taşımaktadır (Euronews,30.11.2020).

Bu tatbikatların amacına bakıldığında, katılımcı ülkelerin askeri manevra kabiliyetlerini güçlendirme niyetinde olduğu görülmektedir. Bu durum, özellikle Türkiye açısından birincil tehdit olarak görülen Yunanistan ve GKRY’nin askeri manevra kabiliyetlerini güçlendirmesi açısından önemlidir. Bölgedeki bu yöndeki gelişmelerin Türkiye ve KKTC’ye yansımaları Stephen Walt’ın Saldırgan Güç unsuru bağlamı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Yunanistan ve GKRY’nin askeri güçlerini pekiştirme çabalarının saldırgan bir güç unsuru olarak algılanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye’nin bölgesel güvenlik politikalarını şekillendirilmesi noktasında önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Yunanistan, yaşadığı ekonomik zorluklara rağmen 2021 yılında bütçesinde silahlanmaya ayırdığı payı beş katına çıkarmıştır. Bu politika izleyerek son 11 yılın en yüksek askeri harcama planına ulaştığı görülmektedir (Euronews, 16.12.2020). Son dönemlerde Doğu Akdeniz ve Ege’de Türkiye ile yaşadığı gerginlik nedeniyle askeri kapasitesini güçlendirmek amacıyla savunma bütçesini artırmaya yönelmiş olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte Dünya Bankası veri tabanında Yunanistan’ın askeri harcamaların gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) yüzdesi 2018 ile 2021 yılları arasında artışı Şekil.1.1. de görülmektedir.

Şekil.3.1. Yunanistan'ın Askeri harcamalar (GSYİH'nin yüzdesi)

Kaynakça: Data.worldbank.org, 2022

Bu bağlamda bölgedeki stratejik üstünlüğünü pekiştirmek için önemli yatırımlar hayata geçirmektedir. 2021 yılında, Yunanistan, Fransa'dan toplam değeri 3.3 milyar dolar olan 24 adet Rafale savaş uçağı satın almış, ayrıca 3 milyar dolarlık bir anlaşmayla 3 adet fırkateyn siparişi vermiştir (Acer, 01.01.2023). Bunun yanı sıra, ABD ile 89 adet F-16 savaş uçağının modernizasyonu için bir antlaşma imzalanmış ve İsrail'den ileri füze savunma sistemleri temin ettiği görülmektedir (Acer, 01.01.2023). Son dönemlerde Yunanistan'ın askeri harcamalarındaki artışın temel nedeni, Doğu Akdeniz'de Türkiye ile potansiyel olarak yaşanması muhtemel ani ve yoğun hava/deniz çatışmalarında stratejik noktalarda üstün vurucu güç kapasitesine ulaşmak ve özellikle hava kuvvetlerinin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası üzerinde etkin bir konuma ulaşmasını sağlamaktır (TRT Haber, 09.02.2024). Bu bağlamda Yunanistan'ın savunma politikalarının temelinde, askeri yeteneklerinin arttırılması ve bölgesel askeri kapasite üzerinde etkili olma çabası yatmaktadır. Bu stratejik çerçevede, Yunanistan hava ve deniz kuvvetlerinin operasyonel hazırlık seviyesini ve hızlı müdahale kapasitesini arttırmak amacıyla askeri envanterini güçlendiren teçhizatlar ile donatmaktadır. Ayrıca, askeri personelinin yetkinliğini arttırmak için bölgede çok sayıda devletin katılımıyla gerçekleştirilen askeri tatbikatlara aktif olarak katıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım, Yunanistan'a bölgesel güvenlik konfigürasyonunda önemli bir rol oynamasını ve potansiyel çatışma senaryolarında stratejik avantaj elde etmesi noktasında önemli bir imkan sağlayacağı açıktır. Yunanistan askeri kapasitesini artırma stratejisi, hem iç hem de dış dengeleme mekanizmalarını kullanarak gerçekleştirmektedir. 28 Ağustos 2020 tarihinde Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye ait

sismik araştırma gemisi Oruç Reis, ilan ettiği navtex bölgesinde 6 Yunan F-16 uçağı tarafından Türk jetleriyle yaklaşık 32 bin feet yükseklikte it dalaşına girmiş ve bu olay, bölgedeki gerginlikleri artıran bir durum olarak öne çıkmıştır. Ege Denizi'nde benzer olaylar daha sık yaşanmış olsa da Doğu Akdeniz'de bu denli bir gerilim ilk kez yaşanmıştır (Milliyet, 01.09.2020). Stephen Walt'un saldırgan güç bağlamında değerlendirdiğimizde, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki saldırgan tutumu, Türkiye'nin bölgedeki egemenlik alanlarını savunma ihtiyacını daha da öne çıkarmaktadır. Bu strateji çerçevesinde, Yunanistan'ın bölgedeki askeri gücünü artırması, Türkiye için ciddi bir tehdit algısına yol açmış ve Türkiye'yi bölgede dengelemek amacıyla ittifak oluşturma yönünde harekete geçirmiştir

2023 yılında, önceki yıllarda gerçekleştirilen askeri tatbikatlar Doğu Akdeniz'de tekrarlanmıştır (Sözcü,2023). Bu tatbikatlar, bölgesel güvenlik senaryolarına uygun olarak düzenlenmiş ve stratejik iş birliği olgusu içermektedir. Aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri'nin 26. Deniz Seferi Birimi personeli, Yunanistan ile 2023 ve 2024 yıllarında bir dizi eğitim faaliyeti gerçekleştirmiş ve bu eğitim kapsamında; operasyonel hazırlık, teknik bilgi alışverişi, muharebe yetkinliği ve özel operasyon planlaması gibi konuları kapsamaktadır. Söz konusu eğitimlerin amacı, Yunanistan'ın askeri kapasitesini artırmak olarak belirlendiği görülmektedir (NTV,2024). Bununla birlikte Yunanistan'ın Fransa'dan Rafale uçak alımı F-16'ların modernizasyonun sağlanması ve ABD'den F-35 alımları gerçekleştirdiği görülmektedir (TRT Haber, 09.02.2024). Bölgedeki bu gelişmeler, Türkiye, güvenlik perspektifinden değerlendirdiğinde, komşu bir ülkenin askeri kapasitesinin ve teknik yeteneklerinin Amerika Birleşik Devletleri tarafından geliştirilmesinin, potansiyel bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Türkiye'nin bu gelişmeleri, kendi güvenlik çıkarlarına yönelik bir risk olarak görmesi, bölgesel güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesinde etkili olmuştur.

3.2.5.Saldırgan niyet

Walt'un dediği gibi niyet algıları devletlerin ittifak tercihlerini değiştirebilmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasında dönüşüme sebep olan durumların başında, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın ifadesiyle geçtiğimiz yıllardan bu yana yaşanan gerginliğin nedenini Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin maksimalist politikaları olarak ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 02.10.2021).

Bu bağlamda Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu ile gerçekleştirdiği toplantı sonrası Türkiye'ye yönelik açıklamasında Doğu Akdeniz'in güvenliğini ve istikrarına karşı bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin bölgedeki son dönemdeki faaliyetlerini hukuk dışı olarak değerlendirirken Libya ile deniz alanları anlaşmasının geçersiz olduğunu söylemiştir (Yunanistan Başbakanlığı,16.06.2020). İsrail Askeri İstihbaratı (AMAN) 2020 yılı tahminler raporunda Türkiye'yi Cumhurbaşkanı

Erdoğan'ın "agresif politikaları" nedeniyle İsrail'in deniz çıkarlarına tehdit oluşturabilecek ülkeler listesine almış (Independent, 16.01.2020) aynı zamanda AK Parti'nin, Müslüman Kardeşler ile olan 'ittifakı' nedeniyle endişe yarattığını belirtmiştir. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde Türkiye, İsrail'e doğrudan bir tehdit algısı taşıyor olsa da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail ile ilişkilerini Filistin davası çerçevesinde sürdürmesi, ilişkilerin gergin bir şekilde devam etmesine yol açmıştır. Yunanistan ve İsrail'in Doğu Akdeniz'deki Türkiye'nin faaliyetlerine ortak bir tutum sergilemeleri, Türkiye'nin egemenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.

19 Ekim 2021 tarihinde Atina'da Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır arasında yapılan siyasi, askeri ve ticari zirve toplantılarının sonuç bildirgesine göre, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlığında Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tezlerine destek verildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler "yasa dışı" olarak nitelendirilmiş ve bu faaliyetlerin sonlandırılması çağrısında bulunulmuştur (State Information Service Your Gateway To Egypt,19.10.2021). Türkiye, gerçekleşen bu zirve toplantıları sonuç bildirgesine yönelik Dışişleri bakanlığınca yapılan açıklamasında; Türkiye'nin ve KKTC'nin dahil edilmediği işbirliklerinin başarıya ulaşamayacağını ve Libya ile imzalanan anlaşmayı yok hükmünde nitelendirmelerini iki ülkenin egemenliğine yönelik bir saygısızlık olarak değerlendireceğini vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 19.10.2021). Mısır'da yaşanan darbenin ardından Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin bozulması, Doğu Akdeniz'deki dengeyi değiştirmeye yönelik bir zemin hazırlamış gibi görünmektedir.

Bununla birlikte 2019 yılında, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ve Mısır başta olmak üzere İtalya, Ürdün ve Filistin enerji bakanlarının katılımıyla, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (DAGF) kurulması konusunda mutabakata varılmıştır ve 2021 yılında tüzüğün onaylanmasıyla forum, uluslararası örgüt statüsü kazandığına bir önceki bölümde değinilmiştir (Emgf,11.5.2021). Buna karşın, stratejik bir konuma sahip olan Türkiye'nin DAGF'ye dahil edilmemesi, aynı zamanda yukarıda değinildiği üzere forum üyesi ülkelerin Türkiye'ye karşı açıklamalarının ötekileştirilmeye çalışıldığı algısına yol açmış ve forumun Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. DAGF'nin, askeri alanın ötesinde ekonomik ve sosyal iş birliği sağlaması, üye ülkelerin toplam güçlerinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum, foruma üye ülkelerin bölgesel güçlerini artırma potansiyeline katkı sağlamayı hedefliyor oluşu da Türkiye'nin tehdit algılamasını büyük ölçüde etkilemektedir. DAGF'yi Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminde Türkiye'yi dışarıda bırakmayı amaçlayan ülkeler ve onlara destek veren müttefikler tarafından oluşturulan bir oluşum olarak nitelendirilmiş ve bu oluşumun bölgenin barışı ve iş birliğine hizmet etmekten uzak olduğu vurgulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı,16.01.2020).

Bununla birlikte coğrafi yakınlık da değinildiği üzere Türkiye anakarasına yakın adaların silahlandırılması noktasında Yunanistan'ın bunu Türkiye'den bir tehdit algıladıklarını öne sürerek meşrulaştırmaya çalışması Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar tarafından eleştirilmiştir. Hulusi Akar, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı şu anda herhangi bir saldırgan tutumu söz konusu olmadığını. Sorunun diyalog, uluslararası anlaşmalar, hukuk, teamüller ile çözülmesi gerektiğini dile getirilse de Yunanistan'ın her seferinde provokatif açıklamalarla Türkiye'nin barışçıl yaklaşımına gölge düşürdüğünü ifade etmiştir. Ancak ekonomik kriz yaşamış olmasına rağmen ekonomisindeki askeri harcamalara olan payı Yunanistan'ın arttırması Türkiye açısından saldırgan niyet olarak algılanmıştır. Bununla birlikte Yunanistan'ın EGEAYDAAK (Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar) konusunda sahip çıkmak gibi saldırgan bir tutum içerisinde olduğu Hulusi Akar tarafından vurgulanmıştır. Bu konuda Hulusi Akar, Yunanistan'ın Türkiye'yi tehdit olarak gördüğü yönündeki açıklamalarıyla hem gayri-askeri statüde olması gereken adaların silahlandırılmasını hem de EGEAYDAAK'lara sahip çıkmasını uluslararası alanda meşrulaştırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Yunanistan'ın ABD ve Fransa gibi birçok ülkeden askeri mühimmat alma yarışına girmiş olmasının bölgedeki sorunun çözümünü zorlaştıracağını ifade etmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanı, 27.07.2021).

Türkiye'nin tehdit algılamasını etkileyen faktörlerden biri, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un "kırmızıçizgiler" ifadesi gibi açıklamalardır. Bu konuya Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın cevabı ise şöyledir: Eğer Doğu Akdeniz'de bir "kırmızıçizgi" varsa, bu ancak Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin uluslararası hukuktan doğan haklarına dayanmaktadır. Eski emperyalist anlayışlarını haritalara çizgi çekerek belirleme dönemi artık geride kalmıştır. Ayrıca Macron'un açıklaması saldırgan bir niyet olarak değerlendirilmiş ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin meşru hak ve çıkarlarını cebren gasp etmeye teşebbüs eden herkesi caydırmaya gücünün yeteceği vurgulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 30.08.2020).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de tehdit algısını tetikleyen diğer bir olay ise Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İsrail, Mısır, Filistin, Ürdün, Fransa ve İtalya ile birlikte yer aldığı Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının boru hattıyla Avrupa pazarlarına taşınması için başlattığı East Med projesi kapsamında araştırmalar yapmaya başlaması sonrası gelişmiştir. Yunanistan'ın haritalama çalışması için kiraladığı Nautical Geo adlı araştırma gemisinin Girit'in doğusunda 16 Eylül-22 Eylül tarihleri arasında yapacağı bilimsel çalışmalar için, denizcilere duyuru anlamına gelen navtex ilan etmiş ve bu olay karşısında Türkiye, bu alanın bir bölümünün Türk kıta sahanlığını da kapsadığı gerekçesiyle karşı navtex yayımlamıştır. Buna bağlı olarak Yunanistan'ın tavrını "provokatif" olarak değerlendiren Türkiye, egemenlik alanına yönelik atılan bu adıma karşı gerekli önlemlerin alındığını vurgulamıştır (bbcnewstürkçe, 12.10.2021). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını göz ardı eden faaliyetlerde bulunmuşlardır. GKRY, aynı geminin adanın doğusunda faaliyetlerde bulunacağını duyurduktan sonra Türkiye, Oruç Reis sismik araştırma gemisini Anamur ile

Kıbrıs arasında kalan Türk kıta sahanlığındaki bir alanda çalışmalarını sürdürmesi için navtex ilanı ile göndereceğini açıklamıştır. GKRY ise yayınladığı karşı duyuruda, Türkiye'nin ilan ettiği alanın bir bölümünün kendi MEB'ini kapsadığını ifade etmiştir (bbcnewstürkçe, 12.10.2021). Türkiye ise karşı bir navtex daha yayımlayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iddialarını reddetti ve çalışmaların Türk kıta sahanlığında devam edeceğini bildirmiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını göz ardı eden faaliyetleri, uluslararası ilişkiler teorisyeni Stephen Walt'un "saldırgan niyet" kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye tarafından egemenliğine yönelik saldırı olarak algılanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin dış politika tercihlerini şekillendiren faktörlerden biridir. Walt'a göre, devletlerarasındaki ilişkilerde saldırı niyet, bir devletin başka bir devlete yönelik düşmanca veya istilacı bir tutum sergileme eğilimini ifade eder. GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları, deniz yetki alanları ve kıta sahanlığı konularında Türkiye'nin haklarını ihlal eden faaliyetleri, bu bağlamda saldırı niyet olarak yorumlanmıştır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını göz ardı eden tutumlarını Seville Haritası çerçevesinde ileri sürmektedirler. 12 Ekim 2020 tarihinde Oruç Reis'in Türkiye'nin MEB alanlarındaki faaliyetlerine karşı Yunanistan'ın yayınladığı navtex'e Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın cevabı ise şöyledir: Yunanistan'ın maksimalist deniz yetki alanı iddiaları hukuken geçersizdir, çünkü Seville Haritası AB ve ABD tarafından da kamuoyuna duyurulan bir şekilde geçerliliğini yitirmiştir. Ayrıca Yunan tarafının talepleri maksimalist nitelikte olduğu şeklindedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 12.10.2020). Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'deki dinamikler, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir dönüşümün yaşandığına zemin hazırlamıştır. Bölgedeki çeşitli unsurlar, Türkiye'nin deniz yetki alanları, enerji kaynakları ve egemenlik hakları konusundaki politika tercihlerini yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur.

3.2.6. Karşılıklı bağımlılık

Stephen Walt'un "Tehdit Dengesi Teorisi" devletlerin tehdidi nasıl algıladıklarına dayanmaktadır. Ancak bu algılar subjektif olabileceği gibi farklı devletlerce değişkenlik gösterebilir. Bu konuyu Robert O. Keohane, devletlerin tehdit algılarında nesnel gerçeklerin yanı sıra algılar hakkında daha fazla bilginin gerektiğini ve bu yüzden Tehdit Dengesi Teorisi'nin kendi başına nispeten az teorik güce sahip olduğu noktasında eleştirmektedir (Keohane,1988,s.171-172). Tehdit Dengesi Teorisi, sadece askeri gücü ve tehditleri ele almaktadır. Diğer faktörleri (ekonomik, kültürel diplomatik) göz önünde bulundurmaz. Bu nedenle dünyada daha karmaşık bir denge olduğunu ön planda tutmamakla eleştirilmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikası son yıllarda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün arkasındaki faktörler arasında ekonomik unsurların yanı sıra kimlik oluşumu ve lider algısının etkisi de bulunmaktadır. Ancak Tehdit Dengesi Teorisi,

bu faktörleri yeterince açıklamamaktadır. Bu nedenle, çalışmada İnşacılık ve Neoliberalizm teorileri bu boşluğu doldurmak için kullanılmıştır. Birinci bölümde değinildiği üzere Neoliberalizm, askeri gücün uluslararası ilişkilerde her zaman merkezi bir rol oynamadığını, insan hakları ve ekonomik meselelerin de eşit derecede önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Robert Keohane ve Joseph Nye, ileri sürdüğü “Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Teorisi” çerçevesinde ekonomik çıkarlar, devletlerin dış politikalarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu vurgulamıştır (Keohane ve Nye, 2012,s7).

Bu bağlamda Türkiye, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarına yönelik ilgisi hem ekonomik güvenliğini sağlamayı hem de enerji kaynak çeşitliliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Coğrafi konumu, Türkiye’yi bu bölgede önemli bir aktör haline getirirken enerji üssü olma hedefi çerçevesinde çeşitli boru hattı projelerini hayata geçirmesini sağlamıştır. Bu projeler, çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye hem kendi enerji ihtiyacını karşılamayı hem de Avrupa Birliği ülkelerinin enerji taleplerine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye’nin enerjide milli kaynaklara yönelme hedefi doğrultusunda Doğu Akdeniz’de sismik arama faaliyetleri yürütüyor olsa da, deniz yetki alanları ve MEB sorunu ülkeler arasında rekabet alanı oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasında yaşanan deniz yetki alanları sorunu nedeniyle bölgedeki enerji kaynaklarından faydalanmasını zorlaştırdığına dair ayrıntılara çalışmada yer verilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’nin enerjide merkez ülke olma hedefi ile çelişen bir durum olarak, Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun kurulmuş olması ve bu forumun temel amacının bölgeden çıkarılacak doğal gazın Avrupa pazarına taşınması olduğu görülmektedir. Bu faktörleri göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını korumak için izlediği politikada bir dönüşüm gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Türkiye, Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını korumak amacıyla Libya ile deniz yetki alanları anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın temelinde, ekonomik çıkarların yanı sıra kıta sahanlığı haklarının korunması yatmaktadır. Neoliberalizm bağlamında bu gelişmeyi değerlendirdiğimizde, devletlerin komşu devletlerin kazanımlarından ziyade kendi uluslararası konumlarını güçlendirmeyi amaçladığını gözlemleyebiliriz. Bu çerçevede, devletler kendi ekonomik çıkarlarını korumak ve uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmek için stratejik ittifaklar kurarlar. Türkiye ve Libya arasındaki deniz yetki alanları anlaşması da bu bağlamda ele alınabilir. Bu ittifakın sürdürülebilirliği, karşılıklı fayda sağlama üzerine inşa edilmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarına erişim hakkını güvence altına alırken, Libya da kendi deniz yetki alanlarını koruma fırsatı bulmuştur. Neoliberalizm, uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın vurgulandığı bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, devletler ekonomik çıkarlarını korumak için iş birliği yapmalıdır. Türkiye, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarına yönelik politikalarında bu çerçeveyi göz önünde bulundurmıştır. Bu nedenle iki ülkenin bu anlaşma sayesinde kazançlı çıkması, ittifakın uzun ömürlü olmasını sağlayacaktır.

Buna göre Türkiye ve Libya arasındaki anlaşma, hem bölgesel hem de küresel düzeydeki politikaların bir yansımasıdır. Neoliberalizm'in perspektifinden bakıldığında, devletlerin kendi çıkarlarını koruma ve uluslararası arenada güçlenme amacıyla stratejik adımlar attığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye Doğu Akdeniz'deki ekonomik çıkarlarını korumak için Libya ile ittifak kurma yolunu tercih etmiştir.

3.2.7. Kimlik ve söylem

İnşacı yaklaşıma göre, kimlik devletlerin çıkar tanımlarını, tehdit algılarını ve tercihlerini şekillendiren önemli bir faktördür. Aynı zamanda devletlerin tehdit algıları ile kimlik algıları arasında paralellik gözlenmektedir (Rumelili, 2021, s. 159). Bu bağlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasındaki dönüşüm, ekonomik unsurların yanı sıra kimlik ve lider algısının etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, Türkiye'nin bölgesel politikasındaki değişimin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye, coğrafi yakınlığına rağmen Azerbaycan'ı dost ülke olarak görürken; Yunanistan'a farklı bir perspektifle yaklaşmaktadır. Bu farklılık, kimlik algısıyla yakından ilişkilidir. Türk toplumunda ve karar alıcılarında tarihsel Yunanistan algısı, dış politika kararlarını etkilemektedir. İki ülke arasındaki ideolojik ve tarihsel miras algıları, Türklerin Yunanlıları ve Yunanlıların da Türkleri "öteki" olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu algılar, ikili ilişkilerin gelişiminde önemli bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, Türk karar alıcılar, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz ve Ege'deki politikalarını maksimalist bir şekilde değerlendirmekte ve Yunanistan'ın bölgede barışı değil çatışmayı istediğini ileri sürmektedirler (T.C. Cumhurbaşkanlığı 04.11.2018). Bu yaklaşım, Türkiye'nin toplumsal kimlik oluşturmaya da katkı sağlamaktadır.

İkinci bölümde değinildiği üzere Türkiye-İsrail ilişkileri, temel olarak Filistin-İsrail ilişkilerinin dinamikleri etrafında şekillenmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail'in Filistin halkına yönelik zulmüne karşı net bir tavır sergilemiş ve İsrail'in Filistin'in egemenliğini ve uluslararası hukuku hiçe sayan yeni işgal ve ilhak planlarından vazgeçmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye, bu konuda göz yummayacağını açıkça ifade etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı.05.2020).

Birinci bölümde ifade edildiği üzere, İnşacı yaklaşıma göre dil ve söylem, kalıplaşmış anlam yapıları ve ifade normları içermektedir. Bu normlar, gerçeklik algısının oluşumunda kritik bir rol oynamaktadır. Egemen veya hakim söylemler, bu kalıplaşmış kurallar ve normlar çerçevesinde gerçekliği ve bireylerin kimliklerini inşa ederken, bu normların dışına çıkan tanımlamalar, ifade ve iletişim eylemini güçleştirmektedir (Rumelili, 2021, s. 158-157). Bu bağlamda, karar alıcıların söylemleri, ittifak oluşumunu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Devlet liderleri, kamuoyuna yönelik yaptıkları açıklamalarla diğer devletlerle ilişkilerini şekillendirebilmektedir. Türk karar alıcıların söylemleri ve Türk halkının sessiz kalmaması, ikili ilişkilerin gelişimini engelleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada belirtildiği üzere, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" toplantısına Filistin hükümetinin katılımı, Türkiye'nin dış politika stratejisini sorgulamaya itmiştir (Sözcü, 2019). Bu süreçte

İsrail ile diplomatik ilişkilerin tekrar canlandırılması için adımlar atılmamaya başlandığına değinilmiştir. Ancak İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde Filistin meselesi katalizör görevi görmüş, özellikle İsrail'in 7 Ekim 2023 tarihinde Filistin'e savaş açması sonrası karar alıcıların İsrail'e yönelik söylemleri ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.

Bununla birlikte Türkiye; Mısır ilişkileri, Mısır'da yaşanan darbe girişimi sonrasında önemli bir dönüşüm yaşadı. AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, darbenin Müslüman Kardeşler hareketini hazmedemeyenlerce düzenlendiğini ileri sürmesi; (Bbcnewstürkçe,04.07.2013) aynı şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Sisi'nin zalim olduğu yönünde söylemleri (TRT Haber,26.06.2019) Mısır ile ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Bu durum, Doğu Akdeniz'deki stratejik dinamikleri de etkiledi. Mısır ve İsrail ile ilişkilerin bozulması, Türkiye'nin bölgede oluşturulan ittifakların dışında kalmasına neden oldu. Özellikle Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na dahil edilmeme durumu, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki konumunu olumsuz etkilemiştir. İnşacılık yaklaşım bağlamında değerlendirildiğinde karar alıcıların söylemleri ve kimlik siyaseti Türkiye'nin dış politika kararlarını ve bölgedeki ittifak dengelerini şekillendirdi. Bu nedenle Tehdit Dengesi Teorisi, Neoliberalizm ve İnşacılık yaklaşımı gibi faktörler de bu dönüşümün arkasındaki sebepleri analiz etmek için önemli bir zemin oluşturmaktadır.

3.3.Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Geleceği İçin Öneriler

Türkiye, konut, sanayi ve birçok alanda ısınma ve elektrik üretiminde genellikle fosil yakıtlara dayalı enerji kaynaklarını kullanmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye, tespit edilmiş fosil kaynakları enerji ihtiyacını yeterince karşılayamamaktadır. Bu nedenle Türkiye, enerji ihtiyacının çoğunu ithal kaynaklardan karşılamak zorunda kalmaktadır. Fosil enerjiye olan bu dışa bağımlılık, ülkenin enerji politikalarını etkilemektedir. Türkiye'nin enerji stratejisinin temelinde de kaynak çeşitlendirmesi bulunmaktadır. Bu politika çerçevesinde Türkiye milli kaynaklara yöneldiğini yukarıda değinilmişti bu sebepten 2000'li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte Türkiye yönünü Doğu Akdeniz'e çevirmiş ve kendi egemenlik alanlarında milli kaynakların araştırılması ve kullanılması perspektifiyle araştırma çalışmalarına başlamıştır. Ancak Türkiye'nin sismik arama çalışmaları yürüteceği sahaların Yunanistan'ın kendi deniz yetki alanlarında olduğunu söylemesi, bölgedeki tansiyonu yükseltmiş ve iki ülke arasında gerginlik devam etmiştir. İki ülkenin son dönemlerde yaşıyor olduğu ekonomik kriz hali göz önünde bulundurulduğunda, bölgedeki enerji kaynakları hem kendi iç pazarlarında hem de dış pazara satışında iki ülke için bölgeyi vazgeçilmez unsur haline getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin 2000'li yıllardan bugüne dış politika vizyonunda dile getirdiği "enerjide bölgesel ticaret merkezi olma hedefi" (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Buna bağlı olarak Türkiye, Doğu Akdeniz gazının Avrupa pazarına aktarımında ilk öncelikli aktör olarak öne çıkması gerektiğini düşünmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini dış politika hedefini

aynı zamanda ulusal çıkarlarını göz ardı etmeden ılıman bir politikada sürdürmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'nin dış politikasında ilkeli bir bakış açısıyla hareket etmesi Mısır'daki darbe sonrası es-Sisi yönetimiyle ilişkilerin bozulmasına zemin hazırlamış. Türkiye'nin içerisindeki Müslüman kesimin varlığı ve hükümetin İslami kimliği öne çıkarır söylemleri hasebiyle Filistin davası olarak nitelendirilen İsrail'in Filistin halkına yönelik zulmüne karşı İsrail-Türkiye ilişkilerinde Filistin katalizör görevi görmüştür. Buna bağlı olarak İsrail-Türkiye ilişkileri kaygan bir zeminde ilerleme kaydetmeye çalışmışsa da uzun soluklu iyi ilişki sürdürülemediğine değinilmişti.

Türkiye'nin bölge ülkeleriyle arasındaki anlaşmazlığın yaratmış olduğu boşluğu, Yunanistan ile GKRY doldurmuş ve Doğu Akdeniz'de İsrail ve Mısır ile MEB anlaşmaları imzalayıp Türkiye'nin Akdeniz'den alacağı payı en aza indirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Türk karar alıcıların sert söylemleri Türkiye'ye yarar sağlamaktan daha çok Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hareket alanını kısıtlamakta bununla birlikte uluslararası alanda Türkiye'nin çatışmacı olarak nitelendirilmesine zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda KKTC'nin uluslararası tanınırlığının olmayışı Türkiye'nin GKRY'nin sondaj faaliyetlerini engellemesi sonucu Avrupalı ülkelere tepkiyle karşılanmasına yol açmış Türkiye'nin AB üyeliğinde Kıbrıs sorununun çözümü en büyük engel olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum Türkiye'nin izlemiş olduğu politikanın yansıması olmakla birlikte Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı yürütmüş olduğu politikanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında Suriye'de yürütmüş olduğu askeri operasyonları, Libya'daki askeri varlığı ile Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin egemenlik alanlarında sismik arama yapan Yunanistan'a ait gemilerin Türk savaş gemilerinde engellenmesi başta Yunanistan olmak üzere bölgedeki diğer aktörlerce Türkiye'nin dış politikasında militarist bir politika yürüttüğü şeklinde algılanmasına yol açmıştır. Bu durum Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ikili ve çok taraflı işbirliklerine dahil edilmemesine zemin hazırlamıştır. Türkiye, bölgede kendisi aleyhinde oluşan ittifaklar sonucunda yalnızlaştırılmaya çalışılsada bölgede önemli bir aktör olduğunu Libya ile deniz yetki alanları anlaşması imzalaması ile göstermiştir. Ancak Türkiye Doğu Akdeniz'de Libya ile yapmış olduğu anlaşmaya benzerini Lübnan, İsrail ve Mısır ile imzalaması gerekmektedir. Böylece Yunanistan'ın ileri sürdüğü seviile haritasına ve Türkiye'nin Akdeniz körfezine sıkıştırılma planına karşı bir adım atılmış olacaktır.

Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı ambargo, Avrupa'yı enerji kriziyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu zorlu durumu aşmak amacıyla, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tedarikçisi ülkelere LNG ithalatına yönelik Avrupa, enerji ihtiyacını etkin bir şekilde karşılamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, enerji ticaretinde merkez ülke olma vizyonu doğrultusunda petrol ve doğal gaz boru hatları ile doğal gaz depolama tesisleri ve LNG tesisleri gibi altyapı yatırımlarını hayata geçirmiştir (TRT Haber, 08.12.2023). Türkiye'nin bu alandaki yatırımları, Avrupa'nın LNG ihtiyacını karşılamada etkili bir alternatif sağlayabilir. Bu

nedenle Türkiye, Avrupa'nın LNG ihtiyacını karşılamak için önemli bir rol oynamalı ve AB'nin Rusya'nın gazına alternatif arayışında öncü bir konumda bulunmalıdır. Sonuç olarak, Türkiye'nin enerji altyapısı ve stratejik konumu, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. AB'nin Rusya'nın gazına alternatif arayışında Türkiye'nin liderlik rolü, hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli olabilir. Ancak bu yatırımların en iyi şekilde değerlendirilmesi için Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de oluşan ittifakların dışında kalmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye açısından bölgesel iş birliği ve diplomasi önemli bir rol oynayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma Türkiye'nin 2018 ile 2021 yılları arası Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki dönüşümün sebebini tehdit dengesi teorisi bağlamında iki alt araştırma sorusu çerçevesinde incelemiştir. 2018 yılı ile 2021 yılları arasında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasındaki sert güç temelli dönüşüm yaşanmasının sebepleri nelerdir? Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Libya ile ittifak kurmaya iten argüman nedir? Bu konuda güç dengesi mi tehdit dengesi mi etkili oldu? Bu iki alt başlığa verilen cevap ise 2018 ile 2021 yılları arasından Doğu Akdeniz'de oluşan ittifaklar ve askeri tatbikatların yapılması Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasını büyük ölçüde etkilemiştir ve Yunanistan'ın ABD başta olmak üzere Avrupalı müttefiklerince askeri, siyasi vb yönden destek görmesi Türkiye'nin tehdit algısını önemli ölçüde arttırmış olduğudur. İlk alt araştırma sorusu çerçevesinde yapılan araştırma sonucunda 8 Şubat 2018 yılında GKRY'nin ilan etmiş olduğu araştırma sahasında araştırma yapmak üzere İtalyan ENI şirketinin bölgede araştırma yapmasının Türk Deniz Kuvvetlerince engellenmesi ile oluşmuştur. GKRY'nin ilan etmiş olduğu sahanın Türkiye'nin deniz yetki alanlarıyla çakışıyor olmasıyla birlikte coğrafi yakınlık unsuru bağlamında Türkiye'nin egemenlik alanlarına yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır. Bununla birlikte GKRY'nin KKTC halkının haklarını gasp eder şekilde tek taraflı olarak MEB ilanında bulunup ada etrafında şirketlere ihaleye verdiği deniz alanlarında KKTC 'halkının haklarını garantör ülke sıfatıyla ve KKTC ile imzalanmış olunan anlaşma gereğinde haklarını korumak üzere bölgede pozisyon aldığı görülmektedir. Bir diğer konu ise 2018 yılında Barbaros Hayrettin Paşa gemisinin, Antalya açıklarında sismik araştırma yapacağını navtex ilan ederek duyurması sonrası, Yunan Nikiforos Fokas adlı firkateyn tarafından Türk gemisi engellenmeye çalışılmış, bu girişim gemiye refakat eden Türkiye'ye ait savaş gemileri tarafından önlenmiştir. Bu durum bir devletin diğer devletten algıladığı tehdidi etkileme eğiliminde olan coğrafi yakınlık unsuru bağlamında Türkiye'nin Yunanistan ile sınırdaş olmasından dolayı algılanan tehdit seviyesi artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte 2020 yılında Yunanistan, İtalya, Fransa ve GKRY'nin ortak gerçekleştirdikleri askeri tatbikat saldırgan güç bağlamında değerlendirildiğinde Yunanistan ve GKRY'nin saldırgan güç unsurlarının geliştirilmeye çalışılması Türkiye'nin tehdit algısını etkilemiştir. Yunanistan'ın İsrail, Mısır, Fransa ve ABD ile askeri iş birliğini öngören anlaşmalar imzalaması bununla birlikte Fransa ve ABD'den satın alınan uçaklar göz önünde bulundurulduğunda Yunanistan toplam gücünü arttırmaya yönelik adımlar attığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda Yunanistan'ın Ege ve Doğu Akdeniz'de en çok sorun yaşadığı ülke olarak Türkiye'ye yönelik bir toplam güç artırımını sağlandığını söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak Yunanistan'ın Türkiye, anakarasına 2 kilometre uzaklıkta bulunan Meis Adası'na ve Doğu Ege adalarına Yunanistan'ın en büyük amfibi kuvvetini ve Akdeniz'in en büyük amfibi filosunu yerleştirmesi 1923 Lozan Anlaşması ve 1947 Paris Anlaşması'nı kapsamında gayriaskeri statüde olması gereken adaların ihlali coğrafi yakınlık değişkeni çerçevesinde incelendiğinde Türkiye'ye sınırdaş olan adaların silahlandırılması

Türkiye açısından tehdidi maksimum seviyeye çıkarmaktadır. Türkiye'nin dış politika hedeflerinden biri de artan enerji talebi ve jeopolitik konum avantajını kullanarak "enerjide merkez ülke" olma hedefi doğrultusunda önemli doğal gaz boru hattı projeleri geliştirirken enerji ticaretinde merkez ülke konumuna gelmek istemekte bu doğrultuda Doğu Akdeniz'deki gazın Avrupa pazarına aktarımında ülke alt yapısının uygun olduğunu ifade etmektedir. Ancak bölgedeki gazın Avrupa pazarına aktarılması noktasında hayata geçirilmek istenen "East-Med" projesi, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk halkının dâhil edilmemesi, bölgedeki jeopolitik ilişkileri karmaşık hale getirmiştir. Bu durum Türkiye'nin, enerji ticaretinde merkez ülke olma politikasıyla ters düşmüştür. Bununla birlikte ikinci alt araştırma sorusu Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Libya ile ittifak kurmaya iten argüman bağlamında incelendiğinde Doğu Akdeniz'de siyasi, askeri ve ekonomik ittifakların oluşması ve bu ittifaklara Türkiye'nin dahil edilmemesi, Türkiye tarafından yalnızlaştırılma stratejisi olarak algılanmıştır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'deki karşıt ittifakları dengelemek amacıyla Türkiye, Libya ile MEB anlaşması imzalamıştır. Türkiye Doğu Akdeniz'de egemenlik haklarını koruma politikası doğrultusunda uluslararası hukuk girişimlerinde bulunurken, sismik araştırma faaliyetleri ile bölgedeki egemenlik alanına yönelik tehditleri önlemeye yönelik askeri görünürlüğü arttırıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun sebebi olarak bölgede kendi aleyhinde oluşan ittifak girişimleri olduğu görülmektedir.

Çalışmada görüldüğü üzere coğrafi yakınlık, toplam güç, saldırı gücü, saldırgan niyet unsurları bağlamında Türkiye'nin 2018 ile 2021 yılı Doğu Akdeniz'e yönelik algıladığı tehdidin boyutunun yüksek olduğu düşünülebilir. Türkiye Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırılmıştır. Bunun sebebi de Türkiye'nin AB, ABD, Fransa, İsrail ve Mısır ile gergin ilişkilerinden kaynaklanmıştır. Türkiye'de iktidarda olan AKP hükümetinin kimlik temelli söylemleri Mısır'da gerçekleşen darbe girişimi sonrası iktidara gelen es-Sisi'ye yönelik açıklamaları doğrultusunda ilişkiler bozulmuş, Türkiye'de artan siyasal İslam'ın etkisiyle İsrail ile ilişkiler normalleşmemiştir. Bununla birlikte bölgede Türkiye'nin dahil edilmediği bir Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması Türk karar alıcıları tarafından eleştirilmiş ve bölgesel barışın tesisine hizmet etmeyeceği çünkü bölgede en uzun kara sınırına sahip ülke olan Türkiye'nin forumda yer almaması bunun göstergesi olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte Türkiye, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda Filistin'in yer almasına karşı bu zamana kadar uyguladığı ilkeli dış politikasını sorgulamıştır.

AB'nin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sismik arama çalışmalarını caydırmak amacı doğrultusunda Türkiye'ye karşı yaptırım kararı alması gündeme getirilmiş ve Yunanistan ile Türkiye arasında başlayan görüşmeler ve Türkiye'nin 2021 yılı sonrası Doğu Akdeniz'deki sismik araştırmalarını durdurması sonrası yaptırım kararı askıya alınmıştır. Bunun dışında liberalizmin ileri sürdüğü karşılıklı bağımlılık çerçevesinde değerlendirildiğinde ise askeri, ekonomik veya diğer alanlarda birbirine bağımlı olan devletler, ittifak oluşturma eğiliminde olduğu ifade edilmişti. Bu doğrultuda aynı ideolojiye sahip olmayan devletlerin Doğu Akdeniz Gaz Forumu çerçevesinde ittifak oluşturmalarını açıklarken. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik

dış politikasını da ekonomik karşılıklı bağımlılık şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Bu bağımlılık, devletlerin birbirlerine olan güvenini artırabilir ve ittifak oluşumunu teşvik edebilir. Bu genel görünüm çerçevesinde bu çalışmada Doğu Akdeniz'e yönelik Türkiye'nin 2018 ile 2021 yılları arasındaki sert güç temelli bir dış politika uygulamasının temel sebebi Stephen Walt'un 4 unsuru bağlamında değerlendirildiği üzere Türkiye tehdit algısına karşı bir dengeleme yoluna gitmiştir. 2021 yılı sonrasında Türkiye'nin Yunanistan ve Mısır ile ilişkilerini çatışmacı ve rekabetçi yapısından sıyrılarak iş birliği sağlamaya çalıştığı ve bu iş birliğinin devam ettirilmeye çalışılacağı iddia edilebilir. Buna bağlı olarak Türkiye'nin politika tercihleri, Mısır ve Yunanistan'daki karar alıcılar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, mevcut diyalog sürecinin önemi artmaktadır. Sonuç olarak Türkiye bölgedeki iş birliğinin temini için adımlar atması Doğu Akdeniz'de oluşan ittifaklardan kendisine yer bulma amacı doğrultusunda gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

Altunışık, M. B. (2011). Turkey As A Mediterranean Power. Turkey: Reluctant Mediterranean Power İçinde S. 7-20. Mediterranean Paper Series, The German Marshall Fund Of The United States. All Rights Reserved.

Avcı, H.İ. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. Journal of Diplomatic Research, (3)1,s.1-22.

Algür, B.(2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. Anadolu Stratejisi Dergisi. s.55-70.

Akarçay, E.İ.(2021). Büyük Güçler Rekabetinin Gölgesinde Doğu Akdeniz. Arı. T. ve Caşın. H.M.(Ed.) Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İstanbul: İdeal Yayıncılık, s.215-238.

Aydın, A.(2019). Rusya'nın Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası. Ortadoğu Uluslararası Siyaset Dergisi Analiz, (10)89, s.30-33.

Akman, M.(2018). Lübnan'da ilk petrol ve doğal gaz sözleşmesi imzalandı. Erişim Tarihi:28.04.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-ilk-petrol-ve-dogalgaz-sozlesmesi-imzalandi/1059114>

Avan, A.E.(2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı. Avrasya Etütleri Dergisi, s.91-118.

AA, (2019). Rusya, en sıcak denizler ve Ortadoğu. Erişim Tarihi:12.05.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rusya-en-sicak-denizler-ve-ortadogu/1383721>

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu,(2022). Libya/Türkiye: AB Sözcüsünün hidrokarbon anlaşmasına ilişkin açıklaması. Erişim Tarihi:29.04.2024.

https://www.eeas.europa.eu/delegations/turkey/libyat%C3%BCrkiye-ab-s%C3%B6zc%C3%BCs%C3%BCn%C3%BCn-hidrokarbon-anla%C5%9Fmas%C4%B1na-ili%C5%9Fkin-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1-tr?s=230&page_lang=tr

AA.(2024). NATO'nun Denizaltı Savunma Harbi Tatbikatı "Dynamic Manta 2024" Başladı. Erişim Tarihi:29.04.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/natonun-denizalti-savunma-harbi-tatbikati-dynamic-manta-2024-basladi/3149211>

AA,(2018), Lübnan'da İlk Petrol ve Doğal gaz Sözleşmesi İmzalandı. Erişim Tarihi:25.04.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-ilk-petrol-ve-dogalgaz-sozlesmesi-imzalandi/1059114>

Avcı, H.İ.(2021). Doğu Akdeniz'de Enerji Sorununun Bölgesel Güvenlik Ortamına Etkilerinin Analizi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi.

AA,(2022). İsrail Hükümeti Lübnan İle Deniz Sınırı Anlaşmasını Onayladı. Erişim Tarihi:23.04.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-hukumeti-lubnan-ile-deniz-siniri-anlasmasini-onayladi/2722181>

AA,(2024). Türk-Yunan İlişkilerinde Bahar Dönemi Mi? Erişim Tarihi:14.05.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turk-yunan-iliskilerinde-bahar-donemi-mi/3215415>

AA,(2021). Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İstikşafi Görüşmelerin 61. Turu Yapıldı. Erişim Tarihi:14.05.2024.<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ve-yunanistan-arasindaki-istikşafi-gorusmelerin-61-turu-yapildi/2122252>

AA, (2020). Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan, Fransa ve İtalya'nın Ortak Deniz Ve Hava Tatbikatı Tamamlandı. Erişim Tarihi:04.06.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibris-rum-kesimi-yunanistan-fransa-ve-italyanin-ortak-deniz-ve-hava-tatbikati-tamamlandi/1956712>

AA, (2021). Türkiye'nin Ev Sahipliğindeki 'Doğu Akdeniz-2021 Davet Tatbikatı' Başladı. Erişim Tarihi:04.06.2024<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-ev-sahipligindeki-dogu-akdeniz-2021-davet-tatbikati-basladi/2409757#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%20ev%20sahipli%C4%9Finde%2C%20T%C3%BCrk,TCG%20Bayraktar'da%20brifing%20verildi>

AA, (2021). ABD'den Dedeğaç Limanı'na Geniş Çaplı Askeri Sevkiyat Bekleniyor. Erişim Tarihi: 01.07.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-dedeagac-limanina-genis-capli-askeri-sevkiyat-bekleniyor/2395436>

Aydın, D. (2021). Örnek Olay Çalışması Nedir? Özellikleri Nelerdir? Nelere Dikkat Edilmeli? Erişim Tarihi:23.05.2024<https://www.sosyologer.com/ornek-olay-calismasi-nedir/>

Acer, Y. (2023). 2022'de Türk-Yunan Sorunlarına Dair Gerilimler ve 2023 Projeksiyonu. Kriter Siyaset, Toplum ve Ekonomi Dergisi. (7),75.Erişim Tarihi:06.06.2024 <https://kriterdergi.com/dis-politika/2022de-turk-yunan-sorunlarina-dair-gerilimler-ve-2023-projeksiyonu>

AA, (2020). Göçmenler Avrupa Yolunda: Türkiye Kapıları Neden Açtı? Erişim Tarihi:10.06.2024 <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/gocmenler-avrupa-yolunda-turkiye-kapilari-neden-acti/1754700>

AA, (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yunanistan, Amerika'nın Bir Üssü Durumuna Gelmiştir. Erişim Tarihi:02.07.2024<https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-yunanistan-amerikanin-bir-ussu-durumuna-gelmistir/2418251>

BOTAŞ,(2024). <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/ham-petrol/13>

Bbcnewtürkçe,(2020). Doğu Akdeniz: Kıbrıs, Yunanistan, İtalya ve Fransa'nın deniz tatbikatı hakkında neler biliniyor? Erişim Tarihi: 06.06.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53920261>

Bbcnewtürkçe, (2020). Doğu Akdeniz: Türkiye Girit Adası'nın Güneyinde Askeri Tatbikat Yapacak. Erişim Tarihi:14.05.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53897512>

Bbcnewtürkçe,(2020). Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ın Akdeniz Fırtınası Tatbikatı Başladı. Erişim Tarihi:14.05.2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54046916>

Bbcnewtürkçe,(2018). Kıbrıs, Türkiye'yi ikinci kez İtalyan sondaj gemisini engellemekle suçluyor. Erişim Tarihi:22.04.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43168271>

Bbcnewtürkçe,(2021). Türkiye-AB Zirvesinde Hangi Konular Gündemde? Erişim Tarihi:01.06.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644927>

Balçı, A.(2021). Türkiye Dış Politikası İlkeler Aktörler ve Uygulamalar. Alfa Yayıncılık, İstanbul, s.424.

Başeren, S.H.(2010). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, s.137.

Bbcnewtürkçe, (2021). Doğu Akdeniz: Türkiye'nin yayımladığı son Navtex neden tartışma yarattı? Erişim Tarihi:23.04.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58879247>

Bbcnewtürkçe,(2019). Doğu Akdeniz - Kıbrıs açıklarında doğal gaz krizi: Akıncı'nın Rum yönetimiyle ortak komite önerisine Türkiye'den destek. Erişim Tarihi:23.04.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974927>

Bbcnewtürkçe,(2021). ABD-Yunanistan Savunma İş birliği Anlaşması Yenilendi ve Genişletildi. Erişim Tarihi:12.05.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58921152#:~:text=ABD%2DYunanistan%20Savunma%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%20uyar%C4%B1nca%20Yunanistan%2C%20T%C3%BCrkiye%20s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1ndaki%20Dede%C4%9Fa%C3%A7.de%20eri%C5%9Fim%20hakk%C4%B1na%20sahip%20olacak.>

Bbcnewtürkçe(2020). Doğu Akdeniz Gaz Forumu: Türkiye'ye rakip altı ülke bölgesel kuruluş için anlaşma imzalarını attı. Erişim Tarihi:26.04.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54252161>

Bbcnewtürkçe,(2020). ABD'den Türkiye'ye S-400 yaptırımı: Savunma Sanayii Başkanı İsmail Demir yaptırım listesine alındı. Erişim Tarihi:28.04.2024 [https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55306743#:~:text=ABD%20Hazine%20Bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1nda.Yasas%C4%B1\)%20kapsam%C4%B1nda%20yapt%C4%B1m%20uygulad%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20duyurdu.](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55306743#:~:text=ABD%20Hazine%20Bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1nda.Yasas%C4%B1)%20kapsam%C4%B1nda%20yapt%C4%B1m%20uygulad%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20duyurdu.)

Bbcnewtürkçe,(2020). Yunan Sınır Muhafızlarından Göçmenlere: 'Size Yalan Söylediler, Sınırlarımız Kapalı, Bunu Türk Makamlarına Söyleyin. Erişim Tarihi:10.06.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51687672>

Bbcnewtürkçe, (2021). AB Suriyeli Göçmenleri Ağırlayan Ülkelere Ek Fon Sağlanması İçin Uzlaştı. Erişim Tarihi:10.06.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57611741>

Bengütürk,(2023). ABD'den Doğu Akdeniz'de Uçak Gemisi Konuşlandırma Stratejisi ile Türkiye'ye Mesaj/Tehdit, Yunanistan'a ise Destek Mesajı. Erişim Tarihi:28.04.2024. [https://www.benguturk.com/abden-dogu-akdenizde-ucak-gemisi-konuslandirma-stratejisi-ile-turkiyeye-mesajtehdit-yunanistana-ise-destek-mesaji#google_vignette,](https://www.benguturk.com/abden-dogu-akdenizde-ucak-gemisi-konuslandirma-stratejisi-ile-turkiyeye-mesajtehdit-yunanistana-ise-destek-mesaji#google_vignette)

Bcturkish(2004). Kıbrıs Tasarısına Rus Vetosu. Erişim Tarihi:28.04.2024 https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/04/printable/040422_cyprusvetosema.shtml

Bbcnewtürkçe, (2022). Türkiye-Yunanistan Hattında 'Adalar' Gerginliği: Ankara'da Askeri Adım Gündemde Mi? Erişim Tarihi:14.05.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61760805>

Bbcnewtürkçe, (2020). Mavi Vatan Nasıl Doğdu? Doktrinin Mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yaycı Anlatıyor. Erişim Tarihi:12.05.2024<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54096105>

Baran, D. D. (2017). Avrupa Birliği Akdeniz Politikalarının Tarihsel Gelişimi. Euro Politika(2017 Özel Sayı), 177-188.

Batı, G.F.(2021) Uluslararası Siyasette Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Stratejisi. Arı. T. ve Çaşın. H.M.(Ed.) Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İstanbul: İdeal Yayıncılık, s.143-173.

Bbcnewtürkçe,(2019). Doğu Akdeniz - AB'den Türkiye'ye Yaptırım Kararı: Üst Düzey Temaslar ve Hava Taşımacılık Anlaşması Müzakereleri Askıya Alınacak. Erişim Tarihi:29.04.2024 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48998919>

Bozdağlıoğlu, Y.(2012). Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi. Tayyar Arı(Der.), Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Bursa, MKM Yayıncılık.

BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara (2001). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. Erişim Tarihi:06.06.2024<https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararası-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>

Balcı, O. (2023). Tehdit Dengesi Teorisi Perspektifinden Yunanistan'ın Türkiye'ye Yönelik Tehdit Algısı:2018-2020 Döneminde Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Rekabeti. Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, (3) 2. S.68-83.

Bbcnewtürkçe, (2013). Mısır'da Ordu Mursi'yi Devirdi. Erişim Tarihi:11.0.2024

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130703_misir_iktidardegisikligi

Congress,(2019). S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102?q=%7B%22search%22%3A%22Cyprus%22%7D&s=2&r=1> Erişim Tarihi:11.05.2024

Celikpala, M. ve Ceylan, F. (2021). Doğu Akdeniz'de Tersten Esen Rüzgarların Ortasında Türkiye. Erişim Tarihi:05.06.2024 <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/11/16/dogu-akdenizde-tersten-esen-ruzgarlarin-ortasinda-turkiye/>

Dolye, M.W.(1986).Liberalism and World Politics. The American Political Science Review, (80) 4 s.1151-116.

Denizhaber, (2020). Rumlar, 'Nemesis 2020 Tatbikatı' Gerçekleştirdi. Erişim Tarihi:04.06.2024 <https://www.denizhaber.net/rumlar-nemesis-2020-tatbikati-gerceklestirdi-haber-97747.htm>

Duman, S.(2019). Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye. Karadeniz Araştırmaları Dergisi. (16)62, s.213-230.

Defensehere,(2022). Mısır İle Yunanistan Askeri Eğitime Yönelik İş Birliği Anlaşması İmzaladı. Erişim Tarihi:12.05.2024 <https://www.defensehere.com/tr/misir-ile-yunanistan-askeri-egitime-yonelik-is-birligi-anlasmasi-imzaladi>

Dünya,(2018). ABD savaş gemilerini Doğu Akdeniz'e gönderdi. Erişim Tarihi:28.04.2024 <https://www.dunya.com/dunya/abd-savas-gemilerini-dogu-akdenize-gonderdi-haberi-406024>

Ersoy, E. (2021). Realizm. Ramazan Gözen (Der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: İletişim Yayınevi, 694.

Erener, F. ve Soydemir, A.(2021). Türkiye'nin Saldırgan Realizme Karşı Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Stratejileri. Arı. T. Ve Caşın. H.M.(Ed.) Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İstanbul: İdeal Yayıncılık, s.95-124.

Euronews, (2018). Türkiye'nin İlk Yerli Sondaj Gemisi Akdeniz'de. Erişim Tarihi:14.05.2024<https://tr.euronews.com/2018/06/01/turkiye-nin-ilk-yerli-sondaj-gemisi-akdeniz-de#:~:text=Bu%20kapsamda%20T%C3%BCrkiye'nin%20kendi,olarak%20T%C3%BCrk%20m%C3%BChendisler%20g%C3%B6rev%20alacak.>

East Mediterranean Gas Forum (EMGF). Erişim Tarihi:26.04.2024<https://ypen.gov.gr/foroum-fysikou-aeriou-tis-anatolikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/>

East Mediterranean Gas Forum, Genel Bakış. Erişim Tarihi:28.04.2024 <https://emgf.org/pages/about/overview.aspx>

East Mediterranean Gas Forum, Üye Ülkeler. Erişim Tarihi:28.04.2024 https://emgf.org/pages/emgf/all_members.aspx

East Mediterranean Gas Forum, (2021). 6. EMGF Bakanlar Toplantısı. Erişim Tarihi:28.04.2024 <https://emgf.org/pages/viewcontent/articalid.aspx?ArtID=2056>

Erkul, N.(2017). Türkiye'deki Boru Hatlarından 500 Milyon Varil Petrol Taşındı. Erişim Tarihi:22.03.2024<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyedeki-boru-hatlarindan-500-milyon-varil-petrol-tasindi->

Enerjigünlüğü(2024). Erişim Tarihi:28.03.2024 <https://www.enerjigunlugu.net/turkiyeden-gecen-boru-hatlarindan-tasinan-petrol-azaldi-58192h.htm>

Euronews.(2020). Mısır, BAE, Fransa, Yunanistan ve Kıbrıs Akdeniz'de Ortak Askeri Tatbikata Başladı. Erişim Tarihi:10.04.2024<https://tr.euronews.com/2020/11/30/m-s-r-bae-fransa-yunanistan-ve-k-br-s-akdeniz-de-ortak-askeri-tatbikata-baslad>

Euronews.(2024). Macron'dan AB'de Daha Güçlü Savunma ve Ekonomik Reform Çağrısı: Avrupa Ölebilir. Erişim Tarihi:11.05.2024 <https://tr.euronews.com/2024/04/25/macrondan-abde-daha-guclu-savunma-ve-ekonomik-reform-cagrisi-avrupa-olebilir>

Euronwes.(2024). AB, ABD'nin Yardımı Olmadan Gelecekte Olası Savaşlara Hazır Olmak İstiyor. Erişim Tarihi:11.05.2024<https://tr.euronews.com/2024/03/05/ab-abdnin-yardimi-olmadan-gelecekte-olasi-savaslara-hazir-olmak-istiyor>

Euronews.(2020). Yunanistan İle İtalya Arasında İmzalanan Deniz Anlaşması Türkiye İçin Ne Anlama Geliyor? Erişim Tarihi:19.04.2024 <https://tr.euronews.com/2020/06/11/yunanistan-ile-italya-arasinda-imzalanan-deniz-anlasmasi-ne-anlama-geliyor>

Erciyes, Ç.(2019). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları. İkili Siyasi İşler ve Denizcilikler ve Denizcilik-Havacılık-Hudut Genel Müdürü Dışişleri Bakanlığı Bakanlık. İstanbul Kültür Üniversitesi.

Euronews,(2023). Hamas - İsrail Savaşı: Nasıl Başladı, İlk Ayında Neler Yaşandı? Erişim Tarihi:28.04.2024 <https://tr.euronews.com/2023/10/15/hamasin-silahli-kanadi-gazzedden-israile-roket-saldirisi-baslatti>,

Ercan, M. ve Kılınç, M. C.(2020). Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları "Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı". Anadolu Strateji Dergisi, (2),2, s.15-28.

Eurostat Statistics Explained.(2024). International trade in goods by mode of transport. Erişim Tarihi:29.04.2024

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=International_trade_in_goods_by_mode_of_transport&oldid=611377#:~:text=It%20shows%20that%20the%20relative.of%20EU%20imports%20in%202022.

Euronews,(2022). Avrupa Birliği Zirvesinden Türkiye'ye 'Gerilimi Düşür' Çağrısı. Erişim Tarihi:12.05.2024.<https://tr.euronews.com/2022/06/24/avrupa-birligi-zirvesinden-turkiyeye-gerilimi-dusur-cagrisi>

Euronews, (2020). Mısır, Yunanistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa Ve Kıbrıs Orduları, Mısır'ın İskenderiye Kıyısı Açıklarında Hava ve Deniz Tatbikatı Yapacak. Erişim Tarihi:13.05.2024<https://tr.euronews.com/2020/11/30/m-s-r-bae-fransa-yunanistan-ve-k-br-s-akdeniz-de-ortak-askeri-tatbikata-basladi>

Euronews, (2021). Yunanistan, Fransa İle Savunma Anlaşmasını Onayladı, Türkiye Tepki Gösterdi. Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://tr.euronews.com/2021/10/08/yunanistan-fransa-ile-savunma-anlasmas-n-onaylad-turkiye-tepki-gosterdi>

Euronews, (2020). Avrupa'nın Gündemi ve AB- Türkiye İlişkileri Açısından 2020 Yılına Bakış. Erişim Tarihi:01.06.2024.<https://tr.euronews.com/2020/12/29/avrupa-n-n-gundemi-ve-ab-turkiye-iliskileri-ac-s-ndan-2020-y-l-na-bak-s>

Eur-lex.europa(2006). Reinvigorating the Barcelona process. Erişim Tarihi:29.04.2024. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/reinvigorating-the-barcelona-process.html#:~:text=The%20Barcelona%20process%20aims%20to.and%20develop%20their%20common%20interests.>

European Commission, Southern Neighbourhood. Erişim Tarihi:29.04.2024 <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood-en>

Euronews,(2020). Türkiye ve Yunanistan Brüksel'de NATO toplantısında bir araya gelecek. Erişim Tarihi:29.04.2024.<https://tr.euronews.com/2020/09/14/turkiye-ve-yunanistan-bruksel-de-nato-toplant-s-nda-bir-araya-gelecek>.

Elman,C.(1996). Horses for Courses: Why not Neorealist Theories of Foreign Policy? , Security Studies,(6), 1, s.61.

Euronews, (2022). Avrupa Parlamentosu, Ankara'ya Ağır Eleştirilerin Yapıldığı 2021 Türkiye Raporunu Kabul Etti. Erişim Tarihi:13.05.2024. <https://tr.euronews.com/2022/06/07/avrupa-parlamentosu-ankara-ya-ag-r-elestirilerin-yap-ld-g-2022-turkiye-raporunu-kabul-etti>

Enerjigunluğu. (09.11.2022). AB Türkiye'ye Akdeniz'deki Enerji Çalışmaları Yaptırımını Uzattı. <https://www.enerjigunlugu.net/ab-turkiyeye-akdenizdeki-enerji-calismalari-yaptirimini-uzatti-51212h.htm> Erişim Tarihi: 02.06.2024.

Evans, G. ve Newnham, J.(2001).Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,(Birinci Basım 2007). (Çev. Ahsen Kutlu), Gökkuşbu Yayıncılık, İstanbul, s.755.

Euronews, (16.12.2020). Ekonomisi Yüzde 10.5 Daralan Yunanistan'dan Son 11 Yılın En Yüksek Savunma Bütçesi. Erişim Tarihi: 05.07.2024. <https://tr.euronews.com/2020/12/16/ekonomisi-yuzde-10-5-daralan-yunanistan-dan-son-11-y-l-n-en-yuksek-savunma-butcesi>

Foreign Relations Committee,(2019). Menendez, Rubio Introduce Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019. Erişim Tarihi:26.04.2024 <https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/menendez-rubio-introduce-eastern-mediterranean-security-and-energy-partnership-act-of-2019>

Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, (2018.). Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX. Erişim Tarihi:23.04.2024. <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-ypourgeiou-exoterikon-skhetika-meten-nea-paranome-tourkike-navtex.html>

Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, (2020). Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX. Erişim Tarihi:23.04.2024. <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/anakoinose-ypourgeiou-exoterikon-skhetika-meten-nea-paranome-tourkike-navtex-21072020.html>

Greek Ministry of Foreign Affairs announcement, (2010). Signing of the Protocol of the 7th Greece-Egypt Joint Interministerial Committee. Erişim Tarihi:25.04.2024. <https://www.mfa.gr/epikairota/eidiseis-anakoinoseis/upographe-protokollou-7es-miktes-diupourgikes-epitropes-elladas-aiguptou.html>

Global Fire Power, (2024). Küresel Ateş Gücü. Erişim Tarihi:29.06.2024. <https://www.globalfirepower.com/>

Habertürk, (2013). Mısırdaki Darbe! Erişim Tarihi:24.04.2024. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/857548-misirda-darbe>

HHRM,(2021). Aristofanis Stefatos: Girit'in Bol Doğal Gaz Yataklarına Sahip Olma Potansiyeline İlişkin Güçlü Göstergeler Var. Erişim Tarihi:13.04.2024. [Yunanistan petrol ve gaz kaynakları yönetimi şirketi Hellenic Hydrocarbons Resources Management'a \(HHRM\)](#)

Hellenic Republic Greece in Egypt. (2020). Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt. Erişim Tarihi:22.04.2024.<https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/egypt-en/news/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-the-signing-of-the-agreement-on-the-delimitation-of-eez-between-greece-and-egypt-cairo-august-2020.html>.

Harunoğulları, M. (2020). Eastern Mediterranean energy basin: International conflict and competition on the region. International Journal of Geography and Geography Education, 42, 455-481.

Hellenic Republic Ministry Of Foreign Affairs,(2021). Erişim Tarihi:29.06.2024. Philia Forumu, Atina. <https://www.mfa.gr/en/philia-forum-en.html>

Hürriyet, (2021). Yunanistan'dan Üç Tarafta Gövde Gösterisi: Ege Ve Trakya'dan Sonra Akdeniz'de Tatbikat. Erişim Tarihi: 05.06.2024. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistandan-uc-tarafta-govde-gosterisi-ege-ve-trakyadan-sonra-akdenizde-tatbikat-41941768>

Haber7, (2023). Girit Adası Nerede, Türkiye'de Nereye Yakın? Girit Adası Nereye Bağlı? Erişim Tarihi:06.06.2024.<https://www.haber7.com/yasam/haber/3326285-girit-adasi-nerede-turkiyede-nereye-yakin-girit-adasi-nereye-bagli>

Independent Türkçe, (2023). Mısır Ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Ortak Tutumlarında Değişiklik Yok. Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://www.indyturk.com/node/652711/d%C3%BCnya/m%C4%B1s%C4%B1r-ve-yunanistan%E2%80%99%C4%B1n-do%C4%9Fu-akdeniz%E2%80%99deki-ortak-tutumlar%C4%B1nda-de%C4%9Fi%C5%9Fiklik-yok>

Independent Türkçe, (2024). Mısır İle Türkiye Arasındaki Yakınlaşma, Mısır'ın Kıbrıs Ve Yunanistan İle Olan İş Birliği Mekanizmasını Nasıl Etkiler? Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://www.indyturk.com/node/697981/d%C3%BCnya/m%C4%B1s%C4%B1r-ile-t%C3%BCrkiye-aras%C4%B1ndaki-yak%C4%B1nla%C5%9Fma-m%C4%B1s%C4%B1r-%E2%80%99%C4%B1n-k%C4%B1r%C4%B1s-ve-yunanistan-ile-olan>

Independent Türkçe, (2019). Erdoğan Güvenli Bölge İçin Konuştu: Kendi Göbeğimizi Kesmekten Başka Çare Görünmüyor. Erişim Tarihi:21.05.2024. <https://www.indyturk.com/node/66406/haber/erdo%C4%9Fan-g%C3%BCvenli-b%C3%B6lge-i%C3%A7in-konu%C5%9Ftu-kendi-g%C3%B6be%C4%9Fimizi-kesmekten-ba%C5%9Fka-%C3%A7are-g%C3%B6r%C3%BCnm%C3%BCyor>

Independent Türkçe, (2020). İsrail Ordusu, Türkiye'yi İlk Kez 'Tehdit Oluşturabilecek Ülkeler' Listesine Aldı. Erişim Tarihi:05.07.2024. <https://www.indyturk.com/node/118476/d%C3%BCnya/israil-ordusu-t%C3%BCrkiye%E2%80%99yi-ilk-kez-%E2%80%98tehdit-olu%C5%9Fturabilecek-%C3%BClkeler%E2%80%99-listesine-ald%C4%B1>

İnat, K. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Avrupa Enerji Politikalarına Etkisi. Kriter Dergisi, Sayı 73. Erişim Tarihi:02.06.2024. <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusya-ukrayna-savasinin-avrupa-enerji-politikalarina-etkisi>

Jerwis, R.(1968). Yanlış Algı Üzerine Varsayımlar,(Çev. Sarı. Ö.S.) Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler (2020), Esra Diri(Der.)İstanbul: Der Yayınları,265-290.

Kiraz, S.(2020). Bir Dış Politika Analizi Olarak Neoklasik Realizmin İncelenmesi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(4), 665-686.

Kiraz, S.(2023). The Link between Libyan Civil War and the Eastern Mediterranean Issue in Turkish Foreign Policy: Balancing the Threat.(104), s. 95-122.

Kesgin. S.(2015). Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği. Berikan Yayınevi, Ankara,418.

KKTC Kamu Enformasyon Dairesi. (2020). Çavuşoğlu: AB'nin Doğu Akdeniz'deki Tutumu Adil Değil. Erişim Tarihi:02.06.2024. <https://pio.mfa.gov.ct.tr/cavusoglu-abnin-dogu-akdenizdeki-pozisyonu-haksizdir/>

Keohane, R.O. ve Joseph, S. N.(2012). Power and Interdependence. Library of Congress ABD:Cataloging-in-Publication Data, s.365.

Küçük, M.(2021). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. Ramazan Gözen(Der.),Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, İletişim Yayınevi.

Kiraz, S.(2014).Sosyal İnşacılık Yaklaşımı,2014, Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar, Şahin,M.ve Şen. O.(Ed.) Ankara: Kripto Yayınları210-228.

Kedikli, U. ve Çalağan, Ö.(2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. Sosyal Bilimler Metinleri, s.120-137.

Kirschbaum, A.A. ve Schenk, C.J. vd.(2010). Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Nile Delta Basin Province, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>

KKTC Dışişleri Bakanlığı, (2015). Eroğlu: Rum Tarafı Bir Taraftan Görüşür Gibi Yapıyor Diğer Taraftan Hakları Gasp Ediyor. Erişim Tarihi:23.04.2024. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/eroglu-rum-tarafi-bir-taraftan-gorusur-gibi-yapiyor-diger-taraftan-haklari-gasp-ediyor/>

KKTC Dışişleri Bakanlığı, (2018). Dışişleri Bakanı Özersay: Kıbrıs Türk Tarafı Doğal Gaz Konusundaki Gelişmelerde Bir Aktör Olarak Hareket Ediyor. Erişim Tarihi:23.04.2024 <https://mfa.gov.ct.tr/tr/disisleri-bakani-ozersay-kibris-turk-tarafi-dogalgaz-konusundaki-gelismelerde-bir-aktor-olarak-hareket-ediyor/>

Koç, M. Birgin, C. vd.(2020). Libya Krizinin Dünü – Bugünü ve Yarını: Doğu Akdeniz Çanağından Bir Bakış. Çağ Üniversitesi Bölgesel Güvenlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim Tarihi:25.04.2024. <https://www.gencdiplomalar.com/upload/2020/03/libya-krizi.pdf>

Kortunov, A.(2021). Russia in the Eastern Mediterranean: The Art of Balancing. Erişim Tarihi:28.04.2024.<https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-in-the-eastern-mediterranean-the-art-of-balancing/>

Kaya,Ö.T.(2019). Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Avrupa Birliği. Ortadoğu Uluslararası Siyaset Dergisi. (10)89, s.18-23.

Kısacık, S. ve Helvacıköylü, G. (2020). Doğu Akdeniz'deki Enerji Temelli Askeri Güvenlik Gelişmelerinin Türkiye'nin Doğu Akdenizli Komşuları ve Küresel Güçlerle Olan İlişkilerine Yansımaları. UPA Strategic Affairs, (1)1, 85-145.

Karaaslan, H. (2023). Türk Dış Politikasında Bir Bölge Olarak Akdeniz: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Bir Değerlendirme. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (75), s.260-283.

Kıbrıspostası, (2023). Güney Kıbrıs ve İsrail Silahlı Kuvvetleri Arasında İş Birliği Anlaşması. Erişim Tarihi:28.04.2024.<https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY KIBRIS/n464371-guney-kibris-ve-israil-silahlı-kuvvetleri-arasında-is-birligi-anlaşması>

Keohane, R.G. (1988). Alliances, Threats, and the Uses of Neorealism. *International Security*. (13)1, s.169-176.

Morgenthau, H. J.(1970) Uluslararası Politika. (Çev. Oran. B. ve Oskay. Ü.). Ankara: Türk Siyasi İlimler Yayınları.(1).

Menotti,R. (2022). Italy and the United States Face Mediterranean Challenges: Shared Concerns, New Opportunities. Atlantic Council.

Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York. W.W. Norton

Melcangii, A.(2022). Egypt and Turkey's Geopolitical Relations in a Troubled Middle East: What Can Be Improved and How. Atlantic Council. Erişim Tarihi:28.05.2024
<https://www.jstor.org/stable/resrep42754.5> Rapor.

Mevlütöğlü, A. (2018). Doğu Akdeniz'deki Deniz Güçleri: Rusya Federasyonu. Erişim Tarihi:23.04.2024.<https://www.marinedealnews.com/dogu-akdenizdeki-deniz-gucleri-rusya-federasyonu/>

Milliyet Gazetesi, (2020). Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov Güney Kıbrıs'ta. Erişim Tarihi:28.04.2024.
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/rusya-disisleri-bakani-lavrov-guney-kibris-ta>

Milliyet Gazetesi, (2020). Son dakika... Dünya'nın En Sıcak Noktası! ABD'den Sürpriz Ziyaret. Erişim Tarihi:03.06.2024. <https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-dunyanin-en-sicak-noktasi-abdden-surpriz-ziyaret-6304663/1>

Medina, A. (2020). Lebanon Enters The Eastern Mediterranean Oil And Gas Fray. Erişim Tarihi:24.04.2024. <https://www.equaltimes.org/lebanon-enters-the-eastern?lang=en>

Milliyet Gazetesi, (2020). İt Dalaşında Flaş Detay Ortaya Çıktı! Kadın Pilotlarımız... Erişim Tarihi:07.07.2024.<https://www.milliyet.com.tr/gundem/ortaya-cikti-yunan-jetlerini-kadin-pilotlarimiz-kovaladi-6294790>

NTV.(2024). Yunanistan ve ABD askerlerinin ortak askeri eğitim başlattıkları bildirildi. Erişim Tarihi:10.04.2024.<https://www.ntv.com.tr/dunya/yunanistan-ve-abdden-ortak-askeri-egitim,CwKCbSQXTE2dWYjX-LsKSg>

NTV.(2019). İsrail'de Doğu Akdeniz doğal gazı zirvesi. Erişim Tarihi:22.04.2024.
<https://www.ntv.com.tr/dunya/israilde-dogu-akdeniz-dogalgazi-zirvesi,aRR9xfNNbk2bKt26kPZ2tA#>

Notice from the Government of the Hellenic Republic concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorizations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons. *Official Journal of the European Union*, (2014). Erişim Tarihi:19.04.2024. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1113\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1113(01)&from=EN).

Nas, C. (2020). AB İle Pozitif Gündem: İlişkileri Canlandırmak İçin Fırsat Olabilir Mi? Erişim Tarihi:02.06.2024.<https://www.Uikpanorama.Com/Blog/2020/11/02/Ab-İle-Pozitif-Gudem-İlişkileri-Canlandırmak-İcin-Firsat-Olabilir-Mi/>

- Ozan, E. (2022). Doğu Akdeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Türk Dış Politikası. İnsan ve Toplum Bilimleri.
- Ozan, E.(2020). Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, (4)1, s.159-188.
- Özçelik, M.H.(2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. Çelik, M. Ve Duran, A.(Ed.) Türkiye'nin Bölgesel Sorunları "Osmanlı'dan Günümüze" Doğu Akdeniz. Hiper Yayıncılık, İstanbul, s.55-76.
- Özdemir, Ü.(2015). Tarihte Türk Denizcilik Faaliyetleri ve Günümüz Limanlarının Gelişim Sürecine Olan Etkisini İnceleme. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(12),s.421-441.
- Öztopal, M.K. ve Yiğittepe, L.(2020). Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti, Akademik Bakış Dergisi, s.272.
- Özkan, A. ve Kırval, L. (2023).Continuity of Maritime Disputes in Turkish Foreign Policy in Retrospect. Uluslararası İlişkiler Dergisi. (20)78,s.119-139.
- Öztürk, F.(2021). Doğu Akdeniz Kıyıdaş Ülkelerin Güvenlik Politikaları: İsrail. Diplomatik İlişkiler ve Politika Araştırmalar Merkezi(DİPAM), Rapor, Sayı:6, s.55.
- Öztürk, T. (2017). İttifak Kuramları Bağlamında Dürzîlerin Ortadoğu Siyasetindeki Yeri. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Özman, A.(1984)Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İstanbul: İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, Erişim Tarihi:11.04.2024.<http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/153-unclos-turkish>
- Özgür, O. (2022). ABD'nin Rusya'ya Karşı Askeri Yığınağı Türkiye-Yunanistan Gerilimini Tırmandırıyor. Erişim Tarihi:04.07.2024. <https://www.wsws.org/tr/articles/2022/09/28/hppq-s28.html>
- Parlar,D.(2022). Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Libya. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, (12),23.
- Pirinççi, F.(2021). Turkey's Eastern Mediterranean Policy A Geopolitical Assessment, Seta Yayınları, Sayı 186, s.1-16.
- Protothema, (2020). Oruç Reis Araştırmaları İçin Yeni Türk NAVTEX - Rodos ve Kastelorizo'ya Daha Yakına Gönderiyorlar. Erişim Tarihi:10.05.2024. <https://www.protothema.gr/greece/article/1039747/nea-tourkiki-navtex-gia-ereunes-tou-oruc-reis-to-stelnoun-pio-koda-se-rodo-kai-kastelorizo/>
- Rumelili,B.(2021) İnşacılık/Konstrüktivizm. Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, Balta E.(Ed.) İstanbul, İletişim Yayınları.151-167.
- Republic Of Cyprus Presidency,(2021). Joint Declaration of the 9th Greece-Cyprus-Egypt Trilateral Summit, in Athens. Erişim Tarihi:25.04.2024. <https://www.presidency.gov.cy/cypr Presidency/cypr Presidency.nsf/All/CB82614EC33A6A51C22587740031F9E0?OpenDocument>

- Raydan,K.N. (2023). The Gaza War's Impact on Energy Security in the East Mediterranean. Erişim Tarihi:23.04.2024.<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gaza-wars-impact-energy-security-east-mediterranean>
- Raimbekova, A. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşı'nda 2 Yıl Geride Kaldı. Erişim Tarihi:02.06.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ukrayna-savasinda-2-yil-geride-kaldi/3146516>
- Sönmezoğlu, F. (2012). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. İstanbul: Der Yayınları.
- Schenk,C.J, Kirschbaum,M.Am vd.(2010).Assessment of undiscovered oil and gas resources of the levant basin province eastern mediterranean. Erişim Tarihi:11.04.2024. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- Sözcü Gazetesi.(2023). Dört Ülkeden Doğu Akdeniz'de Tatbikat. Erişim Tarihi:10.04.2024. <https://www.sozcu.com.tr/4-ulkeden-dogu-akdenizde-tatbikat-wp7802913>
- Sözcü Gazetesi, (2020). Türkiye NAVTEX ilan etti! Acil ülkesine döndü! NAVTEX nedir? Erişim Tarihi:23.04.2024.<https://www.sozcu.com.tr/turkiye-navtex-ilan-etti-acil-ulkesine-dondu-wp5944358>
- Sözcü Gazetesi, (2022). Erdoğan'dan Yunanistan'a Amerikan üsleri tepkisi: “Yemezler, kusura bakmasınlar”. Erişim Tarihi: 06.07.2024. [Erdoğan'dan Yunanistan'a Amerikan üsleri tepkisi: 'Yemezler, kusura bakmasınlar' - Sözcü \(sozcu.com.tr\)](https://www.sozcu.com.tr/erdogan-dan-yunanistan-a-amerikan-usleri-tepkisi-yemezler-kusura-bakmasinlar-sozcu-com-tr)
- STM, MİLGEM Projesi. Erişim Tarihi:10.04.2024. <https://www.stm.com.tr/tr/cozumlerimiz/deniz-projeleri/milgem-projesi>
- Sabah Gazetesi, (2011).Eroğlu BM'ye 4 Yeni Öneri Sundu. Erişim Tarihi:23.04.2024. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2011/09/25/eroglu-bmye-4-yeni-oneri-sundu>
- State Information Service Your Gateway To Egypt,(2021). The 9th Tripartite Summit between Egypt, Greece, and Cyprus in Athens. Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://www.sis.gov.eg/Story/159635/The-9th-Tripartite-Summit-between-Egypt%2C-Greece%2C-and-Cyprus-in-Athens?lang=en-us>
- Sukkarieh, M.(2021). The East Mediterranean Gas Forum:: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests. Natural Resource Governance Institute. Erişim Tarihi:23.04.2024. <https://www.jstor.org/stable/resrep42449>
- Şahin, Ş. ve Günar, A.(2021). Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi. Arı. T. ve Caşın. H.M.(Ed.) Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İstanbul: İdeal Yayıncılık, s.15-26.
- Şahin, Ş. ve Günar, A.(2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Siyaseti. Arı. T. ve Caşın. H.M.(Ed.) Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İstanbul: İdeal Yayıncılık, s.43-66.
- Şahin, İ.(2020).(Analiz).Yunanistan'ın Libya Politikası. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi. Erişim Tarihi:25.05.2024.https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/yunanistanin-libya-politikasi-pdf
- Şahin, D.(2012).Doğu Akdeniz'de Rus Ruleti. EURO Politika Dergisi. Erişim Tarihi:08.04.2024.<https://www.europolitika.com/dogu-akdenizde-rus-ruleti/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı.Sc:32, (2022). Erişim Tarihi:02.05.2024.<https://www.mfa.gov.tr/sc -32 -gkry-nin-dogu-akdeniz-de-devam-eden-hidrokarbon-faaliyetleri-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı.Sc:3,(2020). Erişim Tarihi:04.06.2024 <https://www.mfa.gov.tr/sc -3 -dogu-akdeniz-gaz-forumu-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020). SC-66, 22 Temmuz 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Doğu Akdeniz'deki Araştırma Faaliyetine İlişkin Yaptığı Açıklama Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi:23.04.2024.<https://www.mfa.gov.tr/sc -66 -yunanistan-disisleri-bakanligi-nin-oruc-reis--dogu-akdeniz-deki-arastirma-faaliyetine-iliskin-yaptigi-aciklama-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, SC-74, (2020). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Faaliyetlerine Dair 10 Ağustos Tarihli Açıklaması Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi: 02.06.2024. <https://www.mfa.gov.tr/sc -74 --yunanistan-db-nin-oruc-reis-in-faaliyetlerine-dair-aciklamasi-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, SC-91, (2020). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un GKRY ve ABD Arasında İmzalanan Mutabakat Muhtırası Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi:03.06.2024. <https://www.mfa.gov.tr/sc -91 -gkry-ve-abd-arasinda-imzalanan-mutabakat-muhtirasi-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, SC-80, (2020). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Fransız Askeri Uçaklarının GKRY'ne İnmesi Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi:07.06.2024.<https://www.mfa.gov.tr/sc -80 -fransiz-askeri-ucaklarinin-gkry-ne-inmesi-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020). Sc-83, 30 Ağustos 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Doğu Akdeniz'de Kırmızı Çizgi Politikası Uyguladıkları Yönündeki İfadeleri Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi: 08.07.2024. <https://www.mfa.gov.tr/sc -83 -fransa-cumhurbaskani-macron-un-dogu-akdeniz-de-kirmizi-cizgi-politikasi-uyguladiklari-yonundeki-ifadeleri-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı,(2022). SC-28, 4 Ekim 2022, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Türkiye ile Libya Arasında Hidrokarbonlar Alanında İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı Konusunda AB ve Yunanistan Tarafından Yayımlanan Açıklamalar Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi:25.04.2024.<https://www.mfa.gov.tr/sc -28 -turkiye-ile-libya-arasinda-hidrokarbonlar-alaninda-ibirligine-iliskin-mutabakat-zapti-konusunda-ab-ve-yunanistan-tarafindan-yayimlanan-aciklamalar-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2021). SC-42, 1 Ekim 2021, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Yunanistan Savunma Bakanı'nın Fransa ile Yaptıkları Savunma Anlaşması'nın Deniz Yetki Alanlarını da Kapsadığı Yolundaki Açıklaması Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim Tarihi:27.06.2024. <https://www.mfa.gov.tr/sc -42 -yunanistan-savunma-bakani-nin-aciklamasi-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:292,(2019). Erişim Tarihi:08.04.2024<https://www.mfa.gov.tr/no 292 -misir-yunanistan-gkry-zirvesi-hk.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, No:216. (2011). No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması. Erişim

Tarihi:22.04.2024.https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye--kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac.tr.mfa#:~:text=S%C3%B6z konusu%20anla%C5%9Fma%2C%20T%C3%BCrkiye%20ile%20KKTC.edilen%20bir%20%C3%A7izgi%20ile%20s%C4%B1n%C4%B1rland%C4%B1rmaktad%C4%B1r.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. No:140. (2012). No: 140, 18 Mayıs 2012, GKRY'nin Açtığı İkinci Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi Hk. Erişim Tarihi:22.04.2024.https://www.mfa.gov.tr/no_-140_-18-mayis-2012-gkry-nin-actigi-ikinci-uluslararasi-hidrokarbon-arama-ihalesi-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı,(2020). No: 244, 12 Ekim 2020, Yunanistan Dışışleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Faaliyeti için Yayınlanan Navtex'e dair Açıklaması Hk. Erişim Tarihi:23.04.2022. https://www.mfa.gov.tr/no_-244_-yunanistan-disisleri-bakanligi-nin-oruc-reis-in-faaliyeti-icin-yayinlanan-navtex-e-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, No:165. (2020). Erişim Tarihi:22.04.2024.No: 165, 6 Ağustos 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk. / T.C. Dışışleri Bakanlığı (mfa.gov.tr).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, No:194, (2020). No: 194, 1 Eylül 2020, ABD'nin GKRY'ye Yönelik Silah Ambargosunu Kaldırma Kararı Hk. Erişim Tarihi:26.04.2024. https://www.mfa.gov.tr/no_-194_-abd-nin-gkry-ye-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-karari-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, No:321, (2020). No: 321, 14 Aralık 2020, ABD'nin Ülkemize Karşı Açıkladığı Yaptırım Kararları Hk. Erişim Tarihi:28.04.2024.https://www.mfa.gov.tr/no_-321_-abd-nin-ulkemize-karsi-acikladigi-yaptirim-kararlari-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (2019). No: 206, 16 Temmuz 2019, AB Dış İlişkiler Konseyi'nin Aldığı Kararlar Hk. Erişim Tarihi:29.04.2024.https://www.mfa.gov.tr/no_206-ab-disiliskiler-konseyi-nin-aldigi-kararlar-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (2021). No: 350, 19 Ekim 2021, Yunanistan-Mısır-Gkry Üçlü Zirvesi Ardından Yayınlanan Bildiri Hk. Erişim Tarihi: 08.07.2024. https://www.mfa.gov.tr/no_-350_-yunanistan-misir-gkry-uclu-zirvesi-ardindan-yayinlanan-bildiri-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, No:195, (2020). NATO Genel Sekreteri'nin Ülkemiz İle Yunanistan Arasında NATO Bünyesinde Teknik Görüşmeler Başlatılması Açıklaması Hk. Erişim Tarihi: 02.06.2024.https://www.mfa.gov.tr/no_-195_-nato-genel-sekreteri-nin-ulkemiz-ile-yunanistan-arasinda-nato-bunyesinde-teknik-gorusmeler-baslatilmasi-aciklamasi-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (2021). No: 321, 2 Ekim 2021, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Gerginliği Arttıran Faaliyetleri Hk. Erişim Tarihi:28.06.2024. https://www.mfa.gov.tr/no_-321_-yunanistan-ve-gkry-nin-dogu-akdeniz-de-gerginligi-arttiran-faaliyetleri-hk.tr.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı,(2023). Türkiye- AB İlişkileri Tarihçesi. Erişim Tarihi:02.06.2024.https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (2017). Erişim Tarihi:18.06.2024 https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-buyukelci-huseyin-muftuoglu-nun-basin-bilgilendirme-toplantisi_-26-ocak-2017_-ankara.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi. Erişim Tarihi:11.04.2024. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-nin-enerji-stratejisi.tr.mfa>

T.C. Resmi Gazete, (2019). Erişim Tarihi:24.05.2024, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207.pdf>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2013). Mısır'da yaşanan son gelişmelere ilişkin Başbakanlık tarafından yapılan basın açıklaması. Erişim Tarihi:24.04.2024. <https://www.mfa.gov.tr/misirdaki-kanli-mudahale-basbakanlik-tarafindan-yapilan-aciklamayla-kinandi.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2021). Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://www.mfa.gov.tr/sc-6-yunanistan-misir-fransa-suudi-arabistan-bae-bahreyn-ve-gkry-db-katilimiyla-duzenlenen-dostluk-forumu-hk-sc.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2024). İran, Rusya ve Türkiye Temsilcileri Tarafından Yapılan Astana Formatındaki Suriye Konulu 21. Yüksek Düzeyli Toplantı 'ya İlişkin Ortak Bildiri. Erişim Tarihi:28.04.2024. <https://www.mfa.gov.tr/iran-rusya-ve-turkiye-temsilcileri-tarafindan-yapilan-astana-formatindaki-suriye-konulu-21-yukse-duk-duzeyli-toplanti-ya-iliskin-ortak-bildiri.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, NATO Genel Bilgi Notu. Erişim Tarihi:30.04.2024. <https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi-notu.pdf>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı. Erişim Tarihi:03.05.2024.<https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı.(2024). 17-18 Nisan 2024 Tarihli AB Devlet ve Hükümet Başkanları Özel Zirvesi Sonuçları. Erişim Tarihi:12.05.2024. <https://www.ab.gov.tr/17-18-nisan-2024-tarihli-ab-devlet-ve-hukumet-baskanlari-ozel-zirvesi-sonuclari-t.c-disisleri-bakanligi-53779.html>

Tuğtan, M. A. (2021). Güç, Anarşi ve Realizm. Balta. E.(Ed.) , Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İstanbul: İletişim Yayınları.111-128.

Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, (2007).Doğu Akdeniz'de gerilim...", Erişim Tarihi: 09.02.2024. <https://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>

The World Bank, (2022). Yunanistan Askeri harcamalar (GSYİH'nin yüzdesi). Erişim Tarihi:25.05.2024.<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2022&locations=GR&start=1960&view=chart>

Türkiyeyüzyılı, Fatih, Yavuz, Kanuni ve Abdülhamid Han Sondaj Gemileri. Erişim Tarihi: 10.04.2024.<https://turkiyeyuzyili.com/proje-fatih-yavuz-kanuni-ve-abdulhamid-han-sondaj-gemileri>

T.C. Cumhurbaşkanlığı,(2018). Akdeniz'de ekonomik ve siyasi hâkimiyet kurmak isteyenlere fırsat vermeyeceğiz. Erişim Tarihi:10.04.2024.<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99808/-akdeniz-de-ekonomik-ve-siyasi-h-kimiyet-kurmak-isteyenlere-firsat-vermeyecegiz->

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2023). Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi ile Telefon Görüşmesi. Erişim Tarihi:15.05.2024. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/142818/misir-cumhurbaskani-abdulfettah-es-sisi-ile-telefon-gorusmesi>

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2023). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah Es-Sisi İle Bir Araya Geldi. Erişim Tarihi:15.05.2024.[T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI : Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi ile bir araya geldi \(tccb.gov.tr\)](https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/149639/misir-buyukelcisinden-guven-mektubu)

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2023). Mısır Büyükelçisinden Güven Mektubu. Erişim Tarihi:15.05.2024.<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/149639/misir-buyukelcisinden-guven-mektubu>

TRT Haber, (2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Sisi Denilen Kişi Bir Zalimdir. Erişim Tarihi: 11.07.2024.<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-sisi-denilen-kisi-bir-zalimdir-420048.html>

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2024). Bölgemizde Barış Ve İstikrarın Tesisi İçin Mısır İle Temaslarımızı Her Seviyede Artırma Kararlılığımızda. Erişim Tarihi: 15.05.2024. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/151156/-bolgemizde-baris-ve-istikrarin-tesisi-icin-misir-ile-temaslarimizi-her-seviyede-artirma-kararligimizda>

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2018). Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: “ABD, PYD-YPG'ye Verdiği Tüm Silahları Toplamalı. Erişim Tarihi: 21.05.2024. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/89202/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-abd-pyd-ypgye-verdigi-tum-silahlari-toplamali>

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2020). Doğu Akdeniz'de Anlaşmazlıkların Samimi Bir Diyalogla, Uluslararası Hukuk Temelinde Çözümü Öncelikli Tercihimizdir. Erişim Tarihi:02.06.2024. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/122152/-dogu-akdeniz-de-anlasmazliklarin-samimi-bir-diyalogla-uluslararasi-hukuk-temelinde-cozumu-ocelikli-tercihimizdir->

Tanchum,M. (2020). How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm? Erişim Tarihi:21.04.2024.<https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-turkey-warship-geopolitical-showdown/>

T.C. İletişim Başkanlığı,(2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Stratejisi. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s.108.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2020). Filistin Topraklarının Kimseye Peşkeş Çekilmesine Göz Yummayacağız. Erişim Tarihi: 11.06.2024.<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120303/-filistin-topraklarinin-kimseye-peskes-cekilmesine-goz-yummayacagiz->

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2018). Doğu Akdeniz'deki Doğal Kaynakların Gasp Edilmesine Yönelik Girişimleri Kesinlikle Kabul Etmeyeceğiz. Erişim Tarihi:10.05.2024. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99531/-dogu-akdeniz-deki-dogal-kaynaklarin-gasp-edilmesine-yonelik-girisimleri-kesinlikle-kabul-etmeyecegiz->

Tanchum. M. (2022). Where to draw the line in the Eastern Mediterranean. Erişim Tarihi:21.04.2024. <https://blog.geogarage.com/2022/06/where-to-draw-line-in-eastern.html>

The Fund For Peace (2020). Fragile States Index Annual Report 2020, USA: The Fund For Peace. Erişim Tarihi:24.04.2024. <https://fundforpeace.org/2020/05/11/fragile-states-index-2020/> s.51.

Telci, İ.N.(2020). Doğu Akdeniz'de Düzen Kurmak: Türkiye'nin Libya Aktivizmini Anlamlandırmak. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Dergisi, (11),91, s.65.69.

TRT Haber, (2020). KKTC'den ABD'nin Rum Yönetimini Askeri Eğitim Programına Dahil Etmesine Tepki. Erişim Tarihi:28.04.2024. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kktcden-abdnin-rum-yonetimini-askeri-egitim-programina-dahil-etmesine-tepki-500021.html>

Turkstream(2019). Türk Akım Açık Deniz Doğal gaz Boru Hattı. Erişim Tarihi:28.04.2024.<https://turkstream.info/tr/project/>

TRT Haber, (2024). Yunanistan'ın Askeri Harcamaları: Yine Çıkmaz Sokak Mı? Erişim Tarihi:13.05.2024.<https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunanistanin-askeri-harcamalari-yine-cikmaz-sokak-mi-835752.html>

Tarcan, B. Akgüller, H. Işık, K. (2018). Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası. Ender Uluslararası Akademik Dergi, 2 (2), s.250-271.

TRT Haber, (2023). Türkiye'nin Doğal Gaz Depolama Kapasitesi 13,4 Milyar Metreküpe Çıkacak. Erişim Tarihi:16.05.2024.<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiyenin-dogal-gaz-depolama-kapasitesi-134-milyar-metrekupe-cikacak-819261.html>

TRT Haber, (2020). Türkiye-Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanları Anlaşması, Doğu Akdeniz'de Dengeleri Değiştirdi. Erişim Tarihi:03.06.2024. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-libya-arasindaki-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-dogu-akdenizde-dengeleri-degistirdi-534450.html>

T.C. Milli Savunma Bakanlığı(2021). Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar: “Yunanistan Bir Silahlanma Yarışı Tutturmuş Gidiyor, Üç Beş Uçakla Güç Dengelerinin Değişmesi Mümkün Değil. Erişim Tarihi:27.06.2024.<https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2772021-65163>

TRT Haber, (2022). Türkiye'den ABD ve Yunanistan'a Adalar Notası. Erişim Tarihi:02.07.2024.<https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-abd-ve-yunanistana-adalar-notasi-711582.html>

United Nation, (2003). Printing - LAW OF THE SEA (National legislation) DOALOS/OLA - UNITED NATIONS. Law No:28. ErişimTarihi:28.04.2024.https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/syr_2003e.pdf

United Nation, GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşma Metni. Erişim Tarihi:22.04.2024. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/cyp_mzn47_2004.pdf

United Nation, GKRY- İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşma Metni. Erişim Tarihi:22.04.2024.https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_ez_2010.pdf

United Nations Treaty Series-vol. 2740, No. 48387, Cyprus – Israel. Erişim Tarihi:24.04.2024.
<https://treaties.un.org/doc/Treaties/2011/03/20110309%200223%20PM/Exclusive%20economic%20zone.pdf>

Uludağ, G. (2018). Türkiye'nin İttifak İlişkilerinde Dönüşüm: Suriye Krizi ve NATO. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler A.B.D. Yüksek Lisans Tezi.

Ünver Noi, A. (2019). Doğu Akdeniz'de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye? EURO Politika, 3(2), s.13-16.

Üren, M(2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31)2 s.851-874.

Venizelos, E.(2020). Delineating maritime zones. Erişim Tarihi:19.04.2024.<https://www.ekathimerini.com/opinion/253758/delineating-maritime-zones/>

Yaycı, C. (2020a). Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur. Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, s.147.

Yaycı, C.(2020).Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, s.180.

Yaycı, C. ve Paksüt, O.(2022).Gayri Askeri Statüdeki Adalar Meselesi Nedir Ne Değildir. Girdap Yayıncılık. İstanbul, s.258.

Yaycı, C.(2019). Sorular ve Cevaplar İle Münhasır Ekonomik Bölge(MEB) Kavramı. Deniz Basımevi, İstanbul, s.72.

Yalım. Ü.(2018). Yunanistan Türk Kıta Sahaneligini Parselleyip Satışa Çıkardı. Erişim Tarihi:19.04.2024.<https://www.turksam.org/detay-yunanistan-turk-kita-sahanligini-parselleyip-satisa-cikardi>

Yenişafak,(2018). Barbaros'tan uzak dur. Erişim Tarihi:22.04.2024.
<https://www.yenisafak.com/gundem/barbarostan-uzak-dur-3403106>

Yenişafak,(2020). Türkiye'yi Dedeğaç'tan kuşatma planı: ABD'nin üs kurma girişimleri Lozan'a aykırı. Erişim Tarihi:28.04.2024.<https://www.yenisafak.com/dunya/turkiyeyi-dedeagactan-kuşatma-planı-abdnin-us-kurma-girisimleri-lozana-aykiri-3550573>

Yenişafak,(2021). Yunanistan ve ABD'den ortak tatbikat: 145 helikopter bölgeye getiriliyor. Erişim Tarihi:28.04.2024.<https://www.yenisafak.com/dunya/yunanistan-ve-abdden-ortak-tatbikat-145-helikopter-bolgeye-getiriliyor-3600323>

Yunanistan Başbakanlığı, (2020). İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu İle Ortak Basın Toplantısında Başbakan Kyriakos Mitsotakis'in Brifing Notu ve Açıklaması. Erişim Tarihi:14.05.2024.<https://www.primeminister.gr/2020/06/16/24185>

William, H.(2021). 1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası. (Çev. Uslu, N.). Serbest Kitap Yayıncılık, Ankara, s.392.

Walt, S.M.(1987) The Origins of Alliance, Cornell University Press. London.

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. New York. McGraw Hill.

Waltz, K. N.(1954). İnsan Devlet ve Savaş Teorik Bir Analiz. (Çev).Bozkurt. E. Kanat. S. vd. Asil Yayıncılık. Birinci basım2009, Ankara, s.1-223.

Waltz, N. K. (1996) Theory of Balance of Power, Neorealizm and Its Critics, Keohne, R.O (Ed.).Colombia Universty Press,115-129.akt: Adil Calap(Ed.)Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi(2021), Güç Denge Teorisi. Ekin Yayınları, Bursa, 41-60.

Waltz, N. K. (2000). Soğuk Savaş Sonrası Yapısal Realizm, (Çev. Genca, P.A.) Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler(2020), Esra Diri (Der.) İstanbul: Der Yayınları, 733-769.

Walt, Stephen M. (1988).Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia. International Organization, s. 275-316.

Walt, S. M. (1985).Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security, 9(4), 3-43.

Walt, S.M. (1997). Why Alliances Endure Or Collapse, Survival, 39:1, 156-179.

Wiltse, Evren, Ç. (2021). Liberalizm, İş Birliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık Evren Balta(Ed.)Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İstanbul, İletişim Yayınları.133-146.

